

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND

Kriminaalõiguse, kriminoloogia ja kognitiivse psühholoogia õppetool

Kaspar Oja

**LÄHISUHTEVÄGIVALLAJUHTUMITE MENETLEMISE
MATERIAAL- NING MENETLUSÕIGUSLIK REGULATSIOON
EESTI ÕIGUSSÜSTEEMIS ISTANBULI KONVENTSIOONI KONTEKSTIS**

Magistritöö

Juhendajad

dr. iur Paavo Randma

dr. iur Silvia Kaugia

Tartu

2015

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Lähisuhtevägivalla olemus ning võtmetunnused.....	7
1.1. Lähisuhtevägivalla üldmõiste vorm ning sisu	7
1.1.1. „Lähisuhtevägivald“ või „perevägivald“	8
1.1.2. Lähisuhtevägivallajuhtumites kannatanute sugu	9
1.1.3. Lähisuhtevägivalla käsitluse muutumine ajaloos	10
1.2. Eesti õiguslik regulatsioon.....	11
1.2.1. Eesti karistusseadustiku eriosa regulatsiooni rahvusvaheline kriitika	12
1.2.2. Lähisuhtevägivalla juhtumite Eesti sanktsiooniõiguslik regulatsioon.....	13
1.3. Lähisuhtevägivald Eesti ühiskonnas.....	14
1.3.1. Lähisuhtevägivalla levik Eestis võrdluses Euroopaga	14
1.3.2. Lähisuhtevägivald kui peitkuritegu	15
1.3.3. Eesti ühiskonnas lähisuhtevägivalda suhtumine	19
2. Istanbuli konventsioon	21
2.1. Konventsiooni ajalooline taust ning kontekst	21
2.2. Konventsiooni roll ning asukoht rahvusvahelise õiguse raamistikus	22
2.3. Konventsiooni sisu uuenduslikkus.....	24
2.4. Konventsiooni vorm ning struktuur	26
2.5. Konventsioon ning sugupooled	26
2.7. Näiteid konventsiooni mõjust liikmesriikide õiguslikule regulatsioonile	29
3. Istanbuli konventsiooni mõju Eesti karistusõiguslikule regulatsioonile	32
3.1. Konventsiooni V peatükk - materiaalõigus.....	33
3.1.1. Seksuaalse vägivalla (sealhulgas vägistamise) legaaldefiniitsioon	33
3.1.2. Abielusisene vägistamine (<i>marital rape</i>) kui vägistamise kvalifitseeritud koosseis	35
3.1.3. Vaimne vägivald.....	37
3.1.3.1. Vägistamisega ähvardamine kui vaimse vägivalla vorm	40
3.1.4. Jälitamise (<i>stalking</i>) kriminaliseerimine	41
3.1.4.1. Jälitamine ja lähenemiskeeld	44
3.1.5. Seksuaalse ahistamise legaaldefiniitsioon.....	46
3.1.6. Sundabielude kriminaliseerimine	49
3.1.7. Sanktsioonide tõhusus, kuriteole vastavus ning hoiatuslikkus.....	50

3.1.7.1.	Süüdimõistetu järelevalve ning vanemlike õiguste äravõtmine kui võimalikud meetmed	51
3.1.8.	Karistust raskendavate asjaolude kataloogi laiendamine	51
3.1.9.	Lepitusmenetluse rakendamine lähisuhtevägivalda juhtumite menetlemisel	54
3.1.10.	Naiste väliste suguelundite ümberlõikamine, sundabort ning sundsteriliseerimine	57
3.1.11.	Teise konventsiooniosalise tehtud kohtuotsused	60
3.1.12.	Jurisdiksioon	61
3.2.	Konventsiooni VI peatükk - uurimine, vastutus, menetlusõigus ja kaitsemeetmed	63
3.2.1.	Aegumistähtjad	63
3.2.2.	Kannatanu varasem seksuaalne käitumine kui menetluses asjakohane tõend	64
3.2.3.	Õigusvastasust mittevälistavad asjaolud	65
3.2.4.	Kaitsemeetmed	66
3.2.5.	Tasuta õigusabi	70
3.2.6.	<i>Ex partio</i> (ühepoolsed) ja <i>ex officio</i> (ametikohustuslikud) rakendused	71
3.2.7.	Lähenemiskeeld	73
3.2.8.	Teo toimepanija kodust eemaldamine	74
3.2.9.	Üldised kohustused, viivitamatu reageerimine, ennetus ja kaitse	77
3.2.10.	Teavitamine	78
Kokkuvõte		79
Summary		83
Kasutatud kirjandus		89
Kasutatud õigusaktid		98
Kasutatud kohtupraktika		99
Lisad		100

Sissejuhatus

Lähisuhtevägivalda karistusõiguslikku dimensiooni on Eestis akadeemilisel tasemel võrdlemisi vähe uuritud ning analüüsitud.

Lähisuhtevägivalda kui üldmõiste problemaatika on leidnud käsitlust enamasti kas sotsiaalteaduslikust¹ või psühholoogiaalasest² perspektiivist. Lähisuhtevägivalda on lahatud küll ka juriidilisest vaatevinklist, kuid seni on pigem keskendutud näiteks sellise vägivalda sotsiaal-majanduslikele juurtele³ ning sotsiaalprogrammidega seonduvale.⁴

2014. aasta kevadel kaitsti Tartu ülikooli õigusteaduskonnas kolm lähisuhtevägivalda puudutavat magistritööd: „Lähisuhtevägivald, selle peamised sotsiaalsed mõjutegurid ning tõkestamise ja ennetamise olulisemad meetmed“ (Sari, Maarja-Liisa), „Perevägivald Eestis: õiguslik regulatsioon ja kohtupraktika“ (Tsätko, Ragne), „Perevägivald Eesti Vabariigis“ (Kruut, Kati). Kokkuvõtvalt keskenduti neis töödes lähisuhtevägivalda olemusele, selle käsitlemisele Eesti kohtupraktikas ning lähisuhtevägivalda toimepanija tüüp tunnustele. Käsitlemist leidis ka õigusliku regulatsiooni (sobivad kriminaalmenetluslikud tõkked ning lähisuhte), kuid pigem oli tegemist pisteliste analüüsidega.

Käesolev magistritöö annab hinnangu lähisuhtevägivaldajuhtumite Eesti õigussüsteemis menetlemisega seonduva regulatsiooni kui terviku menetlus- ning materiaalsoiguslikele normidele ühe konkreetse rahvusvahelise raamdokumendi, Istanbuli konventsiooni kontekstis. Teisisõnu: töö eesmärk on liikuda teoreetilise pagasi ning kohtupraktika analüüsist Istanbuli konventsiooniga rangelt seonduva hinnangu andmisele ning konkreetsete praktiliste lahenduste väljapakkumisele. Muu hulgas on töö motiveeritud ka asjaolust, et mainitud rahvusvahelise konventsiooni ratifitseerimine on valitsuse ühe konkreetse eesmärgina 2015. a sõlmitud koalitsioonileppes sätestatud,⁵ niisiis on küsimus Eesti karistusõigusliku regulatsiooni adekvaatsusest konkreetsetelt praktiliselt ning edasilükkamatu tähtsusega.

¹ V. Kass. Perevägivalda ohvrite kogemused abi otsimisel Eestis. Tartu 2014. A. Põldkivi. Lapse väärkohtlemine lastekaitsetöötajate tõlgenduses. Tartu 2013. M-L. Tori. Kriminaalhooldusametnike erialane ettevalmistus töötamiseks perevägivalda eest kriminaalhooldusele suunatud isikutega. Tartu 2014.

² I. Ignatieva. Paarisuhtes füüsilist ja vaimset vägivalda kogenud naiste hinnangud iseendale. Tartu 2010.

³ K. Perv. Perevägivald sotsiaalse stratifikatsiooni mõjurina. Tartu 2013.

⁴ T. Keskküla. Perevägivalda vähendamisele suunatud sotsiaalprogrammide rakendamine Eestis. Tartu 2012.

⁵ T. Kaukvere (toim.). Täismahus: loe, milles on valitsusliit kokku leppinud. Postimees. 2015. – Arvutivõrgus: <http://poliitika.postimees.ee/3147897/taismahus-loe-milles-on-valitsusliit-kokku-leppinud>. 04.05.2015.

Antud magistritöö esimeses osas avatakse lähisuhtevägivalla olemus. Lähisuhtevägivald pole loomulikult kaugeltki uus nähtus, küll aga on see läbinud märkimisväärsed muutusi nii terminoloogilisel, õiguslikul kui ühiskondlikult tasandil. Lähisuhtevägivald on mitmes aspektis isikuvastaste süütegude võrdlemisi unikaalne ning erandlik vorm, seetõttu on õiguslikule regulatsioonile adekvaatse hinnangu andmise üheks eelduseks lähisuhtevägivalla iseloomu tuuma mõistmine. Andes ülevaate ühiskonna suhtumisest lähisuhtevägivalda näeme muu hulgas, millised on vajalikud meetmed tegelemaks mitte ainult juhtumite menetlemise vaid ka üldiselt teadlikkuse tõstmisega.

Lisaks antakse töö esimeses osas ülevaade lähisuhtevägivalda puudutava Eesti karistusõiguslikust regulatsioonist, selle muutustest, sealhulgas pööratakse eraldi tähelepanu sanktsiooniõiguslikele küsimustele.

Magistritöö teises osas analüüsitakse Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni ehk Istanbuli konventsiooni. Käsitletakse konventsiooni ajalooline taust, sünnilugu ning eelkäijad. Lisaks vaadatakse, milliseid siseriikliku regulatsiooni muutusi on Istanbuli konventsiooni ratifitseerimine ning jõustumine toonud kaasa selle praegustes liikmesriikides.

Kolmandas ning käesoleva töö mahukaimas osas viiakse esimesed kaks osa kokku. Teisisõnu: otsitakse vastust küsimusele, mida tähendab Eesti õigussüsteemile konventsiooni ratifitseerimine ehk millised konkreetsete karistusõiguslike mehhanismide sisseviimine konventsiooni ratifitseerimisega võetud kohustused täidaks, milliseid muudatusi tuleb kehtivas karistusõiguslikus regulatsioonis teha.

Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon keskendub naistevastase vägivalla ning perevägivalla vastu võitlemisele. Need kaks vägivallavormi (ning vastavad regulatsioonid) on omavahel küll üsna tihedalt seotud, kuid käesolev magistritöö on suunatud lähisuhtevägivalda kui sooneutraalset nähtust reguleerivate normide analüüsile.

Antud töö käsitleb konventsiooni neid norme, mis seonduvad otseselt materiaal- ning menetlusõiguslike mehhanismidega, see tähendab peamiselt analüüsitakse konventsiooni

peatükke V ning VI (vastavalt materiaalõigus ning uurimist, vastutuselevõtmist, menetlusõigust ja kaitsemeetmeid puudutavad peatükid). Töö sisu koherentsuse ning ühese fookuse teenimise otstarbel on käesoleva töö analüüsis niisiis kõrvale jäetud konventsiooni need osad, mis küll käsitlevad lähisuhtevägivalla vastast võitlust, kuid on suunatud selle ennetuslikele (peatükk III), ohvrite menetlusvälise kaitse ning toega seonduvatele (peatükk IV), poliitilistele ning andmekogumist puudutavatele küsimustele (peatükk II).

Muu hulgas on oluline rõhutada, et kui töö põhiliseks õiguslikuks küsimuseks on „Millised muudatused tuleb sisse viia Eesti karistusõigusliku materiaa- ning menetlusõiguslikku regulatsiooni, viimaks kehtivad seadused kooskõlla Istanbuli konventsioonis lähisuhtevägivalda puudutavate sätetega?“, tuleb paratamatult analüüsi käigus käsitleda ka neid punkte, milles kehtiv siseriiklik regulatsioon on juba praegu konventsiooniga kooskõlas.

Töö lõppeesmärk on anda Istanbuli konventsiooni kontekstis terviklik ülevaade kehtiva siseriikliku regulatsiooni tugevustest ning puudujääkidest, pakkudes sealhulgas välja konkreetseid õiguslikke lahendusi puudujääkide likvideerimiseks.

1. Lähisuhtevägivalla olemus ning võtmetunnused

1.1. Lähisuhtevägivalla üldmõiste vorm ning sisu

Lähisuhtevägivallal puudub Eesti karistusõiguses ühtne legaaldefiniitsioone. Eesti karistusseadustiku mõistes on lähisuhtevägivallasüütegude hulka loetud näiteks isikuvastased süüteod (v.a surnuvastased süüteod), röövimine ja avaliku korra raske rikkumine, mis on toimunud praeguste või endiste abikaasade, elukaaslaste, partnerite, sugulaste või hõimlaste vahel, hoolimata sellest, kas toimepanija elab või elas ohvriga samal elamispiinal.⁶

Lähisuhtevägivalla üheks avaldumisvormiks karistusseadustiku järgi on teise inimese tervise kahjustamine, samuti valu tekitav kehaline väärkohtlemine, mis on toime pandud lähi- või sõltuvussuhtes (karistusseadustik § 121 lg 2 p 1). KarS § 58 p 4, mis seondub samuti lähisuhtevägivallaga, viitab süütegudele, mis on toime pandud perekondlikus sõltuvuses oleva isiku suhtes.

Rahvusvahelise õiguse tasandil võib leida Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni (edaspidi Istanbuli konventsioon) artikli 3 punkt b, mille järgi kuuluvad lähisuhtevägivalla mõiste alla igasugused füüsilise, seksuaalse ja psühholoogilise vägivalla aktid, mis leiavad aset perekonnas või koduseinte vahel või endiste või praeguste abikaasade või partnerite vahel, sõltumata sellest, kas vägivallatseja elab või on elanud koos ohvriga samas elukohas. Maailma Terviseorganisatsioon eelistab terminit „intiimpartnerite vägivald“, mis sarnaselt Istanbuli konventsioonis kasutatud terminoloogiaga rõhutab kannatanu ning toimepanija vahelist intiimsuhet kui lähisuhtevägivalla defineerivat võtmetunnust.⁷

Kokkuvõttes hõlmab lähisuhtevägivald mõistena niisiis kaht elementi: vägivalda (nii üksikjuhtumit kui kestva tegevust, nii füüsilist kui vaimset vägivalda) ning osapoolte isiklikku lähiseost.

⁶ J. Salla jt. Kuritegevus Eestis 2014. Kriminaalpoliitika uuringud. Tallinn 2015. – Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/kuritegevuse_at_2015_0.pdf. 04.05.2015.

⁷ E. Krug jt (toim.). World report on violence and health. 2002, lk 87. – Arvutivõrgus: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/full_en.pdf?ua=1. 04.05.2015.

1.1.1. „Lähisuhtevägivald“ või „perevägivald“

Eesti erialakirjanduses on levinud nii sõna perevägivald⁸ kui lähisuhtevägivald,⁹ sarnase mõistete järjepidamatuse võib leida ka seadusetekstist (vt eelmine lõik, karistusseadustik viitab nii lähi- ning sõltuvussuhtele kui perekondlikule sõltuvusele).

Käesolevas tekstis on läbivalt eelistatud mõistet „lähisuhtevägivald“. Sõnal „perekond“ puudub Eesti õigusmaastikul ühtne legaalfidintsioon, seda pole ammendavalt ning üheselt fikseerinud ei seadusandja ega kohtupraktika.¹⁰ Kollokviaalselt mõistetakse selle all enamasti abielupaari koos järglaste ja lähisugulastega, kes kuuluvad leibkonda.¹¹

Vägivalla kontekstis pole aga põhjust eristada osapooli, kes on abielus, nendest, kes riigi ees oma kooselu sõlminud ei ole. Ka levinuim ingliskeelne vaste, *domestic violence*, (mida kasutatakse näiteks ka Istanbuli konventsiooni tekstis) viitab otseselt ohvrite ning teo toimepanija seotusele isiklikul, koduga seonduval tasandil, mitte õiguslikul tasandil. Lisaks sellele hõlmab mõiste „lähisuhtevägivald“ ka teod, mis pannakse toime isikute vahel, kes on intiimselt seotud, kuid ei ela koos ega kuulu samasse leibkonda.

Termini „lähisuhtevägivald“ kasutamine ning sõnale „perevägivald“ eelistamine kannab endas seega ühest signaali, et lähisuhtevägivallategude tuumaks ning kõige olulisemaks eritunnuseks võrreldes teiste isikuvastaste süütegudega on, et need pannakse toime usaldus- või lähisuhtes, õiguslik-vormiline (see tähendab näiteks kehtiv abielu) või majanduslik (leibkondlik) seotus pole tingimata selliste tegude lahutamatuks ega defineerivaks osaks. Niisugune ohvrikeskne käsitus on kantud asjaolust, et kannatanu jaoks mängib lähisuhtevägivalla puhul nii selliste tegude toimumise kui hilisema menetluse ajal kesket rolli just isiklik, teatav psühholoogiline seotus teo toimepanijaga. Tegemist on küll pigem semiootilise küsimusega, kuid korrektse ning ohvrikeskse menetluse läbi viimise kõrval ei saa unustada korrektse terminoloogia olulisust.

⁸ M.-L. Sööt. Uuringutest ja mõjude analüüsist kriminaalpoliitika näitel. *Juridica* VIII/2010, lk 617-625.

⁹ K. Valma, L. Surva, H. Hääl. Lepitusmenetlus perevaidlustes. *Juridica* I/2014, lk 86-103.

¹⁰ A. Nisu. Perekonna struktuuri mõju alaealiste kuritegevusele. Tartu 2013, lk 7.

¹¹ M. Langemets jt (toim.). Eesti keele seletav sõnaraamat. Eesti Keele Sihtasutus. Tallinn 2009, lk 177.

1.1.2. Lähisuhtevägivallajuhtumites kannatanute sugu

Nii erialakirjanduses kui erinevates õigusallikates käsitletakse tihti samaaegselt ning pea samatähenduslikult mõisteid „lähisuhtevägivald“ ning „naistevastane vägivald“. Näiteks käesoleva teksti keskses analüüsiobjektis, Istanbuli konventsioonis, rõhutatakse juba preambuli tasemel just naistevastase vägivaldaga vastu võitlemise olulisust. Konventsioonis sisalduv õiguslik raamistik ning selles kätketud liikmesriikidele kohalduvad nõuded ja kohustused on sisult küll võrdlemisi sooneutraalsed, kuid konventsioon on ühemõtteliselt seatud vormi, mille prioriteetseks sihtmärgiks on naistevastane vägivald.

Selline rõhuasetus pole kaugeltki juhuslik. Lähisuhtevägivalda puudutav statistika on ühemõtteline: 2014. aastal olid Eesti 88% lähisuhtevägivaldaga toimepanijatest mehed ja 82% ohvritest naised. Paarisuhtevägivaldaga puhul oli 93%-l juhtudest vägivallatseja mees ja ohver naine.¹² 2013. aastal olid perevägivallatsejatest 92% mehed ja ohvritest 84% naised. Paarisuhtevägivaldaga puhul oli 96% juhtudest vägivallatseja mees ja ohver naine.¹³ Sarnase sugude vahekorra kannatanute ning toimepanijate lõikes leiame ka välisriikide statistikast.¹⁴

Just sellel põhjusel on lähisuhtevägivald naistevastase vägivallaga nii sisuliselt kui ka õigusnormide tasandil niivõrd tugevalt põimunud.

Lähisuhtevägivald probleemina liikudes on sugupoolte aspekti oluline silmas pidada. Ühest küljest on fakt, et sellise vägivaldaga ohvrite hulgas on ülekaalukal hulgal naisi ning tütarlapsi, selgeks sümptomiks lähisuhtevägivaldaga südamikus asetsevast sugupoolte sotsiaalsest ebavõrdsusest ning ühiskonnas levinud soostereotüüpidest. Teisest küljest ei saa lähisuhtevägivaldaga probleemi leevendamisel lubada lasta silmist ka meesohvreid. Vastasel juhul on oht süvendada juba praegu eksisteerivat probleemi, milles meessoost ohvrid,

¹² J. Salla jt. Kuritegevus Eestis 2014. Kriminaalpoliitika uuringud. Tallinn 2015. – Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/kuritegevuse_at_2015_0.pdf, 04.05.2015.

¹³ J. Salla jt. Kuritegevus Eestis 2013. Kriminaalpoliitika uuringud. Tallinn 2014. – Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/18_kuritegevus_ees_2013.pdf, 04.05.2015.

¹⁴ US. Department of Justice. Understanding Domestic Violence: A Handbook for Victims and Professionals 10. 1998, p. 10.

tulenevalt stoilisele maskuliinsusele orienteeritud ühiskonnast, ei julge vägivalla ohvritena uurimisasutuste poole abi otsimiseks pöörduda.¹⁵

Teisisõnu: oluline on mitte silmist lasta lähisuhtevägivalla selgelt sugupoolte ebavõrdsusest võrsuvat olemust ning samaaegselt töötada välja raamistik, mis on avatud kõigile ohvritele olenemata nende sooidentiteedist.

1.1.3. Lähisuhtevägivalla käsitluse muutumine ajaloos

Lähisuhtevägivalla kui mõiste käsitluse ning mõistmise muutumist ajas on oma essees „Naistevastase vägivalla märgilisest tähendusest“ tabavalt avanud professor Jüri Saar. Ta toob välja, et ajaloolises plaanis on arusaam, et näiteks vägistamise tagajärjel kannatab eelkõige kuriteo ohver ehk vägistatud naine, võrdlemisi uus. Essees näidatakse, et kui Vana Testamendi kümne käsu hulgas on vägistamise keelu asemel öeldud „Ära himusta ligimese naist“, siis peame selles nägema ühetähenduslikku signaali varasemast suhtumisest naistevastasesse (seksuaal)vägivalda: tegemist oli pigem varavastase kui isikuvastase süüteoga ning kannatanuna käsitleti naise asemel tema isandat, olgu selleks siis isa, abikaasa või orja puhul tema omanik.¹⁶

20. sajandil senine käsitlus radikaalselt muutus, olles ilmselt üheks sümptomiks naiste rolli ning koha muutumisest ühiskonnas laiemalt. Kui läänemaaailmas muutus naine hõimu, isa või mehe omandist indiviidiks, isiksus, kellel on mehega igas valdkonnas võrdsed õigused, siis selle loomuliku kaasmõjuna käsitleti lähisuhtevägivallajuhtumites kannatanutena just naisi, mitte nende nii-öelda omanikke.¹⁷

Teise olulise punktina tuuaksegi viidatud essees välja, et ajaloos pole muutunud mitte ainult naistevastase vägivalla kui sellise käsitlus, vaid ka selle juhtumite koht õigusteaduse diskursuste vahel. 1970. aastatel muutus suhtumine naistevastasesse vägivalda eraküsimusest avalik-õiguslikuks probleemiks, 1980.–1990. aastal sotsiaalsest küsimusest kriminaalset laadi

¹⁵ T.A. Migliaccio. Marginalizing the Battered Male. *The Journal of Men's Studies*, 9, 2 (2001), pp. 1-18.

¹⁶ J. Saar. Naistevastase vägivalla märgilisest tähendusest. *Akadeemia* nr 11. 2013, lk 1993.

¹⁷ *Ibidem*.

probleemiks ja alates 1990. aastate keskpaigast käsitletakse seda valdkonda üha enam kui inimõiguste ja diskrimineerimisega seotut.¹⁸

Narratiivi ohvrikesksusele suundumine ning suunamine on lähisuhtevägivallajuhtumite ennetamisel ning tagajärgede leevendamisel primaarse tähtsusega. Keskendudes eeskätt ohvri kannatustele soodustame ohvrite aktiivsemat pöördumist uurimisasutuste poole (täpsemalt vt käesoleva peatüki alapunkti „Lähisuhtevägivald kui peitkuritegu“). Teisest küljest on riigipoolne aktiivne ning avalik ohvrite toetamine selgeks signaaliks nii toimepanijatele kui ühiskonnale laiemalt, et aeg, mil intiimpartnerite vaheline vägivald oli nendevaheline eramure, on lõplikult möödas.

1.2. Eesti õiguslik regulatsioon

Kuni 31.12.2014 subsumeeriti kehalise väärkohtlemise lähisuhtevägivalla juhtumid Eestis koos kõikide teiste kehalise väärkohtlemise juhtumitega KarS § 121 järgi. Ka karistusseadustiku eelkäijas, kriminaalkoodeksis (KrK), ei eristatud intiimpartnerite vahel toime pandud vägivalda teistest võimalikest kehalise väärkohtlemise vormidest (vt KrK § 113 ehk vägivallateod isiku kallal).

2011. aasta alguses alustatud karistusõiguse revisjoni¹⁹ ühe osana loodi aga KarSi §-i 121 kolm uut kvalifitseeritud koosseisu. KarS § 121 lg 2 p 2 järgi on teise inimese kehaline väärkohtlemine, kui see on toime pandud lähi- või sõltuvussuhtes, nii-öelda tavalise kehalise väärkohtlemise raskem ning rangemalt karistatav vorm.

KarS § 121 koosseisu ümberkorraldused olid paljuski motiveeritud soovist parandada olukord, kus kehalise väärkohtlemise koosseisu alla oli mahutatud seadusandja silmis alusetult suur spektrum, alates tutistamisest ning näpistamisest lõpetades mitu kuud kestva tervisekahjustusega. Seadusemuudatusega diferentseeriti seega erinevad kehalise väärkohtlemise teod olenevalt väärkohtlemise raskusest (lõige 2 punkt 1) ja teo iseloomust.²⁰

¹⁸ J. Saar. Naistevastase vägivalla märgilisest tähendusest. Akadeemia nr 11. 2013, lk 1993.

¹⁹ Justiitsministeerium. Karistusõiguse revisjon. – Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/kriminaalpoliitika/karistusoiguse-revisjon>, 04.05.2015.

²⁰ J. Sootak jt. (koost.). Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde. Eelnõu 554. Tallinn 2013, lk 50.

Seega polnud seadusandja põhieesmärk KarS § 121 lg 2 p 2 kujundamisel tegelikult mitte eeskätt kitsalt lähisuhtevägivalda juhtumite menetlemise eraldamine ülejäänutest kehalise väärkohtlemise juhtumitest, kuivõrd laiema hierarhia positiveerimine.

Hierarhia loomise tulemusena käsitletaksegi täna lähisuhtes toime pandud kehalist väärkohtlemist rangemalt kui põhikoosseisule vastavat tegu. Vaadates aga muid lähisuhtevägivalda käsitlevaid karistusseadustiku õigusnorme (nt vabaduse võtmine või ähvardamine), näeme, et nende põhikoosseisude kõrvale pole kvalifitseeritud koosseise loodud. Järelikult on kehtivas regulatsioonis ühest küljest väljendatud seadusandja soov küll pakkuda eraldiseisvat kaitset lähisuhtes toime pandud kehalise väärkohtlemise kannatanutele, kuid võrdväärse tähelepanuta on jäänud mitmed teised lähisuhtevägivalda vormid.

1.2.1. Eesti karistusseadustiku eriosa regulatsiooni rahvusvaheline kriitika

Asjaolu, et Eesti karistusõiguses oli juba aastakümneid puudunud eraldi kvalifitseeritud koosseis lähisuhtevägivalda juhtumiteks, on Eestile ette heidetud ka rahvusvahelisel tasandil. ÜRO piinamise vastane komitee (*Committee Against Torture* ehk CAT), 10st iseseisvast eksperdist koosnev töörühm, mis jälgib, kas ning kuidas piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni liikmesriigid konventsiooniga võetud kohustusi täidavad, oli enne karistusõiguse revisjoni lõppu Eesti riigile korduvalt ette heitnud meie karistusõigusliku regulatsiooni puuduseid.²¹

Viidatud raportis heidab komitee Eestile muu hulgas rõhutatult ette, et Eesti karistusseadustiku kohaselt ei ole lähisuhtevägivald eraldiseisev kuriteokoosseis. Lisaks juhtis komitee eraldi tähelepanu asjaolule, et sellist kriitikat ei esitata Eestile esimest korda. Komitee ütles selgelt, et sellise kuriteokoosseisu fikseerimine tuleb võtta prioriteetseks eesmärgiks.²²

Siinkohal on oluline küll mõneti etteruttavalt märkida, et komitee tõi raporti samas punktis välja selle, et Eesti karistusõigussüsteemis puudub eraldi kvalifitseeritud koosseis ka

²¹ Report of the Committee against Torture. Forty-ninth session (29 October–23 November 2012) Fiftieth session (6–31 May 2013). General Assembly Official Records Sixty-eighth session Supplement No. 44 (A/68/44), p. 107 par. 12.

²² *Ibidem*.

abielusisese (ning ilmselt laiemalt ka lähisuhte-sisese) vägistamise (nn *marital rape*) juhtumiteks. Selle loomine oleks komitee hinnangul sama oluline kui lähisuhtevägivalla kvalifitseeritud koosseisu loomine, kuid karistusõiguse revisjoni käigus jäi selline eraldiseisev koosseis loomata.

1.2.2. Lähisuhtevägivalla juhtumite Eesti sanktsiooniõiguslik regulatsioon

Lähisuhtevägivalda puudutava regulatsiooni kontekstis on oluline mainida, et karistusõiguslike raskendavate asjaolude loetelu on juba karistusseadustiku esimesest, 01.09.2002. redaktsioonist peale sisaldanud punkti, mille kohaselt on raskendavaks asjaoluks süüteo toimepanemine isiku suhtes, kes on süüdlasest perekondlikus sõltuvuses (KarS § 58 p 4). Sarnase sätte võis leida ka kriminaalkoodeksis positiveeritud raskendavate asjaolude loetelust (KrK § 38 p 5).

Seega näeme, et kuigi lähisuhtevägivald kui kehalise väärkohtlemise kvalifitseeritud vorm on Eesti karistusõigusmaastikul verivärske nähtus, siis on seadusandja juba Eesti karistusõiguse õigusnormide algusaastatest alates tunnistanud, et lähisuhtevägivalla juhtumid on raskemad kuriteod, mis väärivad rangemaid sanktsioone.

KarS 58 § p 4 säilis sarnasel kujul ka pärast karistusõiguse revisjoni, kuid tulenevalt KarS 59 sätestatud karistust kergendavate ja raskendavate asjaolude korduva arvestamise keelule ei rakendu lähisuhtevägivallajuhtumite menetlemisel lisaks koosseisulistele rangematele sanktsioonidele jätkuvalt ka üldosas sätestatud raskendav mõõde. Sellegipoolest mõjutab raskendavate asjaolude loetelu nende käesoleva peatüki eelmises alapunktis nimetatud lähisuhtevägivalla vormide menetlemist, mille kvalifitseeritud koosseisu seadusandja loonud ei ole. Seega ei saa näiteks lähisuhtes toime pandud vabaduse võtmist küll subsumeerida vabaduse võtmise kvalifitseeritud koosseisu järgi, kuid sellise teo toimepanija karistust võib kohtunik toimepanija ning kannatanu vahelist intiimsuhet arvestades raskendada küll.

Laienedes sanktsiooniõiguslikust mõõtmest materiaalsoiguslikule eristamisele avas riik tee menetluse ohvrikesksuse kujundamisele. Täpsemalt: varasema regulatsiooni järgi sai lähisuhtevägivallajuhtum selle konkreetse mõõtme menetluse lõppastmetes, süüdistusaktis raskendavate asjaolude loeltemisel ning kohtuotsusega konkreetse karistuse määramisel.

Luues aga eraldiseisva kvalifitseeritud koosseisu käsitletakse konkreetset juhtumit alates kahtlustuse esitamisest juba ainuüksi formaalselt just lähisuhtevägivalla juhtumina. Selline formaalne käsitus on omakorda avatud erinevatele kannatanu ning toimepanija vahelise suhte delikaatsust arvestavatele kriminaalmenetluslikele lahendustele. Hoolimata asjaolust, et süüteo toimepanemist lähisuhtes käsitletakse kohtumenetlusest üheselt hukkamõistvalt kui karistus raskendavat asjaolu, oleks Eesti regulatsiooni KarS § 121 lg 2 p 2 kõrvale veel teistegi lähisuhtevägivalda puudutavate kvalifitseeritud koosseisude loomine kahtlemata vajalik (küsimust sobivatest regulatsioonimuudatustest, sealhulgas kvalifitseeritud koosseisude loomise näol, on täpsemalt käsitletud käesoleva töö peatükis 3.).

1.3. Lähisuhtevägivald Eesti ühiskonnas

1.3.1. Lähisuhtevägivalla levik Eestis võrdluses Euroopaga

Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti (FRA) avaldas 2014. aasta kevadel aruande, mis kajastas maailma kõigi aegade ulatuslikuma²³ naistevastast vägivalda uurinud küsitluse tulemusi. Põhiõiguste Ameti naistevastase vägivalla uuringu tulemused põhinevad 42 000 suulisel intervjuul naistega Euroopa Liidu kõigis 28 liikmesriigis. Uuringu tulemused kajastavad Euroopa Liidus elavate juhuvalimi meetodil valitud 18–74-aastaste naiste kogemusi ja seisukohti. Standardintervjuude küsimused käsitlesid füüsilist, seksuaalset ja psühholoogilist vägivalda, lapsena kogetud vägivalda ning seksuaalset väärkohtlemist ja jälitamist. Uuringus küsiti muu hulgas ka politseile teatamise ja mitteteatamise kohta ning selle kohta, kas naised kasutavad muid ohvriabiteenuseid.²⁴

Uuringu tulemuste kohaselt on Eestis naised alates 15. eluaastast enim kokku puutunud psühholoogilise vägivallaga, mida on enda sõnul kogenud 50% küsitletud naistest, ning mis on Euroopa keskmisest (43%) silmatorkavalt kõrgem.²⁵ Intiimsuhtes toime pandud psühholoogilist väljapressimist või laste kasutamist väljapressimise vahendina oli Eestis kogenud 10% uuringus osalenud naistest, mis on samuti üle Euroopa keskmise vastava näitaja

²³ M. Teder (toim.). Amet: naistevastane vägivald mõjutab ühiskonda iga päev. Postimees. 5. märts 2014 – Arvutivõrgus: <http://www.postimees.ee/2717544/amet-naistevastane-vagivald-mojutab-uhiskonda-iga-paev> 04.05.2015.

²⁴ FRA – Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet. Naistevastane vägivald: Euroopa Liitu hõlmav uuring. Tulemuste kokkuvõtte. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2014.

²⁵ European Union Agency for Fundamental Rights. Violence against women: an EU-wide survey. Main results. Luxembourg: Publications Office of the European Union 2014, p. 73.

(8%). Füüsilise või seksuaalse vägivallega on alates 15. eluaastast kogemusi igal kolmandal Eesti naisel, mis on samaväärne Euroopa keskmise tasemega.²⁶ Lapsepõlves kogetud lähisuhtevägivalda levikult oli Eesti Soome järel teine, 50% Eesti naistest oli lapsepõlves st enne 15. eluaastat kogenud füüsilist, seksuaalset või psühholoogilist vägivalda. Euroopa keskmisest (35%) on ka see osakaal hirmutavalt kõrgem.²⁷

Kuigi tähelepanuta ei saa jätta asjaolu, et lähisuhtevägivalda puudutava statistika kogumine ning sellest põhjanevate järelduste tegemine on lahutamatult kätketud lähisuhtevägivalda kui peitkuriteo äärmiselt keerukast iseloomust (vt järgmine alapeatükk), ei jäta Põhiõiguste Ameti läbi viidud uuringu tulemused üldises võtmes kuigi palju tõlgendusruumi: lähisuhtevägivald, sealhulgas laste vastu suunatud vägivald, on Eestis äärmiselt laialt levinud tõsine probleem.

1.3.2. Lähisuhtevägivald kui peitkuritegu

Lähisuhtevägivalda problemaatika käsitlemisel ning võimalike lahenduste otsimisel mängib vastava statistika analüüsimisel keskselt olulist rolli asjaolu, et lähisuhtevägivald on oma olemuselt peitkuritegu. Klassikaliselt peetakse peitkuritegudeks näiteks narko- ning korruptsioonikuritegusid, mitte isikuvastaseid kuritegusid.²⁸ Sellest hoolimata on asjaolu, et lähisuhtevägivald on võrdlemisi hiljuti liikunud intiimsuhte poolte eraprobleemist terve ühiskonna probleemiks (vt alapeatükk 1.1.3. „Lähisuhtevägivalda käsitlemise muutumine ajaloos“), jätnud lähisuhtevägivalda olemusse sügava jälje. Jälje üheks väljenduseks ongi fakt, et sarnaselt narko- ning korruptsioonikuritegudega on ka lähisuhtevägivalda juhtumite uurimisasutusteni jõudmine raskendatud.

Asjaolu, et registreeritud kuriteojuhtumite arv ei ole täielik ülevaade riigis toime pandud kuritegude arvust, ei ole loomulikult ainuomane vaid peitkuritegudele. Küll aga tuleb selle statistilise veaohuga eriti tähelepanelikult arvestada just peitkuritegude puhul, sest nende

²⁶ European Union Agency for Fundamental Rights. Violence against women: an EU-wide survey. Main results. Luxembourg: Publications Office of the European Union 2014, p. 28.

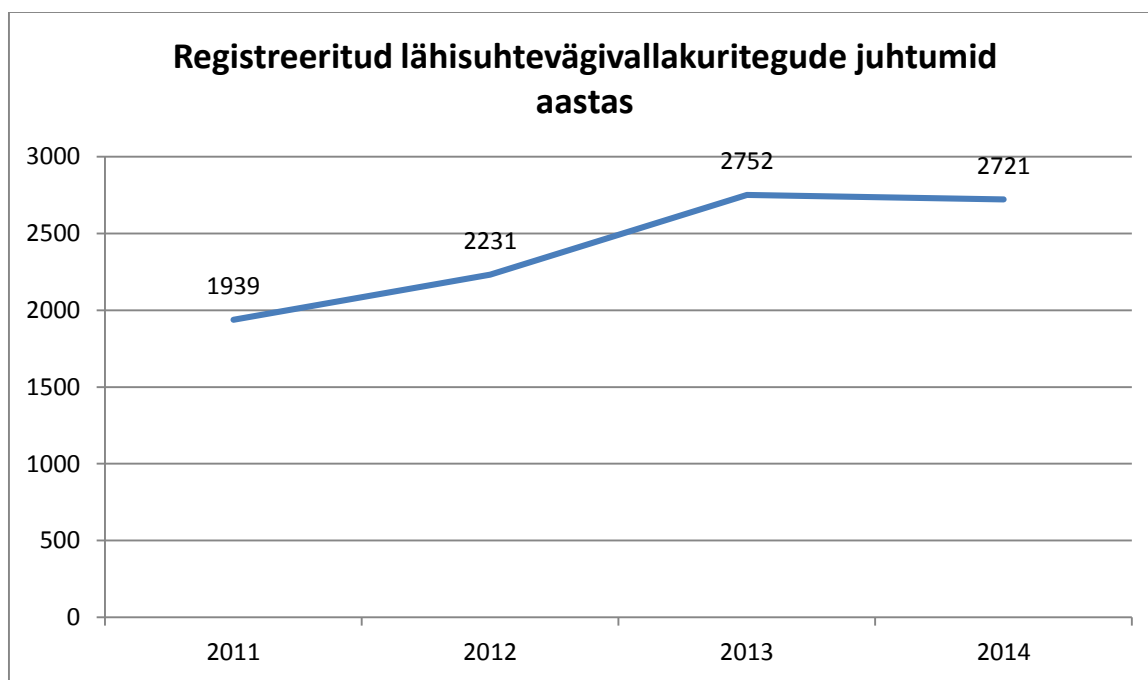
²⁷ *Ibid.*, lk 123.

²⁸ www.delfi.ee. Laanet: lähisuhte vägivald ei saa piisavalt tähelepanu. Arvutivõrgus: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/laanet-lahisuhte-vagivald-ei-saa-piisavalt-tahelepanu?id=39400991>. 04.05.2015.

puhul võib erinevus toime pandud ning registreeritud kuritegude arvu vahel olla tuntavalt suurem kui näiteks varguste või röövi puhul.

Hinnates, milline on lähisuhtevägivalla epideemilise²⁹ leviku tõkestamisele suunatud sammude efektiivsus, ei saa aga tegelikkuses olla piisav vaadata vaid aastast registreeritud kuritegude arvu ning võrrelda seda eelnenud aastate vastavate näitajatega. Täpsemalt: lähisuhtevägivalla raamistikus liikudes ei pääse me mööda asjaolust, et uurimisasutusteni jõudnud kaebuste või registreeritud kuriteojuhtumite arvu vähenemist ei saa automaatselt tõlgendada kui tegelikkuses lähisuhtevägivallajuhtumite arvu vähenemist.

Näiteks võib kaebuste arvu vähenemise taga seista hoopis see, et lähisuhtevägivalla ohvriteks langenud kannatanud usaldavad üha vähem menetlemisega tegelevaid institutsioone.³⁰

Allikas: Kuritegevus Eestis 2014.³¹

²⁹ World Health Organisation. Violence against women: a 'global health problem of epidemic proportions'. 2013. – Available: http://www.who.int/mediacentre/news/releases/2013/violence_against_women_20130620/en/ 04.05.2015.

³⁰ P V. Sainz-Pardo. Women and children versus domestic violence. Legal reflections, needs and challenges in Spain today. The International Journal of Human Rights, 18:6. 2014, p. 692.

³¹ J. Salla jt. Kuritegevus Eestis 2014. Kriminaalpoliitika uuringud. Tallinn 2015, lk 38. – Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/kuritegevuse_at_2015_0.pdf. 04.05.2015.

Vaadates näiteks Eestis registreeritud lähisuhtevägivallakuritegude arvu viimase 4 aasta lõikes võib esmapilgul jääda mulje, et lähisuhtevägivalla levik on hüppeliselt (35%) kasvanud ning levik pidurdus võrdlemisi vähesel määral 2014. aastal.

Tegelikkuses võib aga samu andmeid vaadates näha näiteks korrelatsiooni registreeritud lähisuhtevägivallakuritegude arvu tõusu ning justiitsministeeriumi aktiivsele vägivalla vähendamisele suunatud arengukava töösseviimise vahel. Nimelt oli 2010. aastal koostatud arengukava otseselt motiveeritud soovist kaotada aastakümneid kestnud olukord, kus lähisuhtevägivalda suhtuti kui tabusse või perekonna siseasja, millesse perevälised inimesed (sealhulgas riik ning uurimisasutused) ei peaks sekkuma. Üheks ministeeriumi poolt valitud meetmeks oligi lähisuhtevägivalla-alase ennetustöö tegemine, mis hõlmas eeskätt riskirühmade poole suunatud õigusteadlikkuse suurendamine ning perevägivallaalane teavitamine. Ennetustöö prognoositav mõju oli riskirühmade lähisuhtevägivalda puudutava teadlikkuse paranemine ning ühiskonna lähisuhtevägivalda suhtumise vähem sallivaks muutumine.³²

Lisaks üldise teadlikkuse paranemisele võib aga teadlikkuse tõstmise ühe viljana näha ka asjaolu, et järjest rohkem lähisuhtevägivalla ohvreid julgeb pöörduda uurimisasutuse poole. See toob loomulikult omakorda kaasa Eestis registreeritud lähisuhtevägivallakuritegude juhtumite arvu kasvu.

Lähisuhtevägivalda puudutava kriminaalstatistika analüüsi lisakomplikatsiooniks on asjaolu, et ka otsene suhtlemine ohvritega (see tähendab uuringute ning küsitluste läbiviimine) ei pruugi anda täiesti täpset pilti vägivalla levikust. Ka Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet (ELPA) viitas oma uuringu tulemusi analüüsides, et esiteks võib uuringutulemusi mõjutada intervjueritavate kultuuriline taust, mis võib isiklikest ning intiimsetest vägivallajuhtumitest võõrastele (st lisaks politseile ka nõ neutraalsetele intervjuerijatele) rääkimist kas soosida või takistada. Teiseks tõi ELPA välja, et ühiskonnad, kus võib täheldada kõrgemat soolise

³² Vabariigi Valitsus. Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010–2014. Tallinn 2010, lk 27. – Arvutivõrgus: https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/arengukava_vagivalla_vahendamine_2010_2014.pdf. 04.05.2015.

võrdõiguslikkuse taset, on samuti suurem tõenäosus, et ohvrid julgevad avalikult rääkida isiklikest lähisuhtevägivalla juhtumitest.³³

Need hüpoteesid võivad muu hulgas anda selgituse asjaolule, et Põhjamaa heaoluriikides nagu Soome ning Rootsi on lähisuhtevägivalla levikut puudutavad näitajad Euroopa keskmisest kõrgemad.³⁴

Seega paljastab lähisuhtevägivalda puudutava statistika analüüs meile selliste juhtumite laia leviku probleemi kõrval ka nende alaraporteerituse aspekti.

Ka eelmises alapeatükis käsitletud Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti läbi viidud naistevastase vägivalla uuring näitas, et kõigest 31% lähisuhtevägivalla ohvriks langenud naistest pöördus juhtunust rääkimiseks politsei või mõne muu uurimisasutuse poole, enamasti räägiti juhtunust kas mõnele usaldusisikule või vaikiti juhtunu üldse maha. Asjaolu, et ohvritel võib puududa usaldus uurimisasutuste vastu, võib kinnitada ka fakt, et 67% küsitletutest ei teatanud isegi kõige raskemast partneri rünnakust politseile ega mõnele muule organisatsioonile.³⁵ Ka Eesti kuritegevust analüüsivas 2014. aasta kriminaalpoliitika uuringus leiti, et 2014. aastal naiste tugikeskusesse pöördunud naistest kõigest 16% andis vägivallast juhtunust teada ka politseile.

Teisest küljest on oluline märgata, et see näitaja oli 2014. aastal 5% võrra rohkem kui varasematel aastatel.³⁶ Tugikeskustest uurimisasutusteni liikunud kannatanute osakaalu suurenemine võib olla järjekordseks tõenduseks sellest, et Eesti ühiskonnas on suurenenud lähisuhtevägivalda puudutav teadlikkus, tõusnud uurimisasutuste usaldamine ning laiemalt settinud positsioon, mille kohaselt lähisuhtevägivald ei tohi jääda poolte vahele.

³³ European Union Agency for Fundamental Rights. Violence against women: an EU-wide survey. Main results report. – Available: <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/vaw-survey-main-results/findings-q-%26-a> 04.05.2015.

³⁴ European Union Agency for Fundamental Rights. Violence against women: an EU-wide survey. Main results. Luxembourg: Publications Office of the European Union 2014, pp. 28-29.

³⁵ Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti pressiteade. Naistevastane vägivald: iga päev ja igal pool. Viin/Brüssel, 5. märts 2014. – Arvutivõrgus: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-media-memo-violence-against-women_et.pdf. 04.05.2015.

³⁶ J. Salla jt. Kuritegevus Eestis 2014. Kriminaalpoliitika uuringud. Tallinn 2015, lk 40. – Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/kuritegevuse_at_2015_0.pdf. 04.05.2015.

1.3.3. Eesti ühiskonnas lähisuhtevägivalda suhtumine

Justiitsministeeriumi ning Tartu Ülikooli õigusteaduskonna koostöös viidi 2014. aastal läbi uuring, milles uuriti, milline on lähisuhtevägivalda koht ning käsitlus Eesti ühiskonna silmis võrreldes teiste kuritegudega. Uuringus paluti Eesti elanikel, politseinikel, prokuröridel ning kohtunikel võrrelda murdvargust, omastamist, röövimist ning perevägivalda ning rakendada hüpoteetiline karistus, valides sobiv karistustüüp.³⁷

Lähisuhtevägivalda toimepanijale eelistaksid kõik grupid peale politseinike määrata eelkõige tingimisi vangistust. Tingimisi vangistust sooviks 26% elanikest, 25% politseinikest, 36% kohtunikest ja 33% prokuröridest. Vaid politseinikud soovitsid lähisuhtevägivalda toimepanijale esimese valikuna ühiskondlikult kasulikke tööd (30%).³⁸ Võrdluseks: kui Eesti elanik peaks kohut mõistma 360 000 euro omastamise toime pannud pangatöötaja üle, siis ootaks teda suure tõenäosusega vanglakaristus (28%).³⁹

Erinevaid kuritegusid toime pannud kurjategijatele karistusi määraotes olid kõik uuritud sihtrühmad ühel meelel selles osas, kes kõige pikemat karistust vääraks. Kõige leebemalt koheldaks lähisuhtevägivalda toimepanijat (elanikud keskmiselt 14,4 kuu pikkune vanglakaristus ja kutsealad vastavalt 4,8 kuud), seejärel omastajat (vastavalt 31,2 kuu ning 17,6 kuu pikkused vanglakaristused), seejärel röövli (34,3 kuud ja 33,2 kuud) ning seejärel murdvarast (51,3 ja 41,2). Lähisuhtevägivallajuhtumi hindamisel, mis samuti sisaldab vägivalda, mõjutab uuringu autoritel sõnul hinnanguid tõenäoliselt see, et perevägivalda juhtumi puhul nähakse vastutust ka ohvril (kahepoolne tüli, varasem ühine kooselu jne), samas kui röövli puhul on kannatanu näol tegemist juhusliku ohvriga.⁴⁰

Uuringus kasutatud hüpoteetilise kaasuse tekst ei jäta kuigi palju ruumi tõlgendada juhtunut nii, nagu saanuks lähisuhtevägivallajuhtumi üheks põhjuseks olla kannatanu süüliselt provotseeriv või ärritav (st võimaliku psühholoogilise vägivallana väljenduv) käitumine:

³⁷ J. Salla jt. Karistushinnangud. Kokkuvõte Eesti elanike, politseinike, prokuröride ja kohtunike karistushinnangutest. Justiitsministeerium, Tartu Ülikool. 2014, lk 3. – Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/karistushinnangud.pdf>, 04.05.2015.

³⁸ *Ibid.*, lk 5.

³⁹ *Ibidem.*

⁴⁰ *Ibid.*, lk 7.

/---/ Mark läheb koju tagasi umbes kell 1 öösel, olles veidi alkoholi tarvitanud. Anna jõuab koju kell 2. Mark tahab teada, kus Anna oli, aga Anna ei vasta Marki küsimustele. Mark muutub armukadedaks ja vihaseks. Anna soovib lahutust. Mingil hetkel läheb tüli vägivaldseks: Mark lööb naist selga, rindu ja kuklasse, nii et Anna kukub. Anna jookseb korterist välja ja läheb traumapunkti: tal on verevalumid rinnal ja seljal. Järgmised 5 päeva valutavad tal kael, selg, ribid ja neerud. Lisaks on tal murdunud kaks parema käe sõrme.⁴¹

Uuringust nähtub, et Eesti ühiskonnas suhtutakse luumurdude ning verevalumitega päädinud lähisuhtevägivalda leebemalt kui pangatöötaja poolt toime pandud omastamisse (antud kaasuses oli tegemist KarS § 201 lg 2 p 2 mõistes suures ulatuses toime pandud omastamisega, mille eest on ette nähtud kuni viieaastane vangistus) või ettejuhtuvate esemete vargusega lõppenud sissemurdmisesse (KarS § 199 lg 2 p 8 järgi kuni viieaastase vangistusega). Tegemist on kahtlemata järjekordse murettekitava sümptomiga, mis näitab, et lähisuhtevägivalda nähakse Eesti ühiskonnas pigem vähem tõsise probleemina ning selle lahendamine ei vaja inimeste kuigi konkreetset riigipoolset sekkumist (reaalsele vanglakaristusele eelistatakse tingimisi karistuse rakendamist). Selles sümptomis saab täheldada teatavaid järelemeid eespool käsitletud lähisuhtevägivalla kui eraprobleemist, millega riigi poole pöördumine oli veel lähiajaloos pigem taunitud. Selline suhtumine demotiveerib omakorda paratamatult kannatanuid uurimisasutuste ning ka turvakodude poole pöörduma.

⁴¹ Turu-uuringute AS. Karistushinnangud Eestis 2014. Elanikkonna küsitluse ankeet, lk 2. – Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumentid/elanikkonna_kysitluse_ankeet.pdf. 04.05.2015.

2. Istanbuli konventsioon

2.1. Konventsiooni ajalooline taust ning kontekst

2011. aastal loodud Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon⁴² (suupärasema nimetusega Istanbuli konventsioon, mitte segi ajada 1958. aasta Istanbuli konventsiooniga ehk *Convention concerning changes of surnames and forenames. International Commission on Civil Status*) näol on tegemist teatava kulminatsiooniga Euroopa Nõukogu mitu aastakümnet kestnud aktiivsele naistevastase vägivalla vastu suunatud tegevusele.⁴³

2002. aastal vastu võetud Euroopa Nõukogu ministrite komitee soovitus Rec (2002) 5 liikmesriikidele naiste kaitsmise kohta vägivalla eest oli selles võitluses üheks esimeseks verstapostiks.⁴⁴ Sarnase sammu oli samal aastal astunud ka Euroopa Nõukogu teine juhtorgan, parlamentaarne assamblee, mis avaldas soovitusel 1582 (2002) naistevastast kodusest vägivallast.⁴⁵ Mõlemad soovitused käsitlesid naistevastase vägivalla võitluse erinevaid aspekte alates meedias vastavate kampaaniate läbi viimise ning politsei ja tervishoiuasutuste vahelise koostöö soodustamisest kuni konkreetsete karistusõiguslike naistevastast vägivalda käsitlevate kuriteokoosseisude sõnastamiseni.⁴⁶

Need soovitused liikmesriikidele õiguslikult siduvad aga ei ole.⁴⁷ Samuti tunnistas Euroopa Nõukogu, et liikmesriikides toimuvat puudutavad raportid ning uuringud paljastasid avaldatud soovitustest hoolimata jätkuvalt murettekitavalt laiahaardelise naistevastase vägivalla probleemi kõikjal Euroopas. Just seetõttu leidis Euroopa Nõukogu justiitsministrite komitee, et ühtlustamaks liikmesriikide lähisuhtevägivalda puudutavaid õiguslikke mehhanisme ning

⁴² Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni heakskiitmine ja volituse andmine. RT II, 02.12.2014, 1. – Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/202122014001>. 04.05.2015.

⁴³ Council of Europe. Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention). Historical Background. 2014. – Available: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/background_en.asp. 04.05.2015.

⁴⁴ Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation Rec (2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence – Available: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=280915>. 04.05.2015.

⁴⁵ Parliamentary Assembly. Recommendation 1582 (2002). Domestic violence against Women. – Available: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta02/EREC1582.htm> 04.05.2015.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Council of Europe. About the Committee of Ministers. – Available: http://www.coe.int/t/cm/aboutCM_en.asp#P130_10408. 04.05.2015.

saavutamaks naistevastases võitluses selgemaid tulemusi tuleb astuda konkreetsemaid samme.⁴⁸ Eelkõige oli Euroopa Nõukogu tegevuse eesmärgiks luua ühtne, selge ning konkreetne õigusnormide kogumik, mis oleks allakirjutanud liikmesriikidele ka õiguslikult siduv.

Asjaolu, et Euroopa Nõukogu ministrite komitee ning parlamentaarse peaassamblee soovitusel ei andnud aastate jooksul soovitud tulemusi, on rahvusvahelistele organisatsioonidele üheks laiemaks signaaliks sellest, et õiguslikult mittesiduvad mehhanismid ei pruugi igas olukorras - eeskätt niivõrd keerukates küsimustes nagu peitkuritegusid hõlmav lähisuhtevägivald - olla piisav.

Vahemikul 2008. a. detsember kuni 2010. a. detsember koostas Euroopa Nõukogu ministrite komitee poolt loodud naistevastase ning lähisuhtesisese vägivalla ennetamise ning võitlemisega tegelev komitee (*Committee for preventing and combating violence against women and domestic violence* ehk CAHVIO) just eespool märgitud eesmärkide saavutamisele suunatud konventsiooni teksti. 2011.04.07. võeti konventsioon Euroopa Nõukogu ministrite komitee poolt vastu, sama aasta mais Istanbulis toimunud 121sel ministrite komitee istungil avati konventsioon allkirjastamisele. 2014.04.22. ratifitseeris konventsiooni kümnenenda riigina Andorra, mille tulemusena konventsioon sama aasta 1. augustil jõustus.⁴⁹

2.2. Konventsiooni roll ning asukoht rahvusvahelise õiguse raamistikus

Kuigi Istanbuli konventsiooni näol on tegemist Euroopa esimese otseselt naistevastase vägivalla ning lähisuhtevägivalla vastu võitlemisele suunatud konventsiooniga, pole see sugugi esimene rahvusvaheline leping, mis neid teemasid puudutab.

1979ndal aastal loodi konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta⁵⁰ (inglise keeles *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women* ehk CEDAW),⁵¹ Eesti kirjutas sellele konventsioonile alla 1991. aastal.

⁴⁸ Council of Europe. Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention). Historical Background. 2014. – Available: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/background_en.asp. 04.05.2015.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta. RT II 1995, 5, 31. – Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/23988>. 04.05.2015.

CEDAW, mis keskendus laiemalt naiste diskrimineerimise probleemide lahendamisele, võib pidada paljuski Istanbuli konventsiooni eelkäijaks.⁵² Seega on võimalik Istanbuli konventsiooni ning CEDAWi võrreldes näha, millises suunas on konventsiooni loomisega üritatud astuda ning millised olid konventsiooni autorite meelest CEDAWi puudused.

Nii sisaldab Istanbuli konventsioon, erinevalt CEDAWist, lähisuhtevägivalla ning naistevastase vägivalla konkreetseid legaalseid definitsioone. Järelikult on konventsiooni autorid näinud vajadust ühtlustada üle-Euroopalist arusaamist sellest, millised on lähisuhtevägivalla erinevad vormid, suunates lisaks eraldi tähelepanu vägivalla vähemtuntud vormidele (näiteks majanduslik vägiald).

Võrreldes CEDAWi ning konventsiooni näeme taaskord tõendeid sellest, et naistevastane vägivald on muutunud inimõigusi puudutavaks küsimuseks: kui CEDAWi paragrahv 1 järgi on sooline vägivald üks diskrimineerimise võimalikest vormidest, siis Istanbuli konventsiooni artikkel 3(a) ütleb üheselt, et naistevastane vägivald on inimõiguste rikkumine.

Sarnasusena võib aga teisest küljest välja tuua, et juba 70ndatel oli CEDAWis paragrahv 11 kirjas, et sool põhinev naistevastane vägivald on otsene stereotüüpse suhtumise sümptom, identse seisukoha leiab ka Istanbuli konventsiooni preambulist.

Ka konkreetsed vahendid ning soovitused ise on kahe konventsiooni vahel selgelt erinevad. Istanbuli konventsioonis on nõuded omandanud oluliselt konkreetsema vormi. Näiteks, kui Istanbuli konventsiooniga pannakse liikmesriikidele kohustused rajada piisaval arvul sobivaid ning kergesti kättesaadavaid varjupaiku turvalise majutusvõimaluse pakkumiseks ohvritele ning seada sisse üleriigiline ööpäevaringne (24/7) tasuta tugitelefoni (konventsiooni artiklid 23 ja 24), siis CEDAWi 19nda üldiste soovituste artikli 24 punkti b järgi soovitatakse liikmesriikidel luua vägivalla ohvritele sobivad kaitse- ning tugiteenused.

⁵¹ UN Women. Short History of CEDAW Convention. – Available: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/history.htm>. 04.05.2015.

⁵² Council of Europe. The Istanbul Convention and the CEDAW framework: A comparison of measures to prevent and combat violence against Women, p 1. – Available: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/Background%20info/The%20Istanbul%20Convention%20and%20the%20CEDAW%20framework_a%20comparison%20%28short%20version%29.pdf 04.05.2015.

Kokkuvõttes näeme, et Istanbuli konventsioon on konkreetsem, selgema õigusliku raamistikuga, potentsiaalselt mõjusam ning ka laiemaa haardega.

2.3. Konventsiooni sisu uuenduslikkus

Istanbuli konventsioon pole niisiis esimene rahvusvahelise ulatusega dokument, mis naistevastase vägivalga ning lähisuhtevägivalga juhtumeid käsitleb. Küll aga on tegemist väga mitmes aspektis läbimurdvalt uuendusliku õigusallikaga. Istanbuli konventsiooni näol on tegemist Euroopa esimese otseselt naistevastase vägivalga ning lähisuhtevägivalga vastu võitlemisele suunatud õiguslikult siduv rahvusvahelise õiguse allikaga, samuti on konventsioon omanäoliste lepingute hulgas kõige laiahaardelisem.⁵³

Entusiasmi, millega uus konventsiooni vastu võeti, illustreerib hästi näiteks ka see, et ÜRO Soolise Võrdõiguslikkuse ja Naiste Õiguste Edendamise Agentuur (UN Women) nimetas Istanbuli konventsiooniga loodud raamlahendust naistevastase vägivalga võitluse kuldstandardiks ning rahvusvaheline inimõigusi puudutavate küsimustega tegelevate akadeemikute organisatsioon The World Future Council andis Istanbuli konventsiooni loomise eest 2014. aastal sümboolse eripreemia.⁵⁴

Rahvusvahelisel tasandil on oluline ka see, et Istanbuli konventsioonis sätestatu kehtib nii rahuajal kui sõjalises konfliktis.⁵⁵

Istanbuli konventsiooni uuenduslikkuse ning murrangulisuse ühe väljendusena on täheldatud selle piiriülest haaret. Konventsiooni autorid on eraldiseisvat tähelepanu pööranud asjaolule, et teatud naistevastase vägivalga vormid (nt sundabielud) on juba oma iseloomult piiriülesed probleemid. Sellest tulenevalt käsitletaksegi konventsiooni tekstis sundabielusid kuritegudena

⁵³ Council of Europe. The Istanbul Convention and the CEDAW framework: A comparison of measures to prevent and combat violence against Women, p. 1. – Available: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/Background%20info/The%20Istanbul%20Convention%20and%20the%20CEDAW%20framework_a%20comparison%20%28short%20version%29.pdf. 04.05.2015.

⁵⁴ Gender Equality Commission. Implementation of the Council of Europe gender equality strategy. 2014-2017: Annual report 2014.

⁵⁵ Council of Europe. Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence istanbul convention. A global tool to prevent and combat violence against women and girls, p. 3. - Available: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/thematic_factsheets/IC%20Global%20Tool_EN.pdf 04.05.2015.

ning, soodustamaks sundabielude toimepanijate süüdimõistmist, pannakse liikmesriikidele kohustus laiendada konkreetseid süütegusid käsitlevate siseriiklike karistusseadustike ruumiline kehtivus ka välisriikidele. Teisest küljest loodi konventsiooniga õiguslik raamistik, mis on avatud ka välisriikides toimepandud vägivallas kannatada saanute aitamisele.⁵⁶

Erilist tähelepanu pööratakse Istanbuli konventsiooniga lähisuhtevägivallas kannatanud immigrantidele ning pagulastele, kellel võib vägivaldsest suhtest eemaldumine olla raskendatud.⁵⁷ Sellest tulenevalt kohustab konventsioon liikmesriike tagama, et ohvritel, kelle elamisõiguslik staatus sõltub siseriikliku õiguse kohaselt abikaasa või partneri omast, antakse abielu või suhte lõppemisel eriti raskete asjaolude puhul ning selle taotlemise korral iseseisev elamisluba sõltumata abielu või suhte kestusest (konventsiooni artikkel 59).

Kui 1951. aasta ÜRO pagulasseisundi konventsiooni rakendamine on analüütikute hinnangul olnud tihti nii-öelda sooneutraalne, siis Istanbuli konventsioon paneb liikmesriikidele selge ning ühese kohustuse tunnistada vägistamise, naiste väliste suguelundite ümberlõikamise (inglise keeles *female genital mutilation*) või lähisuhtevägivalla eest põgenemise pagulasseisundit kinnitavaks asjaoluks.

Ühe uuendusliku sammuna on nähtud ka asjaolu, et konventsioon märgib ühe naistevastase vägivalla vormina ka niinimetatud majandusliku vägivalla.⁵⁸

Eespool mainitud naistevastase vägivalla metamorfoosi eraõigluslikust probleemist inimõiguse probleemiks näeme konkreetselt ka Istanbuli konventsioonis: konventsioonitekstis nimetatakse naistevastast vägivalda üheselt inimõiguste rikkumiseks.⁵⁹

Samuti on konventsiooni erialases õiguskirjanduses tunnustatud kui üht esimest rahvusvahelist instrumenti, milles on mõistet „sugupool“ käsitletud mitte kui bioloogilist (ehk

⁵⁶ Council of Europe. Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence istanbul convention. A global tool to prevent and combat violence against women and girls, p. 3. - Available: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/thematic_factsheets/IC%20Global%20Tool_EN.pdf. 04.05.2015.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ P. V. Sainz-Pardo. Women and children versus domestic violence. Legal reflections, needs and challenges in Spain today. The International Journal of Human Rights, 18:6. 2014, p. 666.

⁵⁹ P. Mlambo-Ngcuka. Congratulatory speech on the Vision Award for the Istanbul Convention at the Future Policy Award 2014 Ceremony. IPU Assembly, Geneva, 14 October 2014. - Available: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/speeches/UN%20Women%20ED%20Phumzile%20Mlambo%20Vision%20Award%20congrat%20speech.pdf>. 04.05.2015.

suguorganitega seonduvat), vaid sotsiaalset konstruktsiooni. Teisisõnu: „sugupool“ on konventsiooni mõistes sotsiaalsed rollid, käitumine, tegevus ning omadused, mida antud ühiskond naistele ja meestele sobivaks peetakse.⁶⁰ Selline käsitus tähendab, et ühest küljest omab konventsioon deklaratiivset väärtust sooliste stereotüüpide vastu võitlemises, teisest küljest arvab selline säte kaasa ka transsoolised kannatanud ning toimepanijad.

Kokkuvõttes on Istanbuli konventsiooni näol tegemist seega kahtlemata uuendusliku ning kaasaegse raamlahendusega, mille eesmärki võidelda ülemaailmse lähisuhtevägivalla ning naistevastase vägivalla leviku vastu teenib selle senisest laiahaardelisem vorm.

2.4. Konventsiooni vorm ning struktuur

Istanbuli konventsioonis esitatud konkreetset lähisuhtevägivalla ning naistevastase vägivalla vastu võitlemisele suunatud õigusnormid jagunevad vastavalt nende eesmärgile järgnevalt:

1. Lähisuhtevägivalla juhtumite **ennetamine** (peatükid II-III)
2. Kannatanu **kaitsmine ning toetamine** (peatükk IV)
3. Teo toimepanija **kohtu alla andmine** (peatükid V-VIII)
4. Konventsiooni liikmesriikide üle **järelevalve** korraldamine (peatükk IX)

Lisaks sellele on konventsioonis deklaratiivne preambul, konventsiooni üldeesmärgid, tekstis kasutatavad õiguslikud mõisted ning riikide üldised kohustused (I peatükk), seosed teiste rahvusvaheliste õigusaktidega (X peatükk), konventsiooni muudatused (XI peatükk) ning lõppsätted (XII peatükk).

2.5. Konventsioon ning sugupooled

Lähisuhtevägivalla küsimuses ei saa mööda liikuda asjaolust, et see on olemuslikult seotud sugupoolte vastandumise ning ebavõrdsusega. Seega väärrib eraldi tähelepanu see, kuidas on sugude rolli lähisuhtevägivallas käsitletud Istanbuli konventsioonis.

⁶⁰ P. V. Sainz-Pardo, Women and children versus domestic violence. Legal reflections, needs and challenges in Spain today. The International Journal of Human Rights, 18:6, 2014, p. 666.

Nagu käesoleva teksti 1. peatükis põgusalt avatud sai, on konventsiooni sooline rõhuasetus vähemalt vormiliselt üsna selge. Nii seisab konventsiooni preambulis, et sellele allakirjutanud riigid tunnistavad, et perevägivald mõjutab rohkem naisi, märkides samas, et perevägivalla ohvriks võivad langeda ka mehed. Sellega rõhutavad konventsiooni autorid (ning nende kaudu omakorda konventsiooni liikmesriigid), et kuigi lähisuhtevägivalla ohvrid võivad olla ka mehed, on tegemist selgelt sugupoolte ebavõrdsusele toetuva fenomeniga.⁶¹

Konventsioon näitab, et naistevastane vägivald tuleneb naiste ning meeste vahelisest jõuahedorra tasakaalutusest ning propageerib seetõttu sootundlikku praktikat.⁶² Konventsiooni kohaldumisala reguleeriva artikli 2 p 1 sätestab esiteks, et konventsiooni kohaldatakse naistevastase vägivalla kõigi vormide, sealhulgas perevägivalla suhtes. Punktiga konstateeritakse eraldi, et lähisuhtevägivald mõjutab ebaproportsionaalselt just naisi. Sama artikli punkt 2 kohaselt julgustatakse konventsiooniosalisi kohaldama konventsiooni perevägivalla kõigi ohvrite (see tähendab sealhulgas ka meessoost kannatanute) suhtes, kuid erilist tähelepanu pööravad konventsiooniosalisel pigem soolise vägivalla naisohvritele.

Soostereotüüpide ning soolise diskrimineerimise mitmed erinevad vormid võivad olla vägivalla allikaks. Seetõttu on konventsioonis pööratud eraldi tähelepanu meedias, hariduses ning erialatöötajate hulgas soostereotüüpide vastu võitlemisele ning lähisuhtevägivalla ja sugude ebavõrdsuse seotuse selgitamisele.⁶³

Niisiis on konventsiooni sõnum ühene: lähisuhtevägivalla ohvrite hulgas on ebaproportsionaalsel hulgal naisi, konventsiooni rakendamisel tuleb eeskätt keskenduda naiskannatanutele, kuid teistest küljest innustatakse liikmesriike võitlema ka meestevastase lähisuhtevägivalla vastu.

⁶¹ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 27.

⁶² Mlambo-Ngcuka, P. Congratulatory speech on the Vision Award for the Istanbul Convention at the Future Policy Award 2014 Ceremony. IPU Assembly, Geneva, 14 October 2014. – Available: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/speeches/UN%20Women%20ED%20Phumzile%20Mlambo%20Vision%20Award%20congrat%20speech.pdf>. 04.05.2015.

⁶³ Council of Europe. Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention). Additional convention themes. Gender Perspective. – Available: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/themes_additional_en.asp#Gender_Perspective. 04.05.2015.

Näeme, et konventsiooni pealkirjast (mis nimetab eraldiseisvalt just naistevastast vägivalda) ning preambulist kuni selle eesmärgi sätestava I peatükini on suunatud eelkõige naistevastase lähisuhtevägivalla vastu. Liikudes aga konkreetse õigusliku raamistikuni näeme, et see on paljuski sooneutraalne. Nii märgitakse konventsiooni artiklis 3, et ohver on konventsiooni kohaselt iga füüsiline isik, olenemata tema soolisest identiteedist, kelle suhtes on vägivalda rakendatud. Sellest tulenevalt on ka konventsioonis toodud kaitse- ning toetusmeetmed (varjupaigad, tugitelefoniid, psühholoogiline nõustamine) juba olemuselt sooneutraalsed.

Muu hulgas on aga oluline täheldada, et konventsiooni regulatsiooni sooneutraalsus ei tähenda tingimata soopimedust. Teisisõnu: konventsioon tunnistab lähisuhtevägivallas kannatanutena nii naisi ja tüdrukuid, mehi ja poisse kui ka neid, kes asetsevad soospektrumil traditsioonilistest rollidest väljaspool. Ühtlasi aga rõhutatakse konventsiooniga, et ka näiteks homoseksuaalsete või transsoolistest meeste vastu suunatud vägivallaga tegelemisel on oluline sugupoolte suhestumisega arvestav perspektiiv.⁶⁴

2.6. Konventsiooni liikmesriigid

2014.12.02 allkirjastas konventsiooni toonane Eesti justiitsminister Andres Anvelt.⁶⁵
04.05.2015 seisuga on konventsioon Eestis ratifitseerimata.

Konventsiooniga liitunud ning Euroopa Nõukogu liikmesriikide üldtabelist⁶⁶ näeme, et 4 aasta jooksul alates konventsiooni loomisest on küll peaaegu kõik Euroopa Nõukogu 47st liikmesriigid konventsioonile alla kirjutanud (Balti riikidest on 04.05.2015 seisuga Eesti ainus liikmesriik, samuti on puudu näiteks Venemaa ning Iirimaa), kuid enamik allakirjutanutest pole konventsiooni ratifitseerimiseni jõudnud.

⁶⁴ Council of Europe. Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention). Additional convention themes. Gender Perspective. – Available: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/themes_additional_en.asp#Gender_Perspective. 04.05.2015.

⁶⁵ Justiitsministeerium. Justiitsminister allkirjastas Istanbuli konventsiooni. – Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/et/uudised/justiitsminister-allkirjastas-istanbuli-konventsiooni>. 04.05.2015.

⁶⁶ Vt Lisa 1. Istanbuli konventsiooni liikmesriigid.

2.7. Näiteid konventsiooni mõjust liikmesriikide õiguslikule regulatsioonile

Konventsioon on, nagu eespool viidatud üldtabelist näha, jõustunud 16 riigis ning enamikes neist mitte kauem kui pool aastat tagasi. Seega on käesoleval hetkel veel võrdlemisi lahtine küsimus, millist mõju saab Istanbuli konventsiooni jõustumine avaldada praktikas ehk kuivõrd efektiivne on konventsioon lähisuhtevägivalla kaotamisel.

Küll aga on võimalik analüüsida, millised olid erinevates riikides konventsiooni ratifitseerimisele eelnevalt toimunud suuremad muutused siseriiklikus regulatsioonis. Mõneti etteruttavalt võib märkida, et teistes liikmesriikides läbi viidud muudatused on paljuski sarnased nendele muudatustele, mis käesoleva töö kohaselt on ootamas ees ka Eesti õiguslikku regulatsiooni (vt peatükk 3).

Hispaania õiguslikku regulatsiooni ning lähisuhtevägivalda puudutava praktika suhestumist Istanbuli konventsiooni ratifitseerimisega on käsitlenud õigusnalüütik Pilar Villanueva Sainz-Pardo. Muu hulgas on analüüsis läbivalt rõhutatud, et lähisuhtevägivallajuhtumite menetlemisel tuleb pöörata senisest oluliselt rohkem tähelepanu lähisuhtevägivalda pealt nägevatele lastele (vt ka konventsiooni artikkel raskendavate asjaolude kohta, käesoleva töö alapeatükk 3.1.8.). Samas analüüsis on rõhutatud ka, et Istanbuli konventsiooni kontekstis on Hispaanias oluline pakkuda lähisuhtevägivallas kannatanutele just lähisuhtevägivalla eripära arvestavat spetsialiseeritud professionaalset juriidilist abi alates kaebuse esitamisest kuni menetluse lõpuni.⁶⁷

Hispaania karistusõigusliku regulatsiooni ühe teravama vajakajäämisena toodi analüüsis välja ka asjaolu, et täielikult käsitlemata on jäetud juhud, kui lähisuhtevägivalla passiivseks ehk kannatavaks pooleks on mees. Samuti viitab analüüsi autor asjaolule, et ebavõrdselt koheldakse naisi olenevalt sellest, kas nad on kannatanuks heteroseksuaalses või homoseksuaalses lähisuhtes.⁶⁸ Selliste puudujääkide parandamisele ongi konventsiooni sooneutraalne ohvrikäsitus suunatud.

⁶⁷ P. V. Sainz-Pardo. (2014) Women and children versus domestic violence. Legal reflections, needs and challenges in Spain today, *The International Journal of Human Rights*, 18:6, p. 693.

⁶⁸ *Ibidem*.

Konventsiooniga liitunud siseriiklike õiguslike regulatsioonide ühe levinuima muudatusena võib välja tuua sundabielu kriminaliseerimise. Nii kriminaliseeriti Šotimaal sundabielu just Istanbuli konventsioonile allakirjutamise otsese tagajärjena.⁶⁹

Rootsis läbi viidud kohaliku õigusliku regulatsiooni analüüsi tulemusena leiti, et üldjoontes olid Rootsi seadused peaaegu igas võtmeküsimuses konventsioonis paika pandud nõuete ning kohustusega enne konventsiooni ratifitseerimist kooskõlas. Mõnede vähemahukate seadusemuudatuste hulgas tõi Rootsi justiitsministeerium parlamendile esitatud soovitusel välja näiteks asjaolu, et Rootsi kehtiv karistusseadustik, sarnaselt Šotimaa vastava seadusega, oli puudulik laps- ning sundabielusid puudutavates küsimustest. Parlament võttis just neid küsimusi kätkenud seadusemuudatuse 2014. aasta mais vastu ning sama aasta juulis, pärast erinevate huvigruppide ning riigiametitega konsulteerimist, konventsioon ratifitseeriti.⁷⁰

Sarnaselt Rootsiga oli ka Portugali õigusliku regulatsiooni silmatorkavamaks muutuseks liikumine lapsabielude nii-öelda eraõiguslikust hukkamõistust nende kriminaliseerimisele.⁷¹

Istanbuli konventsiooni mõju Taani seadustele on käsitletud oma 2014 juunis avaldatud analüüsis DIHR (Taani Inimõiguste Instituut). Analüüsis leiti muu hulgas, et asjaolu, et lähisuhtevägivaldajuhtumite menetlemine kuulub eraldiseisvate kohalike politseiprefektuuride jurisdiktsiooni, on viinud kannatanute üleriikliku kaitse ebaühtlasele tasemele.⁷²

Lisaks leidis raportis eraldi käsitlust asjaolu, et kui konventsiooni kohaselt on oluline viia siseriikliku karistusõigusesse eraldiseisev vaimset vägivalda käsitlev koosseis, siis Taani justiitsministeerium selle koosseisu loomisest loobus, viidates Taani kriminaalkodeksi § 245 lg-le 2 ning §-le 266 (vastavalt kehalist väärkohtlemist ning ähvardamist puudutavad õigusnormid). Sellele otsusele hinnangut andes leidis Taani Inimõiguste Instituut, et praktikas

⁶⁹ The Scottish Government. Forced marriage. 2014. – Available: <http://news.scotland.gov.uk/News/Forced-marriage-889.aspx>. 04.05.2015.

⁷⁰ Embassy of Sweden. The entry into force of the Council of Europe 'Istanbul Convention', i.e. the Convention on preventing and combatting violence against women and domestic violence. 2014. – Available: <http://www.swedenabroad.com/en-GB/Embassies/Ankara/Current-affairs/News/The-entry-into-force-of-the-Council-of-Europe-Istanbul-Convention-ie-the-Convention-on-preventing-and-combatting-violence-against-women-and-domestic-violence-sys/>. 04.05.2015.

⁷¹ European Parliamentary Forum. Portugal: Integration of Istanbul Convention, ODA Report, MPs at East Timor event. 2014. – Available: <http://www.epfweb.org/node/251>. 04.05.2015.

⁷² The Danish Institute for Human Rights. Parallel Report to the UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW). Denmark 2015. – Available: http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/DNK/INT_CEDAW_IFN_DNK_19475_E.pdf. 04.05.2015.

on lahendamata küsimus, kas need koosseisud (ning eeskätt ähvardamise koosseis) katavad Istanbuli konventsioonis ettenähtud määras ära kõik psühholoogilise vägivalla juhtumid ning võimalikud avaldumisvormid.⁷³

Niisiis on konventsiooni mõju väljendunud konkreetsete süüteokoosseisude loomisest ning kannatanute-toimepanijate soolise tasakaalu analüüsi soosimisest kuni erinevate tugisüsteemide loomiseni.

⁷³ Institut For Menneske Rettigheder. Ret til et liv uden vold, p. 110. – Available: <http://www.menneskeret.dk/udgivelser/ret-liv-uden-vold> 04.05.2015.

3. Istanbuli konventsiooni mõju Eesti karistusõiguslikule regulatsioonile

Käesolevas peatükis analüüsitakse, milline oleks Istanbuli konventsiooni ratifitseerimise mõju Eesti kehtivale karistusõiguslikule regulatsioonile. Konventsiooni ratifitseerimise ning selle jõustumisega võtab liikmesriik endale hulga kohustusi alates materiaalsoigusest kuni kannatanute abistamist puudutavate sotsiaalhoolekande mehhanismidega.

Tollane justiitsminister Andres Anvelt kirjutas Istanbuli konventsioonile alla 2014.12.02. Muu hulgas viitas justiitsminister, et Eesti oli juba konventsiooni allkirjastamisele eelnevalt astunud samme lähisuhtevägivalla vastu võitlemiseks (karistusseadustikus kehalise väärkohtlemise uue kvalifitseeritud koosseisu loomine, karistust raskendavate asjaolude kataloogi laiendamine). Samuti oli justiitsministeerium ette valmistamas ohvriabi direktiivi vastuvõtmist.⁷⁴

Käesoleva töö avaldamise ajaks pole Eesti konventsiooni ratifitseerinud ning see pole Eesti suhtes jõustunud.

Suur hulk konventsiooniga liitumisega kaasnevaid kohustusi on Eesti juba täitnud. Nii on Eestis kuriteona käsitletud lähisuhtevägivallategude katsed ning nende toimepanemisele õhutamine ja kaasaaitamine (seda nõuab konventsiooni artikkel 41), teise isiku ähvardamine (konventsiooni artikkel 34) ning teise isiku suhtes kasutatav tahtlik füüsiline vägivald (artikkel 35).

Samuti sisaldab konventsioon õigusnorme ning peatükke, mis jäävad käesoleva töö uurimispiirkonnast välja. Tegemist on normidega, mis reguleerivad Istanbuli konventsiooni rakendamisega seonduvaid küsimusi.

Kahtlemata on lähisuhtevägivald ning selle menetlemise problematika juba iseenesest lahutamatu põimunud sotsiaalpoliitiliste küsimustega, kuid eeskätt keskendutakse käesolevas peatükis materiaal- ning menetlusõigust puudutavatele küsimustele, ennetust jms

⁷⁴ Justiitsministeerium. Justiitsminister allkirjastas Istanbuli konventsiooni. 2014. – Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/et/uudised/justiitsminister-allkirjastas-istanbuli-konventsiooni>. 04.05.2015.

käsitletakse juhul, kui sellel on konkreetne karistusõiguslik mõõde (nt käsitletakse alapeatükis 3.2.10. teavitamise küsimust).

Kõrvale on jäetud tsiviilhagisid ning õiguskaitsevahendeid puudutavad artiklid 29 ning 30 ja eestkostet, külastamisõiguseid ning turvalisust käsitlev artikkel 31, riskide hindamist ning juhtimist puudutav artikkel 51.

3.1. Konventsiooni V peatükk - materiaalõigus

3.1.1. Seksuaalse vägivalla (sealhulgas vägistamise) legaalse definitsioon

Konventsiooni artikkel 36 järgi peavad riigid kriminaliseerima seksuaalse toiminguna mingi kehaosa või eseme teise isiku tuppe, pärakusse või suhu viimise ilma teise isiku nõusolekuta (lg 1 punkt a), seksuaalsete toimingute sooritamise teise isikuga ilma tema nõusolekuta (lg 1 punkt b) ning teise inimese sundimise seksuaalsetele toimingutele kolmanda isikuga (lg 1 punkt c).

Artikli punkt a käsitleb seega juhtumeid, kus on tegemist sugulise iseloomuga penetratsiooniga teise isiku nõusolekuta, punkti b koosseis rakendub juhtudel, kui puudub punktis a nõutav penetratsioon.⁷⁵ Mõlemal punkti juures on nii grammatilisel kui teleoloogilisel (st kommentaaride analüüsimisel) tõlgendamisel selge, et konventsiooni autorid soovivad rõhutada tegude seksuaalset iseloomu kui objektiivse koosseisu obligatoorset tunnust.

Eesti karistusseadustiku kuni 2013. aasta detsembrini kehtinud redaktsioonis seisis kaks erinevat koosseisu, KarS § 141 ehk vägistamine ning KarS § 142 ehk sugulise kire vägivaldne rahuldamine. Tollase käsitluse muudatuse kaasa toonud seaduseelnõu seletuskirja kohaselt ei olnud aga õigustatud olukord, kus tehti vahet inimese tahte vastaselt vägivallaga temaga suguühtesse astumisel ning inimese tahte vastaselt tema kaasamisel sugulise kire rahuldamisele suguühtest erineval viisil. Seletuskirjas toodi välja, et mõlemal juhul on tegemist isiku sugulise vabaduse jõhkra rikkumisega ning erinevus on üksnes füsioloogiline –

⁷⁵ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 190.

suguühete korral on sugulise iseloomuga teosse kaasatud vähemalt ühe poole suguelund, sugukire vägivaldse rahuldamise korral aga mitte (nt täitis § 142 koosseisu pudeli viimine kannatanu pärakusse, RKKKo nr 3-1-1-59-07).⁷⁶

Mainitud seadusemuudatuse tulemusena on praegu kehtiva KarS § 141 lg 1 kohaselt vägistamine isiku tahte vastaselt temaga suguühetesse astumine või muu sugulise iseloomuga teo toimepanemine vägivallaga või ära kasutades tema seisundit, milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunust aru saama.

Tuues vägistamise karistusõiguslikku definitsiooni sisse fraasi „muu sugulise iseloomuga tegu“ viidi karistusseadus kooskõlla Istanbuli konventsiooni artikliga 36. Kuigi artikkel 36 ei täpsusta, milline on konventsiooni autorite seisukohalt vägistamise definitsioon, on artikli sõnastuses ning ka kommentaarides eraldi rõhutatud toime pandud tegude seksuaalset iseloomu kui objektiivse koosseisu tunnust. Ka karistusseadustikku muutva SE 469-ga jäeti kõrvale füsioloogiline penetratsiooni küsimus ning viidi vägistamise objektiivse koosseisu fookus selle teo seksuaalsele iseloomule.

Selle seadusemuudatuse näol on muu hulgas tegemist järjekordse näitega Eesti karistusõiguse ohvrikesksemaks muutumisest. Kannatanu jaoks ei ole kaalukat vahet, kas tema suhtes toime pandud seksuaalse enesemääramise vastane süütegu pandi toime suguühenduse või suguühendusest erineval viisi teel, määravaks on asjaolu, et rünnati tema kehalist ning seksuaalset puutumatust.

Konventsiooni artikkel 36 lg 1 punkt c järgi tuleb liikmesriikidel kriminaliseerida ka teise inimese sundimine seksuaalsetele toimingutele kolmanda isikuga. Artikli kommentaarides viidatakse, et konfliktsetes lähisuhtes sunnib vägivaldne pool tihti kannatanut toime panema seksuaalse iseloomuga tegusid kolmanda isikuga.⁷⁷ Sellised teod on Eestis subsumeeritavad KarS §143 lg 1 järgi, teo toimepanijad on sellisel juhul KarS § 21 lg 2 mõistes kaastäideviijad.

⁷⁶ T. Ploom jt. (koost.). Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 469 seletuskiri. Tallinn 2013, lk 4.

⁷⁷ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 190.

3.1.2. Abielusisene vägistamine (*marital rape*) kui vägistamise kvalifitseeritud koosseis

Istanbuli konventsiooni artikkel 36 p 3 järgi peavad konventsiooniosalised võtma vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid, et konventsioonis käsitletavad isikuvastased süüteod (s.h seksuaalse enesemääramise vastased süüteod) kehtiksid ka tegude suhtes, mis on toime pandud endiste või praeguste abikaasade või partnerite vastu.

Seda, et konventsiooni autorid on pidanud oluliseks rõhutada kannatanu ja kurjategija vahelise suhte ebaolulisust kuritegude kehtivust puudutavas küsimuses, näitab ka asjaolu, et punkt on eraldiseisvalt välja toodud artiklis 43 („Konventsiooniga sätestatud kuriteod kehtivad sõltumata ohvri ja kurjategija omavahelistest suhetest“). Konventsiooni kommentaarides tuuakse välja, et suur hulk kuritegusid, mida konventsioonitekst käsitleb, pannakse toime pereliikmete, intiimpartnerite või muul viisil sotsiaalselt seotud isikute vahel. Samas on Euroopa Nõukogu liikmesriikide ajaloos (ka lähiajaloo) rikkalikult näiteid⁷⁸ sellest, kuidas riik pole kas positiivse õiguse või kohtupraktika tasandil tunnistanud selliseid tegusid õigusvastaseks, tuues teo toimepanija õigustuseks tema näiteks abielulise seotuse kannatanuga. Levinuima näitena tuuakse kommentaaris välja abielusisene vägistamine ehk *marital rape*, mida pikka aega ei nähtud üldse vägistamisena. Just sellel põhjusel otsustasid konventsiooni teksti autorid eraldi rõhutada, et ohvri ja teo toimepanija vaheline suhe ei saa välistada ühtki konventsioonis fikseeritud süüteokoosseisu.⁷⁹

Eespool mainitud piinamise vastase konventsiooni komitee kriitika juurde hetkeks tagasi tulles näeme, et abielusisest vägivalda puudutava süüteokoosseisu loomise prioriteetset tähendust rõhutati ka tolle komitee raportis.⁸⁰

Eesti karistusseadustik kannatanu osas sellest küljest mingeid erisusi ette ei näe, isikuvastane süütegu (sealhulgas loomulikult ka vägistamine) on karistatav olenemata kannatanu isikust.

⁷⁸ Rape, Abuse & Incest National Network. Marital Rape. – Available: <https://www.rainn.org/public-policy/sexual-assault-issues/marital-rape>. 04.05.2015.

⁷⁹ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 219.

⁸⁰ Report of the Committee against Torture. Forty-ninth session (29 October–23 November 2012) Fiftieth session (6–31 May 2013). General Assembly Official Records Sixty-eighth session Supplement No. 44 (A/68/44), p. 107 par. 12.

Sellegipoolest ei ole käesolev konventsioonipunkt Eesti karistusõiguse jaoks aga täiesti tähtsusetu. 2011. aastal Eestis lähisuhtevägivallaga tegelevate spetsialistide (s.h sotsiaal-, lastekaitse- ja politseitöötajad, prokurörid, varjupaiga- ja ohvriabitöötajad, meedikud, koolide ja lasteaedade õpetajad, sotsiaalpedagoogid ja sotsiaaltöötajad jt) hulgas läbi viidud uuring „Perevägivalla levikut soodustavad riskid ja perevägivalla ulatus praktikute hinnangutes“ andis just abielusisest vägistamist puudutavas küsimuses mõneti murettekitava pildi.

Enamus uurimusküsitlusele vastanud spetsialistides pidas paarisuhtes toimuvat mehe seksuaalset sundi naise suhtes vägivallaks. Seevastu 9% vastajaid (sealhulgas osa politseitöötajaid), peamiselt meessoost, ei nimetanud antud tegevust vägivallaks või ei osanud vastamisel seisukohta võtta. Uuringu autorid järeldasid, et osade spetsialistide seas on jätkuvalt levinud stereotüüpsed väärarusaamad, mille järgi on mehega seksuaalsuhtes olemine kui naise „abielukohustus“.⁸¹ Selline arusaam võib omakorda pärssida sekkumist kooseluseseksuaalse vägivalla juhtumite puhul.

9% ehk napilt kümnendik spetsialistidest pole küll teravalt problemaatiline hulk, kuid ometi äärmiselt murettekitav ning võimalikku lahendust otsima motiveeriv. Käesoleva töö autori seisukohast lähtuvalt oleks üheks võimalikuks lahendusvariandiks luua karistusseadustikus seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude praegu kehtivate koosseisude kõrvale (KarS § 141, § 143 ning § 143²) kvalifitseeritud koosseisud, mis näevad ette raskema karistuse juhul, kui tegu on toime pandud lähi- või sõltuvussuhtes.

Iseenesest oleks tegu KarS § 121 lg 2 p-ga 2 identse lahendusega. Kvalifitseeritud koosseisu loomine dubleeriks mõneti fakti, et õigusvastase teo toimepanemine perekondlikus sõltuvuses oleva isiku suhtes on juba nii ehk nii KarS § 58 p 4 mõistes karistust raskendav asjaolu. Ühest küljest võimaldaks aga uue kvalifitseeritud koosseisu loomine, sarnaselt KarS § 121 lg 2 p-le 2, tegeleda lähisuhtevägivallajuhtumitega menetluse algusetappidest peale sellise erilise hoole ning delikaatsusega, mida lähisuhtevägivalla iseloom nõuab.

Teiseks kannaks selline säte endas, nagu ka konventsioon viitab ning soosib, teatavat deklaratiivset väärtust, andes selge signaali nii abielusisese vägistamise ohvritele, toimepanijatele kui selliste tegude menetlejatele, et olenemata seksuaalse enesemääramise

⁸¹ M. Linno, K. Soo, J. Strömpl. Perevägivalla levikut soodustavad riskid ja perevägivalla ulatus praktikute hinnangutes. Uurimisaruanne. Tallinn 2011, lk 14.

vastaste süütegude tõlgendamise ajaloolisest pagasist (vt eespool viidatud professor J. Saare essee) ei saa sellised teod 21. sajandil olla mitte kuidagi õigustatavad ega tolereeritavad.

3.1.3. Vaimne vägivald

Vaimset vägivalda käsitleva konventsiooniartikli 33 järgi peavad konventsiooniosalised võtma vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et inimese psüühilist terviklikkust tõsiselt kahjustav tahtlik tegu, mis pannakse toime sundi või ähvardusi kasutades, oleks kriminaliseeritud.

Konventsiooni kommentaaride autorid on soovinud esitada suuremat pilti lähisuhtevägivallast, viidates asjaolule, et vaimne vägivald võib tihti olla füüsilisele ning seksuaalsele vägivallale eelnev või ka seda saatev tasand.⁸² Niisiis on artikkel 33 lähisuhtevägivalla kui kompleksse terviku iga eraldi osaga tegelemise üheks elemendiks. Tegemist on ühe näitega sellest, kuidas Istanbuli konventsioon on suunatud mitte ainult lähisuhtevägivalla ning selle menetlemise lõppfaaside (füüsiline vägivald ning kohtumenetlus) vaid ka selle võimalike algfaaside ning ennetamisega tegelemisele.

Konventsiooni kommenteeritud väljaanne juhib vaimse vägivalla koosseisu osas tähelepanu kolmele asjaolule. Esiteks rõhutatakse, et kannatanule peab olema tekitatud tõsine kahjustus. Konventsiooni kommentaaride autorid ei täpsusta ega sisuta „tõsise kahjustuse“ mõistet.⁸³

Teiseks toovad kommentaari autorid välja, et konventsiooni artikkel 33 rakendub eelkõige juhtudel, kui tõsine vaimne kahju on tekkinud pikema aja jooksul väljendunud üldise käitumise, mitte üksikjuhtumi tulemusena. Eeskätt viidatakse normi eesmärgile karistada pikaaegset julma ning rõhuvat käitumismustrit, mis võib väljenduda nii peresiseses kui perevälises (nt töö- või haridusasutuses) suhtes.⁸⁴

⁸² Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 181.

⁸³ *Ibid.*, par. 180.

⁸⁴ *Ibid.*, par. 181.

Kolmandaks märgitakse kommentaarides, et artiklis toodud psühholoogilise vägivalda koosseisu üheks obligatoorseks tunnuseks on, et kahju tekitanud käitumine peab olema sisaldanud sundi või ähvardamist.⁸⁵

Konventsiooni artikli 78 p 3 järgi võib riik konventsioonile alla kirjutades või ratifitseerimis-, heakskiitmis- või ühinemiskirja hoiule andes Euroopa Nõukogu peasekretärile saadetud avaldusega jätta endale õiguse rakendada antud asjades kriminaalkaristuste asemel mittekriminaalseid karistusi. Konventsiooni kommentaaride autorid nendivad, et ühest küljest on käesoleva artikliga soovitud järgida konventsiooni läbivat lähisuhtevägivalda iga võimaliku vormi kriminaliseerimise põhimõtet. Teisest küljest jäetakse aga liikmesriikidele teatav paindlikkus määrata konkreetse sätte koosseisu alla kuuluvate tegude eest mittekriminaalseid sanktsioone. Sellegipoolest rõhutatakse veelkord, et sanktsioonid, olenemata nende võimalikust mittekriminaalsest iseloomust, peavad siiski olema efektiivsed, proportsionaalsed ning lähisuhtevägivalda laetvad.⁸⁶

Niisiis saab kokkuvõtlikult öelda, et konventsiooniga küll taunitakse vaimset vägivalda kui lähisuhtevägivalda laialt levinud vormi, kuid vaimne vägivalda karistatavust nõuavad konventsiooni autorid vaid juhul, kui selle tulemuseks on äärmiselt raske vaimne tagajärg, tegevus väljendub pikaajalises käitumises ning sisaldab sundi või ähvardamist. Lisaks sellisele võrdlemisi spetsiifilisele süüteokoosseisule sätestab konventsioon, et liikmesriikidel pole tingimata kohustust üldse rakendada kriminaalkaristust, piirduda võib ka mittekriminaalsete sanktsioonidega.

Vaadates vaimset vägivalda puudutavaid konventsioonisätteid ning konventsiooni preambulit on paratamatult täheldatav kummastav tooniline dissonants. Iseenesest on konventsiooni kommentaaride autorid näidanud küll üles soovi tegeleda igasuguste lähisuhtevägivaldajuhtumitega, s.h ka vaimset vägivalda puudutavate käitumisega, kuid sellest hoolimata on vaimset vägivalda puudutav konventsiooniartikkel äärmiselt konservatiivne. Võimalik, et selline normatiivne tagasihoidlikkus võib tuleneda asjaolust, et kui ka kergeimgi kehaline väärkohtlemine võib sinikate, kriimustuste jms. näol olla üsna üheselt tõendatav, siis vaimse kahju tekitamise fikseerimine on oluliselt keerukam.

⁸⁵ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 180.

⁸⁶ *Ibid.*, par. 181.

Kuigi vaimse vägivalla laiem legaaldefiniitsioon Eesti karistusõiguses puudub, võib konventsioonis fikseeritud „psüühilise terviklikkuse tõsise kahjustuse“ mõiste analoogi karistusseadustikust siiski leida. KarS § 118 lg 1 p-s 3 kasutatud mõistet „raske psüühikahäire“ on sisustatud kui tunde kuni nädalaid kestva sügava psüühikahäiret, mis võib esineda hoogudena. Samuti võib raske psüühikahäire väljenduseks olla äge stressireaktsioon või patoloogiline afekt, millega võib kaasneda ulatuslik amneesia, teadvuse hämarolek.⁸⁷

On äärmiselt küsitav, kas ning kuidas üleüldse saab korduva väärkohtlemise tulemusena tõsise psühholoogilise kahjustuse tekitamine ning selle eest mittekriminaalse karistuse määramine olla proportsioonis (sellisele hüpoteetilisele olukorrale viitab konventsiooni artikkel 78 p 3). Nagu eespool viidatud, on ka Eesti karistusseadustikus raske psüühikahäire põhjustamise eest ette nähtud nelja- kuni kaheteistaastase vangistus, tegemist on raske isikuvastase kuriteoga, mis on riigi poolt väga selgelt taunitud.

Eesti karistusõiguse vastav regulatsioon käsitleb, vastupidiselt konventsiooni tekstile, eeskätt just üksikjuhtumeid, nähes ette karistuse konkreetsete tegude eest. Regulatsioon rakendub küll ka juhul, kui tegu on jätkuva süüteoga ehk süüteoga, mis hõlmab ühtsest tahtlusest kantud ning sama objekti vastu sarnasel viisil toime pandud reeglina ajaliselt lähedasi tegusid, kuid regulatsiooni sõnastus viitab siiski eeskätt üksikutele tegudele.⁸⁸ Niisiis on juba praegu kehtiv siseriiklik regulatsioon Istanbuli konventsioonis nõutust liberaalsem.

Seega on Eesti kehtivas karistusõiguslikus regulatsioonis olemas õigusnorm, mis sätestab sanktsiooni vaimse vägivalla sellise vormi eest, nagu seda näeb ette Istanbuli konventsioon. Kuigi enamasti rakendub KarS § 118 lg 1 füüsilise vägivalla tarvitamisel, ei oma KarS § 118 lg 1 p-ga 3 karistatav tegu iseenesest tähtsust. Sätte näol on tegemist suvalise teokirjelduse koosseisuga, järelikult võib süüteokoosseisu muu hulgas täita ka psüühilise mõjutamisega.⁸⁹

⁸⁷ J. Sootak jt. (koost.). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2008, lk 177 p 4.2.2.

⁸⁸ Vt ka RKKKo 3-1-1-51-05, p 8-10.

⁸⁹ J. Sootak jt. (koost.). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2008, lk 376 p 3.2.1.

3.1.3.1. Vägistamisega ähvardamine kui vaimse vägivalda vorm

Käsitledes karistusseadustikus vaimset vägivalda puudutava regulatsiooni probleeme ning puuduseid, tuleb ka lähisuhtevägivalda kontekstis pöörata tähelepanu asjaolule, et kui KarS § 120 kui ähvardamist käsitlev karistusseadustiku norm näeb ette karistuse tapmisega, tervisekahjustuse tekitamisega või olulises ulatuses vara rikkumise või hävitamisega ähvardamise eest, siis on regulatsioonis täielikult jäetud käsitlemata seksuaalse enesemääramise vastastase süütegudega ähvardamine.

Täpsemalt: on äärmiselt küsitav, et olukorras, kus tervisekahjustuse tekitamine on vägistamisest kergem kuritegu (välja arvatud juhtudel, kui tegemist on raske tervisekahjustus tekitamisega KarS § 118 mõistes), on tervisekahjustuse tekitamisega ähvardamine karistatav, samas kui vägistamise või muule sugulise iseloomuga teole sundimisega ähvardamise süüteokoosseis karistusseadustikus täielikult puudub.

Selline puudujääk on kahetsusväärne ning seda just lähisuhtevägivalda probleematika kontekstis, sest vaimne vägivald, sealhulgas ähvardamine ning kannatanu seksuaalsele vägivallale allutamine on tihti lähisuhtevägivalda levinud osa.⁹⁰

Ühe võimaliku tõlgendusliku lahendusena on kehtiva regulatsiooni muutmise asemel välja pakutud, mille kohaselt vägistamine iseenesest võib samuti hõlmata kehalist väärkohtlemist, seega oleks vägistamisega ähvardamisel omakorda täidetud ka kehalise väärkohtlemise.⁹¹

Selline käsitus oleks aga ühest küljest poolik, hõlmates esiteks ainult need juhtumid, milles ähvardatud seksuaalkuritegu hõlmab tervisekahjustust ehk inimese heaolu häirituse seisundit, mis eeldab meditsiinilist sekkumist.⁹² Seega ei pruugi näiteks KarS §143 suguuhte või muule sugulise iseloomuga teole sundimine antud koosseisu alla kuuluda.

Teiseks ei kinnita sellist tõlgendust ei karistusseadustiku süstemaatiline ega teleoloogiline tõlgendamine. Nimelt on seadusandja ähvardamise koosseisu positiveerimisel

⁹⁰ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 181.

⁹¹ M. Aavik, R. Berendson. Ümarlaud: kriminaalkaristus pole ainus hukkamõistu viis. Arvamus, kultuur. 2015. – Arvutivõrgus: <http://pluss.postimees.ee/3129891/umarlaud-kriminaalkaristus-pole-ainus-hukkamõistu-viis>. 04.05.2015.

⁹² J. Sootak jt. (koost.). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2008, lk 376 p 3.1.

üheseltmõistetavalt konkreetset loetlenud tapmise, tervisekahjustuse tekitamise ning vara rikkumise, oleks põhjendamatu laiendada seda nimekirja ka seksuaalkuritegudele kui seadusetekstis eespool mainitud kolmest grupist eraldi seisvas jaotises asuvatele süütegudele.

Kokkuvõttes tuleb asuda seisukohale, et kui riik on konventsioonile alla kirjutamisega eesmärgiks seadnud võidelda lähisuhtevägivalla kõikvõimalike vormide vastu, siis on oluline täiendada ähvardamise alternatiivsete faktiliste koosseisude loetelu ka seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude toimepanemisega ähvardamise. Alternatiivina on võimalik täpsustada ähvardamise objektiivset koosseisu nii, et see hõlmaks kõik esimese astme kuriteod.

3.1.4. Jälitamise (*stalking*) kriminaliseerimine

Istanbuli konventsiooni artikkel 34, pealkirjaga „Jälitamine“, stipuleerib, et konventsiooniosalised peavad võtma vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et teise isiku vastu suunatud tahtlik tegu, milles teist isikut korduvalt ähvardatakse ning mis paneb teise isiku oma turvalisuse pärast muret tundma, oleks kriminaliseeritud.

Artiklis toodud jälitamise definitsioon on vähemalt vormilt esmapilgul sarnane Eesti karistusõiguses kehtiva „ähvardamise“ definitsiooniga. Ähvardamise objektiivne koosseis on küll KarS § 120 lg 1 mõistes kitsam, hõlmates tapmise, tervisekahjustuse tekitamise ning olulises ulatuses vara rikkumise või hävitamisega ähvardamise, kuid üldjoontes puudutavad mõlemad õigusnormid tegusid, millega pannakse kannatanu oma turvalisuse pärast muret tundma.

Konventsiooni kommentaarid avavad aga laiema pildi sellest, milline on konventsiooni kommentaaride autorite ettekujutus ähvardamisest. Ähvardav käitumine võib konventsiooni mõistes väljenduda kannatanu korduvas jälitamises, kannatanule vastumeelses suhtluses ning kannatanule teada andmine, et viimane on jälgimise all. See võib tähendada nii konkreetset füüsilist järelkäimist või kannatanu töö-, õppe- või näiteks ka spordikohta ilmutumist. Lisaks tuuakse kommentaarides eraldi välja virtuaalne jälitamine, mille alla saab kuuluda näiteks ohvriga samasse virtuaalsesse jututuppa või sotsiaalsõrgustikku ilmutamine, samuti igasugune kontakti otsimine telefoni või muu massikommunikatsioonivahendi teel. Ähvardav käitumine

võib väljenduda ka kannatanu vara (sealhulgas näiteks lemmiklooma) rikkumises või hävitamises, kannatanu isiklike asjade salajane märgistamises (saatmaks kannatanule signaali sellest, et ta on jälgimise all) ning kannatanu nimel virtuaalsete libakontode loomine või kannatanu kohta internetis valeinfo levitamine.⁹³

Konventsiooni kommenteeritud väljaande autorid rõhutavad eraldi, et jälitamise puhul on oluliseks koosseisutunnuseks toime pandud tegude korduvus, eraldiseisvalt ei pruugi need teod kriminaalvastutust kaasa tuua. Samuti tuuakse kommentaarides välja, et kuigi eeskätt peetakse jälitamise all silmas tegusid, mis on otseselt suunatud kannatanu vastu, võib süüteokoosseis olla täidetud ka juhul, kui isik paneb tegusid toime kannatanu lähedaste suhtes eesmärgiga anda kannatanule signaal, et kannatanul puudub kontroll olukorra üle ka laiemas kontekstis, ning tekitada temas veelgi sügavam hirmutunne.⁹⁴

Kuigi range grammatiline tõlgendamise järgi võib tunduda, et artikkel 34 käsitleb ähvardamist, siis tegelikkuses, nagu ka artikli pealkiri viitab, pannakse selle konventsiooniartikliga liikmesriikidele kohustus kriminaliseerida *stalking* ehk jälitamine.

Enamikel Euroopa Nõukogu liikmesriikidel puudub eraldiseisev jälitamist käsitlev õiguslik raamistik, seda nii karistus- kui tsiviilõiguslikus kontekstis. Selle tulemusena on kannatanutel äärmiselt keeruline pöörduda jälitamisjuhtumite puhul kohtu poole ning leida neid rõhuvale probleemile efektiivne lahendus lõpetamaks jälitamine.⁹⁵

Jälitamise kui ilmselgelt mitmenäolise ning kompleksse käitumise ühe käsitluse võib leida Saksa karistusõigusest. Kehtivast Saksa kriminaalseadustikust leiame jälitamise objektiivse koosseisu §-st 238. Saksa karistusõiguses on jälitamisega tegemist siis, kui isik:

- käib ohvril füüsiliselt järel,
- üritab eri suhtlusvahendite abil ohvriga kontakti otsida,
- kasutab ära isiklikke teadmisi tellimaks tooteid või teenuseid, mille tulemusena ohver satub isikuga kontakti,

⁹³ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 182-183.

⁹⁴ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 185.

⁹⁵ P. V. Sainz-Pardo. Women and children versus domestic violence. Legal reflections, needs and challenges in Spain today. The International Journal of Human Rights, 18:6. 2014, p 667.

- ähvardab kannatanut või tema lähedasi tapmise, raske tervisekahjustuse tekitamise, kehalise väärkohtlemise või vabadusevõtmisega,
 - või paneb toime muid sarnase iseloomuga tegusid (nimekiri on lahtine),
- kui selliste tegudega rikutakse raskelt kannatanu elukvaliteeti ning igapäevaelu.⁹⁶

Tähelepanuväärne on muu hulgas, et erinevalt Eesti karistusseadustiku vastavast ähvardamist puudutavast paragrahvist ei ole Saksa regulatsiooni kohaselt ähvarduse reaalse täideviimise kartmise aluse olemasolu ähvardamise obligatoorseks koosseisutunnuseks.

Eesti karistusseadustikus jälitamise kui õigusvastase teo süüteokoosseis puudub.⁹⁷ KarS § 137 toodud eraviisilise jälitustegevuse objektiivne koosseis kätkeb küll teise isiku jälgimist, kuid karistatav on see vaid juhul, kui jälgimise eesmärk on kannatanu kohta andmete kogumine. Andmete kogumine, mis pole küll jälitamise puhul loomulikult välistatud, ei ole aga konventsiooni artiklis 34 fikseeritud koosseisu obligatoorne tunnus. Järelikult ei ole KarS § 137 ei sisult ega vormilt konventsiooni artikli 34 kontekstis asjassepuutuv.

KarS § 120 koosseis, mis hõlmab paljuskülgset jälitamist, omaseid eraldiseisvaid elemente (nt emotsionaalselt kurnava hirmutunde tekitamine),⁹⁸ rakendub konventsioonis sätestatud kitsama teguderingi puhul, sest ähvardamise objektiivse koosseisu tunnuseks on tapmise, tervisekahjustuse tekitamise või olulises ulatuses vara rikkumise või hävitamisega ähvardamine, kusjuures on olnud alust karta ähvarduse täideviimist. Jälitamise eesmärk lähisuhtes võibki aga piirneda hirmutunde tekitamises, toimepanijal pole tegelikult kavatsust midagi toime panna. Samuti ei pruugi jälitustegevus üldse hõlmata konkreetseid tapmisele, tervisekahjustusele tekitamisele või vara rikkumisele viitavaid ähvardusi.

Saksa karistusseadustikust ning ka käesoleva konventsiooni tekstist näeme, et jälitamine kui lähisuhtevägivalla üks vormidest võib olla väga erinev, võides hõlmata nii aktiivset kui passiivset käitumist, nii kannatanut ennast kui tema lähedasi ning töökaaslast. Kõiki neid

⁹⁶ Criminal Code in the version promulgated on 13 November 1998, Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt] I p. 3322, last amended by Article 3 of the Law of 2 October 2009, Federal Law Gazette I, p. 3214. – Available: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html#p1935. 04.05.2015.

⁹⁷ J. Ginter jt. Protecting Women from the New Crime of Stalking: a Comparison of Legislative Approaches Within the European Union. Final Report. 2007, p. 81 – Available: http://stalking.medlegmo.unimo.it/RAPPORTO_versione_finale_011007.pdf. 04.05.2015.

⁹⁸ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 182.

võimalikke avaldumisvorme käsitlevat ning reguleerivat õiguslikku raamistikku Eesti õigusest ei leia.

Konventsiooni tekst on üldiselt võrdlemisi range ning ei jätta liikmesriikidele ruumi teha konventsiooni enamike sätete osas reservatsioone (artikkel 78 p 1). Tähelepanuväärsel kombel on aga just jälitamist puudutav säte see, mille suhtes on liikmesriikidele antud rohkem rakendusvõimalusi. Konventsiooni artikli 78 p 3 järgi võib riik konventsioonile alla kirjutades või ratifitseerimis-, heakskiitmis- või ühinemiskirja hoiule andes Euroopa Nõukogu peasekretärile saadetud avaldusega jätta endale õiguse rakendada antud asjades kriminaalkaristuste asemel mittekriminaalseid karistusi. Teisisõnu: konventsiooni kommentaaride autorid, tunnistades küll ühest küljest jälitamise kui lähisuhtevägivalda puudutava probleemi tõsidust ning selle kriminaliseerimise (ehk riigipoolse aktiivse hukkamõistu) olulisust, on jätnud liikmesriikidele võimaluse rakendada kriminaalsanktsioonide asemel alternatiivseid õiguslikke lahendusi (nt lähenemiskeeldu).⁹⁹ Järgnevalt tuleb analüüsida, kas ja kuidas on jälitamisjuhtumite puhul võimalik rakendada lähenemiskeeldu.

3.1.4.1. Jälitamine ja lähenemiskeeld

Lähenemiskeeldu instituut on Eesti õigussüsteemis olemas: tsiviilkohtumenetluses eksisteerib lähenemiskeeld ning kriminaalmenetluses kohtuotsusele eelnev ajutine lähenemiskeeld ja kohtuotsusele järgnev lähenemiskeeld.

KrMS § 141¹ järgi võib prokuratuuri taotlusel ja eeluurimiskohtuniku määruse või kohtumääruse alusel isikuvastases või alaealise vastu toime pandud kuriteos kahtlustataval või süüdistataval keelata kohtu määratud paikades viibimise, kohtu määratud isikutele lähenemise ja nendega suhtlemise.

KrMS § 310¹ lg 1 järgi võib kohus kannatanu taotlusel võlaõigusseaduse § 1055 alusel kannatanu eraelu või muude isikuõiguste kaitseks kohaldada isikuvastases või alaealise vastu toime pandud kuriteos süüdimõistetule lähenemiskeeldu tähtajaga kuni kolm aastat.

⁹⁹ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 186.

Tähelepanu tuleb siinkohal aga pöörata asjaolule, et karistusõiguslikku lähenemiskeeldu saab rakendada vaid kuriteos kahtlustatava, süüdistatava või süüdimõistetu suhtes. Kuna Eesti karistusseadustikus jälitamise kui õigusvastase teo süüteokoosseis puudub, siis seega on sellisel juhul lähenemiskeelu rakendamine välistatud.

Lisaks karistusõiguslikule lahendusele eksisteerib Eestis ka lähenemiskeelu tsiviilõiguslik mehhanism. VÕS § 1055 lg 1 teise lause järgi võib kannatanu kehavigastuse tekitamise, tervise kahjustamise, eraelu puutumatus või muu isikuõiguste rikkumise puhul muu hulgas nõuda kahju tekitaja kannatanule lähenemise keelamist, eluaseme kasutamise või suhtlemise reguleerimist või muude sarnaste abinõude rakendamist. Lähenemiskeeldu kohaldamist saab TsMS § 544-549 ning § 475 lg 1 p 7 alusel rakendada hagita menetluses tsiviilkohtumenetluses.¹⁰⁰

Seega on Eestis on põhimõtteliselt võimalik teatud juhtudel rakendada jälitamise puhul Istanbuli konventsiooni artikli 78 p-ga 3 kooskõlas olevaid alternatiivseid sanktsioone (st tsiviilõiguslikku lähenemiskeeldu).

Sellest hoolimata on aga lahendamata küsimus, kas Eesti peaks, sarnaselt näiteks Rootsi, Soome, Taani ning Saksamaaga,¹⁰¹ jälitamise eraldi kriminaliseerima.

Asjaolu, et Eestis jälitamine kriminaliseeritud ei ole, väljendub muu hulgas näiteks selles, et ka kõige raskemate jälitamisjuhtude puhul teatatakse asjast politseile kõigest 10% juhtudest. Võrdluseks: vastav osakaal Austrias toime pandud jälitamisest on 40%, Ühendkuningriigis 34% ning Sloveenias 35%.¹⁰² On kahtlemata loogiline, et kannatanud ei pöördu uurimisasutuste poole juhul, kui nendega juhtunu ei ole riigis kriminaliseeritud.

Korrates eespool toodud seisukohta: vaimne vägivald (sealhulgas kannatanu jälitamisega pikalt kestva hirmu- ning stressitunde tekitamine) võib tihti olla füüsilisele ning seksuaalsele vägivallale eelnev või seda saatev tasand ehk lähisuhtevägivalla integraalne osa. Hetkel kehtiv

¹⁰⁰ P. Varul jt. (koost.). Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, Juura 2009, lk 688 p 3.2.

¹⁰¹ K. Simulman. Stalking kui ahistamise erivorm: selle olemus ja viktimisatsioon. Muraste 2014, lk 17.

¹⁰² European Union Agency for Fundamental Rights. Violence against women: an EU-wide survey. Main results report, p. 91. – Available: <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/vaw-survey-main-results/findings-q-%26-a> 04.05.2015.

Eesti õiguslik regulatsioon võib jälitamist puudutavates küsimustest Istanbuli konventsiooni vastava konkreetse sättega küll rangelt võttes kooskõlas olla, kuid seades eesmärgiks Euroopa, kus poleks kohta lähisuhtevägivallale (nagu deklareerib konventsiooni preambül), ei saa leppida minimaalseimate lahendustega.

Niisiis tuleb Eesti karistusõigusesse tuua, näiteks Saksamaa regulatsiooni eeskujul, jälitamise kui vaimse vägivalla ühe vormi süütekoosseis. Vaid nii anname ühest küljest kannatanutele võimaluse otsida ning leida kaitset lähisuhtevägivalla kõikide vormide eest ning teisest küljest riigile võimaluse astuda raskemate vormide ennetamiseks konkreetseid samme.

3.1.5. Seksuaalse ahistamise legaalse definitsioon

Konventsiooni artikkel 40 sätestab, millised peaks olema seksuaalse ahistamise objektiivse koosseisu tunnused. Seksuaalne ahistamine on konventsiooni kohaselt mis tahes seksuaalse alatooniga soovimatuks peetav verbaalne või füüsiline käitumine, mille eesmärgiks või tagajärjeks on isiku väärikuse riivamine, sealhulgas eriti hirmutava, vaenuliku, heidutava, alandava või ründava õhustiku tekitamine.

Verbaalse seksuaalse ahistamise objektiivse koosseisu alla võivad sobitada näiteks erinevad naljad, küsimused ning märkused, füüsiline seksuaalne ahistamine võib olla grimass, käeline žest, aga ka kehaline kontakt kannatanuga. Sarnaselt artikliga 36 on ka seksuaalse ahistamise koosseisu puhul oluline toime pandud tegude seksuaalne alatoon. Käesolev säte on eeskätt suunatud üldise käitumismustri karistamisele, mustri moodustavad üksikud teod eraldiseisvalt ei pruugi karistust väärivad olla.¹⁰³

Eestis laiendati 2013. aasta seadusemuudatusega karistusseadustiku seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude objektiivseid koosseise reguleeriva 7. jao ümberkorralduste käigus vägistamise koosseisu, mahutades selle alla ka seni eraldi seisnud sugulise kire vägivaldse rahuldamise ning muud sugulise iseloomuga teod. Lähisuhtes toime pandud seksuaalse alatooniga füüsilise kontakti loomine ehk käperdamine tuleb subsumeerida

¹⁰³ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report.. Strasbourg 2011, par. 208.

KarS § 141 lg 1 või § 143² lg 2 järgi kui muu sugulise iseloomuga tegu.¹⁰⁴ Verbaalne või kontakivaba füüsiline seksuaalne ahistamine Eestis praegu kehtiva regulatsiooni kohaselt kriminaalkorras karistatav ei ole.

Siiski on oluline tähelepanu pöörata, et konventsiooni autorid on jätnud lahtiseks, kas liikmesriikide seadusandjad korraldavad seksuaalse ahistamise eest vastutuse rakendamise karistusõiguse või hoopis tsiviil- või tööõiguse raamistikus.¹⁰⁵

Soolise võrdõiguslikkuse seaduse (edaspidi SoVS) § 3 lg 1 p 5 järgi leiab seksuaalne ahistamine aset, kui esineb mis tahes soovimatu sõnaline, mittesõnaline või füüsiline seksuaalse olemusega käitumine või tegevus, mille eesmärk või tegelik toime on isiku väärikuse alandamine, eelkõige luues häiriva, ähvardava, vaenuliku, halvustava, alandava või solvava õhkkonna. Näeme, et SoVS-is toodud seksuaalse ahistamise definitsioon on peaaegu identne Istanbuli konventsioonis tooduga. Sama seaduse §13 lg 1 järgi võib kannatanu nõuda kahju tekitava käitumise lõpetamist ning kahju hüvitamist.

SoVS-i § 2 lg 2 p 2 järgi ei kohaldata seaduse nõudeid perekonna- või eraelu suhetes. Sätte mõtte seisneb selles, et perekonna- ja eraelu suhetes ei loo SoVS pereliikmete või lähedaste vahel üksteise suhtes subjektiivseid õigusi ehk isikutel puudub võimalus esitada võrdse kohtlemise nõuet oma pereliikme vastu või nõuda temalt kahju hüvitamist.¹⁰⁶ Seega rakendub käesolev säte eelkõige näiteks töösuhetes ning lähisuhtes toime pandud seksuaalset ahistamist SoVS ei käsitle.

Seega puuduvad Eestis kehtivas õiguslikus regulatsioonis ühesed sätted, mille kohaselt tooks näiteks verbaalne või žestides väljenduv lähisuhtes toime pandud seksuaalne ahistamine kaasa kas kriminaal- või tsiviilvastutuse. Iseenesest on küll võimalik mittevaralise kahju tekitamise lõpetamise ning tekitatud kahju hüvitamise võlaõiguslikud nõuded VÕS § 134 lg 2, § 1043 ning § 1055 järgi, kuid selges kooskõlas Istanbuli konventsioonis sätestatud nõuetega kehtiv regulatsioon ei ole.

¹⁰⁴ J. Sootak jt. (koost.). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2008, lk 418.

¹⁰⁵ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 207.

¹⁰⁶ K. Albi jt. (koost.). Soolise võrdõiguslikkuse seadus kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2010, lk 23 p 5. - Arvutivõrgus: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Sooline_vordoiguslikkus/soolise_vordoiguslikkuse_seadus_kommenteeritud_valjaanne.pdf. 04.05.2015.

Verbaalsete väljenduste kriminaliseerimise osas on Eesti, nagu ka eespool ähvardamist puudutavas küsimuses käsitletud sai, võrdlemisi konservatiivne. Nii näiteks on vaenu õhutamise (ehk avalikult vihkamisele, vägivallale või diskrimineerimisele seoses rahvuse, rassi, nahavärvi jms üles kutsumine) kriminaalkorras karistatav vaid juhul, kui sellega on põhjustatud oht isiku elule, tervisele või varale. Võrdluseks: Saksamaa karistusseadustiku, Eesti karistusõiguse olulises eeskuju¹⁰⁷ vastav paragrahv § 130 konkreetse ohu tekitamist vaenu õhutamise objektiivse koosseisu obligatoorse tunnuseks ei sätesta.

On äärmiselt küsitav, kas karistusõigusliku *ultima ratio* põhimõttega oleks kooskõlas isikute kriminaalvastutusele võtmine teatud žestide või naljade tegemise eest. Lisaks on Istanbuli konventsioon suunatud kannatanu turvalisust ohustava käitumismustri ning mitte üksikute tegude karistamisele.

Seksuaalset ahistamist puudutava regulatsiooni puudujääkide eemaldamise üheks võimaluseks oleks subsumeerida ahistamine (juhul kui see väljendub Istanbuli konventsioonis sätestatud piisaval määral kannatanut kahjustavas pikaajalises käitumismustris) vaimse vägivallana. Vaimset vägivalda eraldiseisvalt puudutav õigusnorm Eesti regulatsioonis puudub. Niisiis oleks üheks võimalikuks lahenduseks luua vaimse vägivalda süüteokoosseis, mille privilegeeritud koosseis oleks täidetud mitte-kontaktse seksuaalse ahistamisega ning kvalifitseeritud koosseisu alla võiks kuuluda näiteks eespool käsitletud vaimse vägivalda raskeimad vormid st kannatanule raske psüühikahäire tekitamine.

Lähisuhtevägivalda menetlemisega praktikas kokkupuutuvad juristid ja politseitöötajad peavad vaimset vägivalda samuti suureks probleemiks. Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi ja Tartu Ülikooli koostöös valminud uuringus „Perevägivald Eestis juristi pilgu läbi“ osalenutest 44-49 protsenti pidas vaimset vägivalda suurimaks naistevastase vägivallaga seonduvaks probleemiks.¹⁰⁸

Niisiis soosib nii praeguse regulatsiooni problemaatiline puudulikkus kui ka praktikute väljendatud seisukoht vaimse vägivalda käsitleva eraldiseisva süüteokoosseisu loomist.

¹⁰⁷ E. Hirsnik. Vaenu õhutamise süüteo koosseisuga kaitstav õigushüve. – Juridica I/2009, lk 47.

¹⁰⁸ M. Teder. Uuring: uurijate hinnangul on vägivald suuresti naiste enda mõtlematuse tagajärg. – Arvutivõrgus: <http://www.postimees.ee/3122247/uuring-uurijate-hinnangul-on-vagivald-suuresti-naiste-enda-motlematuse-tagajarg>, 04.05.2015.

3.1.6. Sundabielude kriminaliseerimine

Konventsiooni artikli 37 kohaselt võtavad konventsiooniosalised vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et täiskasvanu või lapse tahtlik abielluma sundimine oleks kriminaliseeritud.

Sama artikli punkt 2 peavad liikmesriigid ühtlasi tagama ka, et täiskasvanu või lapse tahtlik meelitamine konventsiooniosalise territooriumile või riigi territooriumile, kus ta ei ela, nimetatud täiskasvanu või lapse abielluma sundimiseks oleks kriminaliseeritud.

Konventsiooni artikkel 32 järgi võtavad konventsiooniosalised vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et sunniviisiliselt sõlmitud abielusid saaks kehtetuks tunnistada, tühistada või lahutada, ilma et ohvrile tekitataks põhjendamatuid rahalisi või administratiivseid kohustusi.

Eesti siseriiklik tsiviilõiguslik regulatsioon on konventsiooniga juba praegu kooskõlas. Tsiviilseadustiku üldosa seaduse § 84 lg-e 1 järgi ei ole tühisel tehingul algusest peale õiguslikke tagajärgi. TsÜS § 86 lg 1 järgi on tühine heade kommete või avaliku korraga vastuolus olev tehing. Heade kommetega vastuolus olevate tehingute loetelu on lahtine, vastav säte, TsÜS § 86 lg 2, sätestab, et heade kommetega on vastuolus muu hulgas tehing, milles teine pool teeb tehingu sõltuvussuhtest või kogenematusesest ja kui tehing on tehtud teise poole jaoks äärmiselt ebasoodsatel tingimustel või pooltele tulenevate vastastikuste kohustuste väärtus on heade kommete vastaselt tasakaalust väljas. Lisaks puudub sundabielus üldse teise poole selgelt väljendatud vaba tahteavaldus kui lepingu kehtivuse eeldus.

Eesti kultuuriruumis on sundabielud võrdlemisi tundmatu nähtus, puudub nende levikut või eksistentsi käsitlev analüüs ning ülevaade. Ka rahvusvahelisel tasandil peetakse sundabielusid tänapäeval pigem Aafrika riikides levinud probleemiks.¹⁰⁹ Samas on läänemaailmas sõlmitud sundabielude leviku analüüsides leitud, et sarnaselt lähisuhtevägivalla muude vormidega on ka sundabielud tõenäoliselt alaraporteeritud ning need juhtumid ei jõua uurimisasutusteni.¹¹⁰ Alaraporteerituse vastu võitlemise ühe meetodina võibki näha sundabielude kriminaliseerimist, millega saab kaasneda ühest küljest üld- ning eripreventiivne efekt selliste

¹⁰⁹ N. Jain. Forced Marriage as a Crime against Humanity. 6 J. Int'l Crim. Just. 2008, p. 1014.

¹¹⁰ F. Simmons. J. Burn. Without Consent: Forced Marriage in Australia. 36 Melb. U. L. Rev. 2012-2013, p. 979.

tegude võimalikele toimepanijatele ning teisest küljest kannatanutele signaal sellest, et riigi suhtumine sundabieludesse on selgelt ning aktiivselt hukkamõistev. Eraõiguslikust aspektist on riigipoolne signaal juba praegu antud, sundabieludel puudub tsiviilõiguslik kaal.

Niisiis, hoolimata probleemi eeldatavasti võrdlemisi kitsast levikust, tuleb sundabielusid kahtlemata käsitleda lähisuhtevägivalla ühe võimaliku vormina ning seetõttu omakorda vastavalt Istanbuli konventsioonis nõutule siseriiklikul tasandil kriminaliseerida.

3.1.7. Sanktsioonide tõhusus, kuriteole vastavus ning hoiatuslikkus

Konventsiooni artikkel 45 järgi võtavad konventsiooniosalised vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et konventsioonis sätestatud kuriteod oleks karistatavad tõhusate, kuriteole vastavate ja hoiatuslike sanktsioonidega, arvestades kuritegude raskust. Muu hulgas peavad nimetatud sanktsioonid vajaduse korral hõlmama ka vabadusekaotust.

Konventsiooni autorid on jätnud lahtiseks küsimuse, milliste konkreetsete süütegude eest peavad liikmesriigid rakendama vangistust.¹¹¹ Teisisõnu on käesoleva sätte näol tegemist pigem deklaratiivse kui ettekirjutusliku sättega. Artikliga rõhutatakse liikmesriikidele lähisuhtevägivalda puudutavate (nagu ilmselt kõikide süütegudega seonduvate) sanktsioonipiiride põhjaliku kaalumise olulisust, kuid ühtegi konkreetset sanktsiooniõiguslikku lahendust artikkel ette ei näe.

Küsimus sellest, kas ja millisel määral Eesti karistusseadustikus fikseeritud lähisuhtevägivallasüütegude sanktsioonipiirid on piisavalt tõhusad, kuritegudele vastavad ning üldpreventiivselt efektiivsed, jääb oma mahukuse tõttu käesoleva töö raamidest välja. Eelduslikult pole põhjust asuda seisukohale, et lähisuhtevägivallaga seonduv sanktsiooniõiguslik regulatsioon on puudulik. Samuti on kohtupraktika analüüsis leitud, et lähisuhtevägivalla leviku puhul on probleemiks pigem sotsiaalse taustaga asjaolud, mis välistavad suure osa perevägivallajuhtumite politsei ja kohtu ette jõudmise, kui juba kohtu ette jõudnud juhtumite vähene karistatavus.¹¹²

¹¹¹ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 232.

¹¹² R. Tsätko. Perevägivald Eestis: õiguslik regulatsioon ja kohtupraktika. Tartu 2014, lk 73.

Karistusseadustiku Istanbuli konventsioonis sätestatuga kooskõlla viimise ühe sammuna võib aga muu hulgas näiteks näha ka eespool käsitletud lähisuhtes toime pandud kehalise väärkohtlemise kvalifitseeritud koosseisu loomist.

3.1.7.1. Süüdimõistetud järelevalve ning vanemlike õiguste äravõtmine kui võimalikud meetmed

Artikkel 45 lg 2 p 1 järgi võivad konventsiooniosalised vägivallatsejate suhtes rakendada süüdimõistetud isikute jälgimist või nende üle järelevalve teostamist. Konventsiooni artikli 45 lg 2 p 2 järgi võivad konventsiooniosalised vägivallatsejate suhtes rakendada vanemlike õiguste äravõtmist, kui ühelgi teisel moel ei suudeta tagada lapse parimate huvide kaitset, mis võib hõlmata ohvri turvalisust.

Vanemlike õiguste äravõtmise kui meetme regulatsioon on Eesti õiguses positiveeritud perekonnaseaduse §-ga 135. Süüdimõistetud järelevalve variandina eksisteerib Eesti karistusõiguses elektroonilise valve instituut (KarS § 69¹). Niisiis on selles osas Eesti regulatsioon Istanbuli konventsioonis sätestatud nõuetele vastav.

3.1.8. Karistust raskendavate asjaolude kataloogi laiendamine

Istanbuli konventsiooni artikkel 46 sätestab, millised peaks konventsiooniosaliste seaduste kohaselt olema karistusõiguslikud raskendavad asjaolud konventsiooniga sätestatud kuritegusid puudutavate kohtuotsuste langetamisel. Konventsiooni kommentaarides on eraldi tähelepanu pööratud antud artiklis kasutatud fraasile „võiks võtta arvesse raskendavate asjaoludena“, mis tähendab, et loetletud asjaolud peavad raskendavate asjaolude loetelus olema kohtunikele kaalumiseks olemas, kuid kohtul pole kohustust neid rakendada.¹¹³

¹¹³ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 235.

Istanbuli konventsiooniga sätestatav raskendavate asjaolude loetelu on järgmine:

- a) kuritegu pandi toime endise või praeguse abikaasa või partneri vastu, nii nagu seda sätestab siseriiklik õigus, pereliikme, ohvriga vabaabielus elava isiku või isiku poolt, kes kuritarvitas oma võimu;
- b) kuritegu või seotud kuriteod pandi toime korduvalt;
- c) kuritegu pandi toime isiku vastu, kes oli sattunud haavatavasse seisundisse konkreetsete asjaolude tõttu;
- d) kuritegu pandi toime lapse vastu või lapse juuresolekul;
- e) kuritegu pandi toime kahe või enama koos tegutseva isiku poolt;
- f) kuriteole eelnes või sellega kaasnes äärmuslik vägivald;
- g) kuritegu pandi toime relva kasutamisega või sellega ähvardamisega;
- h) kuritegu tekitas ohvrile tõsiseid füüsilisi või psühholoogilisi kannatusi;
- i) kurjategija oli varem süüdi mõistetud sarnastes kuritegudes.

Enamik loetletud asjaoludest on juba praegu kehtiva karistusseadustiku järgi Eesti karistusõiguses raskendavate asjaoludena fikseeritud. Näiteks teo toimepanemine grupi poolt (konventsiooni punkt e, KarS § 58 p 10), lähisuhtes (konventsiooni punkt a, KarS § 58 p 4) erilise julmusega (konventsiooni punkt f, KarS § 58 p 2), lapse suhtes (konventsiooni punkt d, KarS § 58 p 3), lapse juuresolekul (konventsiooni punkt d, KarS § 58 p 13) või raske ning tõsise tagajärje põhjustamisega (konventsiooni punkt h, KarS § 58 p 8).

Karistusseadustiku raskendavate asjaolud kataloogist on puudu korduvus ning retsidiivsus (vastavalt konventsiooni punkt b ning i). Mitmete lähisuhtevägivalla avaldumisvormide puhul eksisteerib korduvust või retsidiivsust hõlmav kvalifitseeritud koosseis (korduv kehaline väärkohtlemine KarS § 121 lg 2 p 3, vägistamine isiku poolt, kes on selle varem toime pannud KarS § 141 lg 2 p 6). Samas puudub aga selline mõõde näiteks isikult korduvalt vabaduse võtmisel (KarS § 136) ning isiku ähvardamisel (KarS § 120).

Kuigi „raskendav asjaolu“ on konkreetne karistusõiguslik termin ning nende suletud loetelu on fikseeritud KarS §-s 58, pole konventsiooni artikli 46 rakendamise kontekstis põhjust teha vahet koosseisulistel raskendavatel asjaoludel ning üldosa raskendavatel asjaoludel. Illustratsiooniks: Eesti viis karistusseadustiku norme kooskõlla laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust käsitleva Euroopa

Parlamendi ja nõukogu direktiiviga 2011/92/EL. Direktiivi artikli 9 punkt e sätestas, et kõigi direktiivis sätestatud süüteokoosseisude puhul peab raskendava asjaoluna olema käsitletav see, kui süüteo pani toime isik, kes on varem samaväärse süüteo eest süüdi mõistetud. Sellest tulenevalt lisati eelnõuga SE 469 korduvus kui kvalifitseeriv asjaolu KarS-i koosseisudesse § 133, § 144, § 145, § 175 jne.¹¹⁴

Raskendavate asjaolude kataloogi avardamise asemel uute kvalifitseerivate koosseisude loomine pole aga ilmselt ideaalne lahendus. Kui Istanbuli konventsiooni ratifitseerimisega võtab Eesti kohustuse tuua karistusõiguse regulatsiooni järjekordse hulga uusi, korduvust puudutavaid kvalifitseeritud koosseise, oleks ehk otstarbekam ning normitehniliselt elegantsem tuua korduvus sisse tegu raskendavate asjaolude loetelusse.

Õigusriiklikult ei ole oluline, kas korduvus paikneb kvalifitseeritud koosseisus (millega nähakse seega otseselt ette raskem karistus) või arvestatakse seda karistuse mõistmisel süüd suurendavana ehk karistust raskendava asjaoluna.¹¹⁵

Artikli 46 punkt g järgi tuleb lähisuhtevägivalla tegu raskendava asjaoluna positiveerida see, kui kuritegu pandi toime relva kasutamisega või sellega ähvardamisega. Taaskord leiame relvaga ähvardamist kvalifitseeritud koosseisudest: lähisuhtevägivalla võimalikest vormidest sisaldub see näiteks röövimise kvalifitseeritud koosseisus (KarS § 200 lg 2 p 8). Enamike lähisuhtevägivalla koosseisude puhul relva kasutamine või sellega ähvardamine karistusseadustiku kohaselt raskendav asjaolu ei ole, niisiis tuleks see Istanbuli konventsioonist tulenevalt kas koosseisulise või üldosa raskendava asjaoluna karistusõiguslikku regulatsiooni tuua.

Artikli 46 punkt c järgi tuleb raskendava asjaoluna käsitleda seda, kui kuritegu pandi toime isiku vastu, kes oli sattunud haavatavasse seisundisse konkreetsete asjaolude tõttu. Kuigi konventsiooni tekst ei sätesta üheselt seda isikute ringi, mille kaitsmisele käesolev punkt on suunatud, avab konventsiooni kommenteeritud väljaanne, et sellesse loetellu kuuluvad rasedad, noored emad, maakohtade elanikud, puuetega inimesed, sõltlased, etnilised ning

¹¹⁴ T. Ploom jt. (koost.). Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 469 seletuskiri. Tallinn 2013, lk 4.

¹¹⁵ J. Sootak. Muudatused ja täiendused karistusõiguse üldosas. Juridica VIII/2014, lk 589.

rahvuslikud vähemused, migrandid, seksuaalvähemused, kodutud, lapsed ning eakad.¹¹⁶ Loetelu on äärmiselt pikk ning karistusseadustiku vastav loetelu (KarS § 58 p 3) kattub vaid osaliselt. Otsesõnu nimetab karistusseadustik isikuid, kes on nooremad kui kaheteistaastased, rasedad, kõrges eas, abitus seisundis või raske psüühikahäirega.

Iseenesest pole välistatud, et konventsioonis loetletud kuid seadusetekstis nimetamata haavatava seisundi võib mahutada KarS § 58 p 3 toodud „abitu seisundi“ mõiste alla. Senine kohtupraktika nii laia tõlgendust toetanud küll pole,¹¹⁷ kuid sellise käsitlemise poole võib Istanbuli konventsiooni ratifitseerimisel liikuda. Alternatiivselt on aga võimalik täpsustada KarS § 58 p 3 sõnastust nii, et sellega oleks üheselt kaitstud ka need isikud, kes praeguse sõnastuse järgi kaitse alt välja võivad jääda.

On oluline pöörata tähelepanu asjaolule, et kui artikkel 46 punkt d järgi tuleb raskendava asjaoluna positiveerida süüteo toime panemine lapse suhtes, siis karistusseadustiku vastav paragrahv (KarS § 58 p 3) rakendub juhul, kui süütegu on toime pandud noorema kui 12-aastase suhtes. Kuigi konventsioon ei sätesta sõna „laps“ ühest legaalseaduse mõistest, pole põhjust konventsiooni rakendamisel irduda tõlgendusest, et lapsena tuleb käsitleda alaealisi. Seega on konventsioonis sätestatud raskendav asjaolu vormilt laiem, kui hetkel Eesti siseriiklik vastav raskendav asjaolu.

3.1.9. Lepitusmenetluse rakendamine lähisuhtevägivalla juhtumite menetlemisel

Lepitusmenetluse rakendamine on kahtlemata lähisuhtevägivalla menetlemise kui kriminaalmenetlusõigusliku probleemi üks vastuolulisemaid ning kõige enam vaidlust tekitavaid aspekte. Seda on korduvalt kritiseeritud nii Eesti- kui välismaises erialakirjanduses. Kui eksperdid näevad lepitusmenetlust enamasti, sealhulgas perevaidlustes, pigem kasuliku ning ehk ka eelistatava lahendusena, on seda lähisuhtevägivalla juhtumite menetluses soovitatud rakendada ülima ettevaatlikkusega, kuna see võib kokkuvõttes tuua lausa rohkem kahju kui kasu.¹¹⁸

¹¹⁶ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 87.

¹¹⁷ J. Sootak jt. (koost.). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2008, lk 242 p 4.

¹¹⁸ K. Valma, L. Surva, H. Hääl. Lepitusmenetlus perevaidlustes. Juridica I/2014, lk 103.

Lähisuhtevägivald kui selline on sügavalt ning lahutamatult juurdunud osapoolte ebavõrdsesse jõuvahekorda.¹¹⁹ Niisiis on äärmiselt küsitav, kas pooled on üleüldse võimelised vägivaldaga päädinud ning uurimisasutuseni jõudnud konfliktsituatsiooni lahendama nii, et lepitusega on nõus mõlemad pooled ning kumbki pooltest pole valikut tehes teise tahtele allutatud. Iseäranis keeruline on sellist lepitust ning lepituse siirust hinnata väljastpoolt sisse vaataval riigi esindajal ehk prokuratuuril.

Määravaks põhjuseks, miks perevägivalla juhtumitest ei jõua mitte kõik kohtuni ja süüdimõistva otsuseni, peab kaks kolmandikku prokuröridest ja politseiuurijatest ning 40 protsenti kohtunikest ohvri loobumist oma esialgsetest ütlustest. «Tulemustest võib järeldada, et põhivastutus, miks perevägivalla juhtumitest ei jõua mitte kõik kohtuni ja süüdimõistva otsuseni, lasub vastajate hinnangul ohvri endal, õiguskaitseorganid siinosas oma töös puuduseid ega probleeme eriti ei näe,» järeldavad uuringu autorid.¹²⁰

Välisriikide kogemus on näidanud, et lepitusmenetlus (ehk *mediation*) ei võta enamasti arvesse vägivaldse lähisuhte keerulist olemust ning väärkohtleja ja kannatanu vahelist jõutasakaalutust, riskides nii kannatanu turvalisuse ning kaitsega.¹²¹

Justiitsministeeriumi 2012. aastal avaldatud kriminaalpoliitika analüüs jõudis aga järeldusele, et kuigi lepitusmenetlust lähisuhtevägivalla juhtumite lahendusena on korduvalt kritiseeritud ning lähisuhtevägivalla puhul tuleb hoolikalt hinnata konkreetsete juhtumite sobivust lepituseks ning vastavate osapoolte motiive, pole põhjust senise menetluspraktika oluliseks muutmiseks. Sama analüüsi tulemusena leiti samuti, et lähisuhtevägivalla toimepanijate retsidiivsus on madalam kui kõigi vägivallakuritegude toimepanijatel keskmiselt.¹²²

Istanbuli konventsiooni teksti autorid ei ole teksti koostades lepitusmenetluse problemaatilisest mööda vaadanud. Konventsiooni kommentaarides rõhutatakse, et

¹¹⁹ P. Mlambo-Ngcuka. Congratulatory speech on the Vision Award for the Istanbul Convention at the Future Policy Award 2014 Ceremony. IPU Assembly, Geneva, 14 October 2014. – Available: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/speeches/UN%20Women%20ED%20Phumzile%20Mlambo%20Vision%20Award%20congrat%20speech.pdf>. 04.05.2015.

¹²⁰ M. Teder. Ametnike hinnangul ei suuda riik perevägivalda ennetada. 2015. Arvutivõrgus: <http://pluss.postimees.ee/3123403/ametnike-hinnangul-ei-suuda-riik-perevagivalda-ennetada>. 04.05.2015.

¹²¹ R. Manjoo. Report of the Special Rapporteur on Violence against Women, its Causes and Consequences, A/HRC/23/49, Par. 58. Available: http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session23/A_HRC_23_49_English.pdf. 04.05.2015.

¹²² J. Salla. L. Surva. Kriminaalpoliitika analüüs. Perevägivallatsejate retsidiivsus, nr 8/2012, lk 1.

lähisuhtevägivalla ohvrid ei saa juba põhimõtteliselt astuda lepitusmenetlusse süüdistatavatega võrdsetena, sest lähisuhtevägivalla tuum on kannatanu häbitunne ja haavatavus ning toimepanija domineerimine. Kommentaarides viidatakse lisaks, et liikmesriikidel tuleb kindlustada ohvritele juurdepääs neutraalsele ning kallutamata kohtumenetlusele, vältimaks lähisuhtevägivalla re-privatiseerumist ehk tagasitõmbumist üldühiskondlikust inimõiguse probleemist eraprobleemiks.¹²³

Istanbuli konventsioon lähisuhtevägivalla juhtumite puhul lepitusmenetluse rakendamist täielikult siiski ei keela. Konventsiooni artikli 48 p 1 järgi tuleb liikmesriikides keelustada konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate vägivalla vormide suhtes kohustuslik alternatiivne vaidluste lahendamine, sealhulgas vahendamine ja lepitus. Seega, tunnistades küll ühest küljest, et lepitusmenetlus ning lähisuhtevägivald on justkui fundamentaalselt kokkusobimatud, jätavad konventsiooni autorid riikidele võimaluse lubada lepitusmenetluse rakendamist juhul, kui kannatanu sellega ise nõus on.

Kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt saab nii karistuse ebaotstarbekuse tõttu kriminaalmenetluse lõpetamist (KrMS § 203), leppimist (KrMS § 203¹) kui ka kokkuleppemenetlust (KrMS § 239) rakendada vaid juhul, kui sellega on nõus ka kannatanu. Niisiis sobib juba praegu kehtiv lepitusmenetlust puudutav Eesti kriminaalmenetluse regulatsioon Istanbuli konventsioonis nõutuga.

Sellest hoolimata tuleb rõhutada, et lähisuhtevägivallas on üks pooltest selgelt teise poole mõju alla allutatud, seega on idee poolte vabatahtlikust leppimisest äärmiselt küsitav.

Teisest küljest saab Eestis kahtlustatavale lepitusmenetluse raames panna kohustusi, mida ei saa panna muudel juhtudel. Enim on kokkuleppe sisuks olnud kohustus käituda viisakalt ja hoiduda vägivallast. Sageli määratakse isikutele ka rahalisi kohustusi, kohustust mitte tarvitada alkoholi või narkootikume, osaleda teraapias või ravil. 2011. a. läbi viidud analüüsi kohaselt lõpetati vähemalt 14% alustatud kriminaalasjadest leppimise tõttu.¹²⁴

¹²³ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory report. Strasbourg 2011, par. 252.

¹²⁴ J. Salla, L. Surva. Perevägivalla juhtumite menetluspraktika: 2010. Tallinn 2011. – Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=56017/Perev%E4givalla+menetluspraktika+anal%FC%FCs++Justiitsministeerium+2011+avalik.pdf>. 04.05.2015.

Lepitusmenetluse ühe eelisena tuuakse tihti välja selle retsidiivsust vähendava mõju, kuid erialases kirjanduses käsitletud seniste analüüside kohaselt ei tundu vähemalt lähisuhtevägivalla puhul poole lepitamine retsidiivsuse taset märgatavalt mõjutavat.¹²⁵

Lisaks on lähisuhtevägivalla menetlemisel lepituse rakendamise ühe kriitikana välja toodud, et lähisuhtevägivalla alaraporteerituse tõttu võib lepitust läbi viival neutraalsel poole olla puudulik teadmine nendest juhtumitest, mis uurimisasutusteni ei ole jõudnud. Sellest tulenevalt on lepitajal raskendatud anda poolte suhtele sobiv hinnang.¹²⁶

3.1.10. Naiste väliste suguelundite ümberlõikamine, sundabort ning sundsteriliseerimine

Konventsiooni artikkel 39 järgi võtavad liikmesriigid kohustuse kriminaliseerida sundabort (ehk naisele aborti tegemine ilma tema eelneva ning teadliku nõusolekuta) ning sundsteriliseerimine (kirurgiline sekkumine, mille eesmärgiks või tagajärjeks on naise ilmajätmine loomulikul teel järglaste saamise võimest ilma naise eelneva ja teadliku nõusolekuta või protseduuri mõistmata).

Artikkel 38 järgi tuleb allakirjutanutel kriminaliseerida naiste suurte ja väikeste häbememokkade või kliitori täielik või osaline eemaldamine, kinniõmblemine või muul moel moonutamine, naise sundimine või kupeldamine nimetatud toimingute läbiviimiseks ning tütarlapse õhutamine, sundimine või kupeldamine mis tahes antud artiklis nimetatud toimingute sooritamiseks.

Käesolevate artiklite näol on tegemist sätetega, mis eristuvad konventsiooni üldiselt läbivast sooneutraalsest raamist.¹²⁷ Naiste väliste suguelundite ümberlõikamise, sundaborti ning sundsteriliseerimise näol tegemist eelkõige naistevastase vägivalla (ehk soost motiveeritud vägivalla) vormiga ning mitte niivõrd lähisuhtevägivallaga. Lisaks võib välja tuua, et

¹²⁵ E. Uotila. Victim–Offender Mediation in Cases of Intimate Relationship Violence - Ideals, Attitudes, and Practices in Finland. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. Volume 11 Issue 2. 2010, p. 202.

¹²⁶ *Ibid.*, p. 203.

¹²⁷ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 198, 203.

sarnaselt sundabieludega on ka naiste väliste suguelundite ümberlõikamist pigem käsitletud Aafrika riikide probleemina.¹²⁸

Pole põhjust jätta neid süütegusid puudutavaid artikleid antud töö analüüsist kõrvale, kuna esiteks võib ümberlõikamine ning sundsteriliseerimine olla motiveeritud peresuhetest ning omakorda laiemalt sotsiaalsetest normidest,¹²⁹ niisiis on nende süütegude ning lähisuhtevägivalla vahel tuntav ning oluline ühisosa. Teiseks ei jää ka läänemaailm antud süütegude probleemist puutumata. Näiteks on Inglismaal ning Walesis osade uuringute kohaselt kümneid tuhandeid ümberlõikamise riskigruppi kuuluvaid tüdrukuid ning naisi.¹³⁰ Seega oleks naiivne ning ohtlik need küsimused ka Eesti karistusõigusliku regulatsiooni analüüsis tähelepanuta jätta.

Artiklis 39 märgitud teod subsumeeritakse Eesti karistusõiguses vastavalt KarS § 125 ning KarS § 118 lg 1 p 6 järgi ehk need on Eestis juba kehtiva regulatsiooniga kriminaliseeritud. Artikli 38 kontekstis on oluline tähele panna, et kui sundaborti ning sundsteriliseerimist käsitlev artikkel 39 märkis üheselt, et teod on karistatavad vaid juhul, kui need on toime pandud kannatanu nõusolekuta, siis artikkel 38 nõusolekut ei käsitlenud. Nii nagu artiklis 39 sätestatud sundsteriliseerimine on ka kannatanu tahte vastaselt tema väliste suguelundite ümberlõikamine subsumeeritav KarS § 118 lg 1 p 6 järgi.

Antud artikli kontekstis tekib aga küsimus, et kui konventsioon otseselt kannatanu tahtevastasust süüteo koosseisu obligatoorse tunnuseks ei sätesta, kas see tähendab, et liikmesriik on sunnitud karistama ka neid naisi, kes oma vabast tahtest sellise protseduuri läbi on teinud. Sarnaselt: kas konventsiooni kohaselt peab kriminaliseeritud olema tegu, milles on tütarlast õhutatud tegema nimetatud ümberlõikamist?

Kannatanu nõusoleku kui koosseisu või õigusvastasust välistava asjaolu algeid on täheldatud juba Rooma õiguses.¹³¹ Eesti karistusõiguses seda teiste õigusvastasust välistavate asjaolude kõrval karistusseadustiku 2. peatükk 2. jaos positiveeritud ei ole (küll võib selle leida

¹²⁸ United Nations Children's Fund. Female Genital Mutilation/Cutting: A statistical overview and exploration of the dynamics of change. 2013, p. 5. – Available: http://www.unicef.org/media/files/FGCM_Lo_res.pdf. 04.05.2015.

¹²⁹ *Ibidem*.

¹³⁰ J. Burns. Female genital mutilation victim was 'aged just seven'. BBC, 2013. – Available: <http://www.bbc.com/news/education-23001119>. 04.05.2015.

¹³¹ J. Sootak. Õigusvastasus. Süü. Juura, 2003, lk 88.

tsiviilõigusest, VÕS § 1045 lg 2 p-st 2), kuid kohtupraktikas on see sellegipoolest aktsepteeritud kui seaduseülene õigustav asjaolu.¹³²

Sellest hoolimata ei ole kannatanu nõusolek universaalne ning absoluutne õigusvastasust välistav asjaolu. Erialakirjanduses väljendatud seisukohta kohaselt ei oma kannatanu nõusolek õigusvastasust välistavat mõju juhul, kui nõusolek on antud näiteks kannatanu tapmiseks, kannatanu kui noorema kui 14-aastase isikuga või üleneva sugulasega seksuaalvahekorra astumiseks.¹³³ Niisiis tuleb nõusoleku küsimuses hinnata kahjustatavat individuaalõigushüve ning selle käsutatavust.

WHO on naiste suguelundite ümberlõikamist puudutavast raportis toonitanud, et esiteks puudub sellistel protseduuridel igasugune meditsiiniline väärtus või tervist soodustav efekt. Teiseks võib selline ümberlõikamine tuua aga kaasa hoopis tõsisemaid terviseprobleeme alates verekaotusest, urineerimisprobleemidest ja tsüstidest kuni viljatuse ning infektsioonideni.¹³⁴

Oluline on, et kuigi teoreetiliselt on võimalik anda karistusõiguslikult aktsepteeritav nõusolek kehalise puutumatuse kui individuaalhüve kahjustamiseks (seda nii meditsiinilistel kui näiteks esteetilistel kaalutlustel st tätoveeringute tegemiseks), tuleb seda siiski antud süütegude puhul eitada. Tegemist on meditsiiniliselt kasutu, potentsiaalselt äärmiselt kahjulike protseduuridega, millega nõustumiseni viiakse kannatanu enamasti ebavõrdsele jõuvahekorral ning manipuleerimisel põhinevas lähisuhtes. Kuigi nõusolek võib küll vormiliselt eksisteerida, ei saa antud süütegude kontekstis ilmselt tegemist olla vajalikus määras teadliku ning vabatahtliku loaga ehk kannatanu tõelise vaba tahte ning otsustuse avaldusega.¹³⁵

Karistusseadustikus võib leida nii selliseid süüteokoosseise, kus kannatanu tahte puudumine on obligatoorse tunnusena eraldi välja toodud (nt vägistamise, vabaduse võtmise, eraviisilise jälitustegevuse koosseisud), kui ka koosseise, milles seda üheselt sätestatud ei ole (nt kehaline väärkohtlemine ning raske tervisekahjustuse tekitamise koosseisud). Seega ei oma asjaolu, et ka Istanbuli konventsioon nõusolekut antud küsimuses eraldi ei toonita, tähtsust.

¹³² RKKKo 3-1-1-60-10 p 17.2.

¹³³ J. Sootak. Õigusvastasus. Süü. Juura, 2003, lk 93.

¹³⁴ World Health Organisation. Female genital mutilation. Fact sheet N° 241. 2014. – Available: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs241/en/>. 04.05.2015.

¹³⁵ J. Sootak. Õigusvastasus. Süü. Juura, 2003, lk 95.

Praegu kehtiv karistusõiguslik regulatsioon on niisiis konventsiooni artiklitega 38 ning 39 kooskõlas.

3.1.11. Teise konventsiooniosalise tehtud kohtuotsused

Konventsiooni artikli 47 kohaselt võtavad konventsiooniosalised vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid, et võimaldada kohtuotsuse kindlaksmääramisel arvestada teise konventsiooniosalise poolt käesoleva konventsiooniga sätestatud kuritegude suhtes vastu võetud lõplikke kohtuotsuseid.

Selle sätte eesmärk on luua olukord, kus süüdistatavale karistuse määramisel võetaks korduvuse hindamisel arvesse ka need teod, mille eest on isik süüdi mõistetud mõne välisriigi kohtusüsteemis.¹³⁶ Eraldi on rõhutatud asjaolu, et see, kas teod pandi toime välisriigis või riigis, kus konkreetne kohtumenetlus toimub, ei tohi mõjutada suhtumist süüdistatavasse.¹³⁷

Korduvus kui koosseisuline raskendav asjaolu pole Eesti karistusõiguses võõras nähtus. Kohtupraktikas on väljakujunenud tõlgendus, mille kohaselt korduvus peab olema faktiline (ehk varasem kuritegu ei tohi olla aegunud või selle eest mõistetud karistuse andmed karistusregistrist kustutatud),¹³⁸ seega ei välista käesoleval hetkel kehtiv regulatsioon korduvuse hindamisel ka välisriikide kohtuotsuste arvestamist.

Konventsiooni kommentaarides rõhutatakse, et see konventsioonisäte ei aseta ei kohtutele ega prokuratuurile positiivset uurimiskohustust selgitamiseks välja, kas isik on varasemalt mõnes välisriigis sama teo eest juba karistatud. Kohus peab korduvusega arvestama juhul, kui see fakt on kohtule teada.¹³⁹

Niisiis on Eestis kehtiv karistusõiguslik regulatsioon konventsiooni artikliga 47 kooskõlas.

¹³⁶ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 245-246.

¹³⁷ *Ibid.*, par. 249.

¹³⁸ J. Sootak jt. (koost.). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2008, lk 417 p 5.7.

¹³⁹ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report.. Strasbourg 2011, par. 250.

3.1.12. Jurisdiktsioon

Artikkel 44 järgi tuleb liikmesriikidel kehtestada jurisdiktsioon mis tahes käesolevas konventsioonis sätestatud õigusrikkumise üle, kui kuritegu on toime pandud nende territooriumil (artikli lg 1 punkt a), nende lipu all sõitva laeva pardal (punkt b) või nende seaduste alusel registreeritud lennuki pardal (punkt c). Selline käsitlus haakub KarS §-s 6 lg 1 ning 2 sätestatud karistusseaduse ruumilise kehtivuse regulatsiooniga.

Sama konventsiooniartikli järgi tuleb liikmesriikidel kehtestada jurisdiktsioon, kui süütegu on toime pandud nende kodaniku poolt (artikli lg 1 punkt d) või isiku poolt, kelle alaline elukoht on konventsiooniosalise territooriumil (punkt e). KarS § 7 lg-s 1 sätestatud karistusseaduse isikulise kehtivuse regulatsiooni kohaselt kehtib Eesti karistusseadus Eesti kodanike, Eestis registreeritud juriidilise isikute ning välismaalaste suhtes, kes on Eestis kinni peetud ja keda ei anta välja. Niisiis on Eesti karistusseaduse isikuline kehtivus kitsam kui konventsiooni vastav säte nõuab, sest mitte kõik alaliselt Eestis elavad isikud (s.h mitte-kodanikud) ei mahu KarS § 7 lg-s 1 toodud kinnisesse loetelusse.

Seega tuleb karistusseadustiku Istanbuli konventsiooniga kooskõlla viimiseks laiendada seadustiku isikulist kehtivust nii, et sellega kehtestataks jurisdiktsiooni ka nendel juhtumitel, kui süütegu on toime pandud isiku poolt, kelle alaline elukoht on Eesti territooriumil. Tähelepanu tuleb siinkohal aga pöörata asjaolule, et konventsiooni artikli 78 p 2 järgi võib riik konventsioonile alla kirjutades või ratifitseerimis-, heakskiitmis- või ühinemiskirja hoiule andes Euroopa Nõukogu peasekretärile saadetud avaldusega jätta endale õiguse seda jurisdiktsiooni puudutavat sätet kas mitte kohaldada või kohaldada üksnes erijuhtudel või tingimustel.

Artikli 44 lg 2 järgi peavad liikmesriigid kehtestama jurisdiktsiooni kuriteo üle, kui kuritegu pannakse toime nende riigi kodaniku vastu või isiku vastu, kelle alaline elukoht on nende territooriumil.

Juhul, kui tegu on toime pandud Eesti territooriumil, tuleneb jurisdiktsioon KarS § 6 lg-st 1. Kui tegu pandi aga toime väljaspool Eesti territooriumit, siis saab rakendada KarS §-i 8, mille kohaselt kehtib Eesti karistusseadus teo toimepanemise koha õigusest sõltumata väljaspool Eesti territooriumi toimepandud teo kohta juhul, kui teo karistatavus tuleneb Eestile siduvast

rahvusvahelisest kohustusest. Samuti võib teatud juhul sellistel juhtudel rakendada KarS § 9 lg 1 p 1, mille järgi kehtib Eesti karistusseadus väljaspool Eesti territooriumi toimepandud teo kohta, mis on Eesti karistusseaduse järgi esimese astme kuritegu ja kahjustab Eesti elanikkonna elu ja tervist.

Artikli 44 lg 3 järgi rakendavad konventsiooniosalised konventsiooni artiklitega 36, 37, 38 ja 39 sätestatud kuritegude eest (st vastavalt seksuaalne vägivald, sundabielu, suguelundite ümberlõikamine, sundabort ning sundsteriliseerimine) vastutusele võtmiseks vajalikke seadusandlikke ja muid meetmeid tagamaks, et nende jurisdiktsioon ei oleks allutatud tingimusele, mille kohaselt teod kriminaliseeritakse territooriumil, kus nad korda saadeti. Sätte eesmärk on kaitsta kannatanuid, kelle suhtes pannakse toime kõige raskemad kuriteod, kuid toimepanemine on toimunud väljaspool konventsiooni kohaldumisala.¹⁴⁰ Selline jurisdiktsioon asuks küll KarS § 7 ning § 6 sätestatud karistusseadustiku ruumilisest ning isikulisest kehtivusest väljaspool, kuid KarS § 8 kohaselt kehtib Eesti karistusseadus teo toimepanemise koha õigusest sõltumata väljaspool Eesti territooriumi toimepandud teo kohta juhul, kui teo karistatavus tuleneb Eestile siduvast rahvusvahelisest kohustusest.

Artikli 44 lg 4 järgi peab liikmesriik tagama, et nende jurisdiktsioon punktide 1d ja 1e osas (ehk juhud, kui süütegu on toime pandud vastavalt kas nende kodaniku poolt või isiku poolt, kelle alaline elukoht on konventsiooniosalise territooriumil) poleks allutatud tingimusele, mille kohaselt süüdistust saab esitada ainult pärast seda, kui ohver on kuriteost teatanud või riik, kus kuritegu toime pandi, on kaebuse esitanud.

Küsimust kriminaalmenetluse kohustuslikkusest lahatakse täpsemalt käesoleva peatüki alapeatükis 3.2.6. „*Ex partio* (ühepoolsed) ja *ex officio* (ametikohustuslikud) rakendused“. Siinkohal võib aga lühidalt viidata, et kuritegude uurimine, menetluse jätkamine ja nende eest vastutusele võtmine ei ole Eesti kriminaalmenetlusõiguses lahutamatult seotud ohvri avalduse või kaebusega.

Artikli 44 lg 3 ning 4 kontekstis tuleb muu hulgas märkida, et konventsiooni artikkel 78 p 2 annab liikmesriigile võimaluse jätta endale õiguse konventsiooni nende lõigete osas kas mitte kohaldada või kohaldada üksnes erijuhtudel või tingimustel. Selline reservatsioon on mõneti

¹⁴⁰ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 227.

üllatav, arvestades, et näiteks artikli 44 lg 3 kohta ütlevad kommenteeritud väljaande autorid, et tegemist on konventsioonis olulise lisaväärtusega elemendiga, mille näol on tegemist suure sammuga edasi kannatanute kaitsmises.¹⁴¹

Konventsiooniartikli 44 lg 5 järgi peavad konventsiooniosalised kehtestama jurisdiktsiooni mis tahes konventsioonis sätestatud kuriteo üle juhtudel, kui väidetav kurjategija on nende territooriumil ning nad ei anna teda teisele konventsiooniosalisele välja vaid tema rahvuse tõttu.

Artikli 44 lg 6 ning 7, mis käsitlevad vastavalt konventsiooniosaliste omavahelist konsulteerimist ning konventsiooniosaliste õigust teostada konventsioonis sätestatust laiemat kriminaaljurisdiktsiooni, jäävad käesoleva töö analüüsipiirkonnast välja.

3.2. Konventsiooni VI peatükk - uurimine, vastutus, menetlusõigus ja kaitsemeetmed

3.2.1. Aegumistähtajad

Artikli 58 järgi peavad liikmesriigid tagama, et tähtaeg, mil konventsiooni artiklites 36, 37, 38 ja 39 sätestatud kuritegude (st vastavalt seksuaalne vägivald, sundabielu, suguelundite ümberlõikamine, sundabort ning sundsteriliseerimine) osas võib kaebust esitada, jätkuks ajal, mis on piisava pikkusega ning vastab käsitletava kuriteo raskusele, et võimaldada kaebuse esitamist pärast ohvri täisikka jõudmist.

Konventsiooni kommentaarides avatakse, et säte on suunatud ainult alaealiste kannatanute kaitsele. Muu hulgas viidatakse, et aegumistähtaeg peab olema piisavalt pikk, andmaks täisikka jõudnud kannatanutele võimalus esiteks traumast paraneda ning teiseks saavutada piisav majanduslik ja emotsionaalne iseseisvus, mis lubaks neil esitada kaebus oma vanemate vastu.¹⁴²

¹⁴¹ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 227.

¹⁴² *Ibid.*, par. 296.

Sarnaselt kaalutlustel on juba praegu kehtivas karistusseadustikus olemas säte § 82 lg 7 p 3, mille kohaselt süüteo aegumine peatub seksuaalse enesemääramise vastase kuriteo korral noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes kuni kannatanu kaheksateistaastaseks saamiseni, kui kriminaalmenetluse ajend ei ilmnenud enne tema poolt nimetatud vanuse saavutamist. Kuritegude üldisest aegumiskorrast irduv erand on regulatsiooni sisse viidud põhjendusel, et alaealise vastu suunatud seksuaalkuriteod hõlmavad iseenesest teatavaid avastamisraskuseid, mis on tingitud alaealise sõltuvuse süüdlasest, vähestest teadmistest õiguskorra toimimisest, psüühilistest raskustest täisealise vastu astumisest jt sarnastest teguritest.¹⁴³

Niisiis pole alaealiste kannatanutega arvestav kuritegude üldise aegumiskorra erisus Eesti karistusõiguses tundmatu instituut. Hetkel kehtiv regulatsioon käsitleb konventsioonis loetletud süütegudest aga vaid seksuaalvägivalda. Seega, kui eesmärgiks on siseriiklik karistusõiguslik regulatsioon viia Istanbuli konventsiooniga kooskõlla, tuleb KarS § 82 lg 7 p 3 sõnastust laiendada nii, et see rakenduks ka juhul, kui alaealise suhtes on toime pandud sundabielu, suguelundite ümberlõikamine, sundabort või sundsteriliseerimine.

Seaduseteksti süstemaatilise järjepidevuse ning loogilisuse seisukohalt tekiks küll aga ka sellisel juhul küsimus, miks rakendub aegumist peatav erand näiteks sundabielu puhul, kuid mitte juhul kui alaealise suhtes on tarvitatud näiteks füüsilist (artikkel 35) või vaimset vägivalda. Põhjendamatult vastuoluline oleks tunnistada ühest küljest, et sundabielu kannatanud alaealise raske olukord õigustab aegumise peatumist, kuid alaealise korduva kehalise väärkohtlemise puhul sellise erandi rakendamist ette nähtud ei ole. Sellise järjepidamatuse vältimiseks tuleb kaaluda KarS § 82 lg 7 p 3 sõnastuse laiendamist nii, et see hõlmaks näiteks kõik isikuvastased süüteod.

3.2.2. Kannatanu varasem seksuaalne käitumine kui menetluses asjakohane tõend

Konventsiooni kommentaaride autorid on juhtinud eraldi tähelepanu asjaolule, et kohtumenetluses kasutatakse mõnikord viiteid kannatanu seksuaalsele käitumisele, jätmaks nii muljet, justkui oleks kannatanu ning tema antud ütlused vähemväärtuslikud. Eelkõige on konventsiooni autorid siinkohal pidanud silmas vägistamisjuhtumeid ning muid seksuaalse

¹⁴³ J. Sootak jt. (koost.). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2008, lk 306 p 7.4.

enesemääramise vastaseid süütegusid, mille menetluse käigus võidakse kannatanu varasemat seksuaalset käitumist kasutada eesmärgiga tõendada kannatanu nõusolekut toimunud seksuaalründeks. Selliste tõendite lubamine võib omakorda viia *de facto* ebavõrdsuseni, milles kannatanud, kes on seksuaalselt aktiivsemad, väärivad kohtu silmis justkui vähem õiguslikku kaitset, kui seksuaalselt vähem aktiivsed naised. Teksti autorid rõhutavad seega eraldiseisva konventsiooniartikli loomisega, et kannatanu seksuaalkäitumine ei tohiks olla lähisuhtevägivalla õigusvastasust välistavaks (nt nõusoleku vormis) või süüdistatava süükoormat vähendavaks asjaoluks.¹⁴⁴

Sellisest arutlusest kantuna sätestabki konventsiooni artikkel 54, et mis tahes tsiviil- või kriminaalmenetluses oleksid ohvri varasema seksuaalse käitumise ja tema seksuaalse ülalpidamisega seotud tõendid lubatud ainult siis, kui need on asjakohased ja vajalikud.

Erinevalt tsiviilkohtumenetluse seadustikust ei sätesta kriminaalmenetluse seadustik selgesõnaliselt tõendite asjakohasuse nõuet (TsMS § 238 lg 1). Vastavalt KrMS §-le 286¹ lg 1 võtab kohus vastu aga ainult sellise tõendi ja korraldab sellise tõendi kogumist, millel on kriminaalasjas tähtsust. Tõendil ei ole kriminaalasja lahendamisel tähtsust sel juhul, kui selle tõendi abil tõendataval asjaolul ei ole kriminaalasja lahendamisel tähtsust. Sellised tõendid pole kriminaalmenetluses vajalikud.¹⁴⁵

Niisiis on Eestis kehtiv kriminaalmenetluslik regulatsioon konventsiooni artikliga 54 kooskõlas, sest kriminaalmenetluses ei võta kohus vastu tõendeid, kui need pole vajalikud ega tähtsad.

3.2.3. Õigusvastasust mittevälistavad asjaolud

Artikli 54 taga seisva seisukohaga sarnasest põhimõttest on kantud ka konventsiooni V peatükis seisev artikkel 42. Mainitud artikkel sätestab, et konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et kriminaalmenetlustes, mis on algatatud konventsiooni kohaldamisalasse kuuluva mis tahes vägivallaakti toimepaneku järel,

¹⁴⁴ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 277-278.

¹⁴⁵ E. Kergandberg jt. (koost.). Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2012, lk 649 p 2.1.

ei peetaks kultuuri, tava, usku, traditsiooni ega niinimetatud ”au” vägivallaakti õigustuseks. See hõlmab iseäranis väiteid, nagu oleks ohver üle astunud kultuurilistest, usulistest, sotsiaalsetest või traditsioonilistest normidest või sobiliku käitumise tavadest.¹⁴⁶

Eesti karistusõiguslike õigusvastasust välistavate asjaolude suletud loetelust KarS § 27 – 31 ei leia mingeid viiteid kultuurile, tavale, usule, traditsioonile ega ”aule”. Seega ei saa neid argumente kriminaalmenetluses tuua õigustava asjaoluna.

Sama konventsiooniartikli all käsitletakse ka mõnede teistsuguse iseloomuga õigusvastasust välistavat asjaolu: lapse õhutamine. Konventsiooniosalised võtavad selle artikli kohaselt vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et ükskõik millise isiku poolt lapse õhutamine vägivallaakti sooritamisele ei vähendaks selle isiku kriminaalvastutust niisuguste tegude kordasaatmise eest. Selle konventsioonisätte eesmärk on vältida olukordi, kus isik on sundinud last toime panema lähisuhtevägivalda, pääsedes nii ise vastutuses.¹⁴⁷

Eestis reguleerib sellist käitumist vahendliku täideviimise instituut, KarS § 21 lg 1. Riigikohtu praktika järgi tähendab vahendlik täideviimine KarS § 21 lg 1 kohaselt olukorda, kus üks isik paneb teo toime teist isikut ära kasutades, mis eeldab ärakasutatava isiku valitsemist ülekaaluga.¹⁴⁸

Järelikult on Eesti kehtiv karistusõiguslik regulatsioon Istanbuli konventsiooni artikliga 42 kooskõlas.

3.2.4. Kaitsemeetmed

Konventsiooniartikkel 56 sätestab hulga kohtueelses menetluses ning kohtumenetluses kannatanute õigusi ning huve kaitsvaid meetmeid. See artikkel on otseselt inspireeritud¹⁴⁹ laste kaitset seksuaalse ärakasutamise ja seksuaalse kuritarvitamise eest käsitlevast Euroopa

¹⁴⁶ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 216.

¹⁴⁷ *Ibid.*, par. 218.

¹⁴⁸ RKKKo 3-1-1-82-06 p 14.

¹⁴⁹ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 283.

Nõukogu konventsioonist,¹⁵⁰ millele Eesti küll 2008. aastal alla kirjutas, kuid mida siseriiklikult ratifitseeritud veel ei ole.¹⁵¹

Lisaks on oluline tähele panna, et antud konventsiooniartikli alapunktide c, d, g ning i sõnastuse järgi on tegemist meetmetega, mille saavutamiseks on liikmesriikidele antud vabadus ise valida sobivad vahendid.¹⁵²

- a) tagada [kannatanutele] ning nende peredele ja tunnistajatele kaitse ähvardamise, kättemaksu ja korduva viktimiseerimise eest;

Konventsiooni kommenteeritud väljaandes ei täpsustata, millised oleks sellise kaitse saavutamiseks sobivad vahendid või vajalik nii-öelda kaitsmise miinimummäär.¹⁵³ Eestis reguleerib kannatanute, nende lähedaste ning tunnistajate kaitset kriminaalmenetluses tunnistajakaitse seadus (TuKS). Niisiis on Eesti karistusõiguses teataval määral olemas kannatanutele, nende peredele ja tunnistajatele ette nähtud kaitse ähvardamise, kättemaksu ja korduva viktimiseerimise eest juhul, kui on TuKS § 6 lg 1 mõistes olemas reaalse õigusvastaste mõjutuste alla sattumise oht.

- b) tagada, et ohvrid oleks informeeritud – vähemalt juhtudel, kus ohvrid ja pere võivad ohtu sattuda – kui kurjategija põgeneb või kui ta vabastatakse ajutiselt või lõplikult;

Vangistusseaduse § 6¹ järgi on kannatanul õigus saada teavet karistuse alguse ja kohtulahendis märgitud kohustuste täitmise ning vangistuse ja kriminaalhoolduse täideviimise kohta, välja arvatud delikaatseid isikuandmeid. Küsimus sellest, kas ohvritel on tagatud saada informatsiooni juhtudel, kui kurjategija põgeneb, on ebaselgem. Praegune regulatsioon otsest kohustust uurimisasutustele ei aseta.

¹⁵⁰ Laste kaitset seksuaalse ärakasutamise ja seksuaalse kuritarvitamise eest käsitlev Euroopa Nõukogu konventsioon. – Arvutivõrgus: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/children/Source/LanzaroteConvention_est.pdf. 04.05.2015.

¹⁵¹ Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse CETS No.: 201. Member States of the Council of Europe. – Available: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=201&CM=&DF=&CL=ENG>. 04.05.2015.

¹⁵² Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 283.

¹⁵³ *Ibid.*, par 284.

c) informeerida neid kooskõlas siseriikliku õigusega nende õigustest, neile suunatud teenustest ning nende kaebuse suhtes rakendatavatest järelmeetmetest, süüdistustest, uurimise või menetluse üldisest kulgemisest ning nende etendatavast rollist ning kaasuse tulemustest;

Tartu Ülikooli ning sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskuse RAKE koostatud raportis on leitud, et kannatanute teadlikkus osas, mis puudutab näiteks ütluste andmisele tehtud kulude katmist, on äärmiselt madal, 74% uuringus osalenutest ei olnud teadlikud kulude hüvitamise taotlemise võimalusest. Samuti olid 53% küsitletud kannatanutest teadlikud riigipoolse tasuta õigusabi saamise võimalusest.¹⁵⁴ Asjaolule, et kehtivast regulatsioonist on olnud probleeme kannatanutele nende õiguste tutvustamise ja õiguste tagamise osas, on viidatud ka Justiitsministeeriumist.¹⁵⁵

d) võimaldada ohvritele kooskõlas siseriikliku õiguse protseduurireeglitega olla ära kuulatud, tuua tõendeid ning esitada oma nägemus, vajadused ja probleemid kas otse või vahendaja kaudu ning et neid võetakse arvesse;

Eestis antakse kohtuvaidluses sõna ka ohvritele ehk kannatanutele (KrMS § 299 lg 1). Kohtumenetluse käigus üle kuulamise ajal on kannatanutel võimalik esitada asjast oma nägemus.

e) pakkuda ohvritele vajalikke tugiteenuseid, et nende õigused ja vajadused oleksid adekvaatselt esitatud ning arvesse võetud;

Ohvri toetamise reguleerimine on muu hulgas sätestatud ohvriabi seaduses, millega tagatakse füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalla ohvriks langenud isikutele õigus saada nõustamist (Ohvriabi seadus § 3 lg 1 ning lg 2 p 1). Samuti haakub selle alapunktiga õigusabi puudutavad küsimused (vt alapeatükk 3.2.5. „Tasuta õigusabi“).

f) tagada, et oleks võimalik võtta meetmeid ohvri privaatsuse ja temast loodava kuvandi kaitsmiseks;

¹⁵⁴ Kannatanud ja tunnistajad süüteomenetluses. Tartu Ülikool, sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus RAKE. Tallinn 2012, lk 6.

¹⁵⁵ T. Herm, Riik võtab kannatanu isikuandmed luubi alla. – Arvutivõrgus: <http://www.virumaateataja.ee/811864/riik-votab-kannatanu-isikuandmed-luubi-alla>. 04.05.2015.

Antud säte puudutab avalikkuseni jõudva info piiramist ning mitte kohtumenetluses näiteks ütluste andmist puudutavat regulatsiooni.¹⁵⁶ Kohtuistungid on võimalik KrMS § 12 lg 1 p 2 ning 3 järgi võib kohus istungi kuulutada osaliselt või täielikult kinniseks kõlbluse, perekonna- või eraelu või alaealise huvides. Nii kohtuistungite kui kohtuotsuste kinniseks kuulutamine on sätestatud ka põhiseaduses, §-s 24. Niisiis on kehtivas regulatsioon see kaitsemeede olemas.

g) tagada, et võimalusel välditakse kohtu ja õiguskaitseorganite ruumides ohvrite ja kurjategijate kokkupuutumist;

Ohvri jaoks võib süüteo toimepanijaga taaskohtumine olla väga traumeeriv kogemus. Tartu Ülikooli ning sotsiaalteaduslike rakendusüuringute keskuse RAKE läbi viidud uuringu tulemused viitavad, et see on probleemiks ka Eestis. Peaaegu pooli (47%) kohtuskäinutest häiris süüdistatavaga kokkupuutumine kohtusaalis ning 63% häiris süüdistatavaga kokkupuutumine kohtuistungit oodates. Kui kohtusaalis kokkupuutumist ei ole üldiselt võimalik vältida, tuleks tähelepanu pöörata sellele, et kannatanute ning tunnistajate kokkupuutumine süüdistatavaga kohtuistungit oodates oleks minimaalne.¹⁵⁷

Ka Justiitsministeeriumi koostatud dokumendis „Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. Seletuskiri“ on välja toodud, et organisatsiooniliselt on vaja tagada tunnistajate ning kannatanute võimalikult väike kokkupuude kahtlustatava ning süüdistatavaga. Tunnistajale ning kannatanule on äärmiselt ebameeldiv oodata kohtuistungit kohtusaali ukse taga koos süüdistatavaga, samas ei eelda nende eraldamine erilisi rahalisi ressursse. Võimalike lahendusvariantidena pakutakse välja näiteks kellaajaliselt reguleerida isikute kohtusse ilmutumist ning eraldi ooteruumide tegemist.¹⁵⁸

Niisiis puudub see kaitsemeede vajalikus määras Eesti kohtupraktikas. Tegemist on küll meetmega, mille rakendamiseks sobivate vahendite valimine on konventsiooniosalistele jäetud vabaks, kuid praeguse olukorraga, kus enamik ei saa sellegipoolest rahul olla.

¹⁵⁶ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 289.

¹⁵⁷ Kannatanud ja tunnistajad süüteomenetluses. Tartu Ülikool, sotsiaalteaduslike rakendusüuringute keskus RAKE. Tallinn 2012, lk 6.

¹⁵⁸ Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 seletuskiri. Tallinn 2010, lk 21.

h) võimaldada ohvritele nende menetlustes osalemise või tunnistuste andmise ajal sõltumatuid ja pädevaid tõlke;

Kehtiva siseriikliku regulatsiooniga on see kaitsemeede võimaldatud, tõlgi kaasamise võimalus on sätestatud KrMS §-s 161. Tõlgi sõltumatuse nõude kindlustamisele on suunatud KrMS § 162 lg 2 ning § 49 lg 1 ja 6.

i) võimaldada ohvri siseriikliku õigusega kehtestatud reeglite kohaselt anda kohtusaalis tunnistusi ilma kohal viibimata või vähemalt ilma väidetava kurjategija kohalolekuta, eriti kommunikatsioonitehnoloogia võimalusi kasutades, kui need on olemas.

Kaugülekuulamist puudutav regulatsioon on sätestatud KrMS § 69 lg 1 ning selle rakendamiseks, juhul kui ei kasutata telefonisidet, pole vaja kahtlustatava või süüdistatava nõusolekut (KrMS § 69 lg 3). Niisiis on kehtivas regulatsioon see kaitsemeede olemas.

Konventsiooni artikli 56 lõike 2 järgi pakutakse perevägivalla lapsohvrile ja –tunnistajale vajaduse korral erilisi kaitsemeetmeid lapse parimaid huvisid arvestades. Selle konventsioonisättega haakub näiteks riigi peaprokuröri 2007. aasta juhis, millega sätestatigi alaealiste erikohtlemine kriminaalmenetluses. Muu hulgas sätestatakse juhises, et alaealine tunnistaja ja kannatanu kuulatakse üle alaealiste ülekuulamisruumis, mis on sisustatud lapse iga arvestatava sisustuse ja salvestustehnikaga ¹⁵⁹

3.2.5. Tasuta õigusabi

Konventsiooni artikliga 57 pannakse riikidele kohustus tagada siseriikliku õigusega sätestatud tingimuste kohaselt õigus õigusabile ning tasuta õigusabi ohvritele.

Kommentaaries rõhutatakse, et lähisuhtevägivalla tulemusena peavad kannatanud tihti loobuma oma kodust, omandist või ka töökohast. Ühtlasi võib kriminaalmenetlus ning

¹⁵⁹ N. Aas. Alaealiste erikohtlemine kriminaalmenetluses. Juhis. Tallinn 2007, lk 2.

erinevad haldusprotsessid kui sellised olla kannatanu jaoks äärmiselt keerulised ning kurnavad.

Kuigi artikli rangel grammatilisel tõlgendamisel võib jõuda järeldusele, et riigid peavad kõigile kannatanutele automaatselt garanteerima tasuta õigusabi, jätab artikkel 57 tegelikkuses igale liikmesriigile vabaduse ise reguleerida, milliste tingimuste täitmine tasuta õigusabi õiguse kaasa toob.¹⁶⁰

Kriminaalmenetluses eksisteerib Eestis nii riigi õigusabi instituut (Riigi õigusabi seadus) kui ka tasuta õigusabi võimalus. Tasuta õigusabi pakutakse jäiteks Juristide Liidu ja Justiitsministeeriumi koostöös käivitatud tasuta õigusapteegi projekti raames.¹⁶¹ Lisaks tegutseb 2000. aasta sügisest Sihtasutus Õigusteenuste Büroo (ÕTB), mille missioon on ühiskonna riskirühmadele eluks esmatahtsates valdkondades õigusabi tagamine. Eelõige on ÕTB avatud inimestele, kes näiteks ei oma regulaarset sissetulekut/tuluallikat või kes peavad hakkama saama riiklike toetuste jm toimetuleku toetuste najal.¹⁶²

Niisiis vastab (tasuta) õigusabi puudutav siseriiklik regulatsioon konventsioonis sätestatud nõuetele.

3.2.6. *Ex partio* (ühepoolsed) ja *ex officio* (ametikohustuslikud) rakendused

Konventsiooni artikkel 55 kohaselt peavad konventsiooniosalised tagama, et konventsiooni artiklites 35, 36, 37, 38 ja 39 sätestatud kuritegude (st vastavalt füüsilise ning seksuaalse vägivalda, sundabielude, suguelundite ümberlõikamise, sundabordi ning sundsteriliseerimise) uurimine ja nende eest vastutusele võtmine ei sõltuks täielikult ohvri poolt kuriteost teavitamisest ega kaebuse esitamisest juhul, kui kuritegu pandi täielikult või osaliselt toime tema territooriumil ning et menetlus võib jätkuda isegi juhul, kui ohver võtab oma avalduse või kaebuse tagasi.

¹⁶⁰ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 294-295.

¹⁶¹ Eesti Juristide Liit. – Arvutivõrgus: <http://www.juristideliit.ee/tasuta-ogusabi/>. 04.05.2015.

¹⁶² Sihtasutus Õigusteenuste Büroo. - Arvutivõrgus: <http://www.otb.ee/>. 04.05.2015.

Kriminaalmenetluse kohustuslikkuse põhimõte on sätestatud KrMS §-s 6. Uurimisasutus ja prokurör peavad oma pädevuse piires kuriteo asjaolude ilmnemisel alustama ja toimetama kriminaalmenetlust sõltumata muu hulgas kannatanu arvamusest.¹⁶³ Seega vastab Eesti kehtiv regulatsiooni konventsiooni artiklile 55, sest kuritegude uurimine, menetluse jätkamine ja nende eest vastutusele võtmine ei ole lahutamatult seotud ohvri avalduse või kaebusega.

Sarnaselt eespool käsitletud abielusisest vägistamist reguleeriva artikliga 36 p 3 pole aga ka käesolev säte Eesti karistusõigusliku praktika kontekstis tähtsusetu. Eespool viidatud justiitsministeeriumi uuringus „Perevägivalla levikut soodustavad riskid ja perevägivalla ulatus praktikute hinnangutes“ leiti muu hulgas, et praktikute hulgas on täheldatav erinev arusaamine kannatanu avalduse vajalikkusest kriminaalmenetluse alustamisel. Nii väitsid osad politseiametnikud, et menetluse algatamiseks on neil vaja naise tahet ja avaldust, vastasel korral ei õnnestu neil naist aidata.¹⁶⁴

Küsimus sellest, milliste vahendite abil (sealhulgas ilmselt nt asutusesisese teavitustöö ning koolitustega) oleks Eesti karistusõiguslik olukord võimalik viia seisundisse, kus kriminaalmenetluse legaliteedipõhimõte oleks nii *de iure* positiveeritud kui *de facto* rakendumas, jääb aga käesoleva töö uurimus- ning analüüsivaldkonnast välja.

Konventsiooni artikli 55 punkt 2 järgi võtavad konventsiooniosalised vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid kindlustamaks riiklikele ja valitsusvälistele organisatsioonidele ja perevägivalla küsimustega tegelevatele nõustajatele võimaluse pakkuda ohvritele nende palvel käesolevas konventsioonis sätestatud kuritegudega seotud kohtumenetluste ajal abi ja tuge. Kuigi tugi on ette nähtud kohtumenetluse kurnavuse leevendamiseks, ei peeta antud sätte all silmas mitte juriidilist, vaid psühholoogilist abi, mis võib väljenduda näiteks kannatanuga kohtuistungitel nõuorale toena kaasas käimises.¹⁶⁵

¹⁶³ E. Kergandberg jt. (koost.). Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2012, lk 52 p 1.

¹⁶⁴ M. Linno, K. Soo, J. Strömpl. Perevägivalla levikut soodustavad riskid ja perevägivalla ulatus praktikute hinnangutes. Uurimisaruanne. Tallinn 2011, lk 57.

¹⁶⁵ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 282.

3.2.7. Lähenediskeeld

Konventsiooni artikkel 53 reguleerib lähenediskeeldu kui lähisuhtevägivallaga tihedalt seotud õigusliku instituudi regulatsiooni. Konventsiooniosalised võtavad sellest artiklist tulenevalt vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et kõigi käesoleva konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate vägivalla vormide ohvritele tagatakse lähenediskeeldu kättesaadavus.

Lähenediskeeldu puudutavat tsiviil- ning karistusõiguslikku regulatsiooni käsitlesime jälitamise kontekstis eespool alapeatükis „Jälitamine ja lähenediskeeld“. Nagu öeldud, saab karistusõiguslikku lähenediskeeldu rakendada vaid kuriteos kahtlustatava, süüdistatava või süüdimõistetud suhtes. Tsiviilõigusliku lähenediskeeldu rakendumine eeldab isikuõiguste rikkumist. Niisiis on Eesti kehtiva regulatsiooni kohaselt teoreetiliselt tagatud kõigi konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate vägivalla vormide all kannatanutele tsiviilõigusliku lähenediskeeldu rakendamise võimalus.

Konventsiooni artikli 53 p 2 kohaselt peab lähenediskeeld olema viivitamatult saadaval, liigsete haldus- või rahaliste kohustusteta, antud välja kindlaks ajaperioodiks või kuni selle muutmise või tühistamiseni, antud vajaduse korral välja *ex parte* alusel ning mis jõustuks koheselt. Samuti peab lähenediskeeld olema saadaval sõltumatult teistest õiguslikest meetmetest või saadaval neid täiendavalt ning lähenediskeeld peab olema lubatud kasutusele võtta hilisemas kohtumenetluses.

Konventsiooni artikli 53 punkti 3 kohaselt peavad konventsiooniosalised lähenediskeeldu rikkumise korral rakendama tõhusaid, proportsionaalseid ja hoiatavaid kriminaalkaristusi ja õiguslikke sanktsioone. Eestis on lähenediskeeldu rikkumine kriminaliseeritud ning kui sellega on põhjustatud oht isiku elule, tervisele või varale, või kui see on toime pandud korduvalt, siis on selle eest KarS 331² järgi ette nähtud rahaline karistus või kuni üheaastane vangistus.

Eestis rakendatakse lähenediskeeldu KrMS § 141¹ alusel ning keskmiselt 20 korda aastas. Enamikel juhtudest (89%) oli tegemist lähisuhtevägivallaga. Arvestades vägivalla- ja

alaealiste vastu toime pandud kuritegude ja menetluste arvu, on lähenemiskeelu rakendamise levikut analüüsides leitud, et ajutise lähenemiskeelu kasutamine Eestis pigem vähe- kui üleliialevinud praktika.¹⁶⁶

Lähenemiskeeldu peetakse lähisuhtevägivallajuhtumitega kokku puutuvate ametnike seas kõige efektiivsemaks ohvri kaitsmise vahendiks, 2015. aasta uuringu järgi toetas seda 52 protsenti küsitletud politseiuurijatest ja 45 protsenti juristidest.¹⁶⁷

Teatava kontrastina on aga lähenemiskeeldu puudutava uuringu kohaselt kannatanute teadlikkus lähenemiskeelust sageli väike, lähenemiskeelu tagamiseks puuduvad turvameetmed, et kindlustada kannatanute kaitse lähenemiskeelu saanud isiku võimaliku vägivalla eest. Seetõttu leiti, et oluline on ohvrite parem teavitamine lähenemiskeelu võimalusest ning koostada tuleks juhendmaterjalid, mis toetaksid ja hõlbustaksid kannatanut lähenemiskeelu taotlemise ja rakendamisega seotud küsimustes. Sellest tulenevalt seatigi vägivalla vähendamise aastaid 2010–2014 käsitleva arengukava üheks eesmärgiks lähenemiskeelu regulatsioonide korrastamine.¹⁶⁸

Nii loodi 2014. aastal KrMS § 141¹ lg 1¹, millega võib kohus ajutise lähenemiskeeluga kahtlustatava või süüdistatava nõusolekul kohaldada elektroonilist valvet.

3.2.8. Teo toimepanija kodust eemaldamine

Lähenemiskeeluga on teataval määral seotud ka konventsiooni artikkel 52, mille kohaselt võtavad konventsiooniosalised vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et pädevatele organitele antakse volitused nõuda otsese ohu korral perevägivalla toimepanijalt, et ta lahkuks ohvri või ohustatud isiku elukohast piisavalt pikaks ajaperioodiks ning keelata kurjategijal ohvri või ohustatud isiku elukohta sisenemine või temaga ühenduse võtmine.

¹⁶⁶ Justiitsministeerium, kriminaalpoliitika osakond. Ajutise lähenemiskeelu kohaldamise ülevaade 2011–2013. Kriminaalpoliitika teemaleht NR 1/2014. – Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/ajutine_lahenemiskeeld_teemaleht_1-2014.pdf. 04.05.2015.

¹⁶⁷ I. Pettai. Perevägivald Eestis juristi pilgu läbi. Tallinn, 2015, lk 9. – Arvutivõrgus: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Norra_toetused/Koduse_ja_soopohise_vagivalla_vahendamise_programm/tulemused-juristide_kusitus_draft.pdf. 04.05.2015.

¹⁶⁸ Justiitsministeerium. Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010–2014, lk 30. – Arvutivõrgus: https://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/arengukavad/justiitsministeerium/Vgivalla_vhendamise_arengukava_aastateks_2010_2014.pdf. 04.05.2015.

Käesoleva artikliga rakendatavad meetmed seavad esikohale ohvrite ja ohustatud isikute turvalisuse. Sellise sätte näol on tegemist teatava antidoodiga lähisuhtevägivallajuhtumites levinud olukorrale, mille kohaselt peab oma kodust lahkuma ning varjupaika otsima kannatanu.¹⁶⁹ Sättega pööratakse selline situatsioon aga ümber, kodust peab lahkuma hoopis toimepanija.

Artikli sõnastusega on lahtiseks jäetud küsimus sellest, milline võiks olla ajaline piirang sellisele keelule. Konventsiooni kommentaarides viidatakse Euroopas levinud kohtupraktikale, mille kohaselt võib ajaline piirang olla kümnest päevast nelja nädalani.¹⁷⁰

Vaadates Eestis kehtivat regulatsioon, näeme, et KrMS § 141¹ lg 1 järgi võib kannatanu eraelu ja muude isikuõiguste kaitseks prokuratuuri taotlusel ja eeluurimiskohtuniku määruse või kohtumääruse alusel isikuvastases või alaealise vastu toime pandud kuriteos kahtlustataval või süüdistataval keelata kohtu määratud paikades viibimise, kohtu määratud isikutele lähenemise ja nendega suhtlemise. Sätte grammatilisele tõlgendusele tuginedes võib asuda seisukohale, et sätte sõnastus iseenesest ei välista selle rakendamist ka selliselt, et kahtlustataval või süüdistataval keelatakse läheneda omaenda kodule.

Selle küsimusega seondult võib Eesti vastavast kohtupraktikast leida tsiviilasja nr 2-06-25816, milles avaldaja esialgne taotlus hõlmas lähenemiskeeldu ulatusega 100 m, mis ühtlasi tähendas ka seda, et isik, kelle suhtes keeldu kohaldati, ei oleks ilma keeldu rikkumata saanud läheneda avaldaja ja tema enda ühisele elukohale. Maakohus rahuldab esialgse õiguskaitse taotluse, puudutatud isik esitas aga maakohtu määruse peale määruskaebuse ja tugines oma kaebuses asjaolule, et poolte ühises elukohas viibimise keelamisega rikutakse tema põhiseadusest tulenevaid õigusi ja vabadusi. Maakohus rahuldab määruskaebuse osaliselt ja muutis lähenemiskeeldu, keelates puudutatud isikul tulla avaldajale lähemale kui 5 meetrit. Kohus mõõnis, et poolte omavahelisi keerukaid suhteid arvestades oleks pooltel mõistlik elada kuni probleemide lahendamiseni erinevates elukohtades, kuid otstarbekas on jätta see poolte endi otsustada. Lisaks arvestas kohus, et kõnealune eluruum oli piisavalt suur, võimaldamaks pooltel eraldi elada.¹⁷¹

¹⁶⁹ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 264.

¹⁷⁰ *Ibid.*, par. 264.

¹⁷¹ M. Vutt. Lähenedemiskeeldu kohaldamine tsiviilkohtumenetluses. Tartu 2008, lk 9.

Riigikohus on lahendis 3-1-1-59-10 öelnud, et lähenemiskeelu ruumilise ulatuse määratlemisel peab kohus muu hulgas lähtuma proportsionaalsuse põhimõttest. Näiteks kui lähenemiskeelu adressaat ja kaitstav isik töötavad ühes ja samas kohas, tuleks piirduda väiksema (nt 5-10 meetrit) lähenemiskeeluga. Seega on lähenemiskeeldu sõnastades võimalik ette näha erandjuhud, mil lähenemiskeeld ei kehti või kehtib väiksemas ulatuses.¹⁷²

Igaühe põhiseadusliku õiguse vabalt liikuda ja elukohta valida (Põhiseadus § 34) piiramine on seega range kaalumise küsimus. Senine kohtupraktika ei anna otsest ning ühest vastust küsimusele, kas iseenda elukohale lähenemise täieliku keelu rakendamine on KrMS § 141¹ rakendamisel täiesti välistatud.

KrMS § 141¹ pole aga ainus kriminaalmenetluslik säte, mille rakendamisel on võimalik piirata isiku lähenemist tema enda elukohale. KrMS § 130 lg 2 reguleerib kahtlustatavate, süüdistatavate või süüdimõistetutelt vabaduse võtmist juhul, kui ta võib jätkuvalt toime panna kuritegusid. Isikult vabaduse võtmine on küll selgelt tõsisem põhiõiguste riive kui lähenemiskeelu rakendamine (seda isegi juhul, kui isikule määratakse keeld läheneda tema enda kodule), kuid sarnaselt KrMS § 130 lg-s 2 sätestatule viitab ka konventsiooniartikli sõnastus otsesele ohule ning hädaolukorrale, kus on alust arvata, et isik tõenäoliselt tarvitab uuesti lähisuhtevägivalda. Samuti on nii vahistamise kui oma kodule lähenemise keelu rakendamine sisuliselt samasuguse tulemusega: isikul tõendatakse uute kuritegude (sealhulgas lähisuhtevägivalla) toimepanemine.

Niisiis tuleb küsida, kas eksisteerib olukord, mis ei ole kaetud KrMS §-ga 130, kuid mille puhul on konventsiooni kohaselt ette nähtud lähenemiskeelu kui tõkendi rakendamine. Vastasel juhul võib asuda seisukohale, et kuigi konventsiooni artiklis 52 sätestatud juhtudel oleks lähenemiskeelu rakendamine ehk teo toimepanija kodust eemaldamine ilmselt ebaproportsionaalne, saavutataks konventsiooniartikli eesmärk vahistamise rakendamisega.

KrMS § 130 lg 2 rakendamise puhul on oluline, et kui vahistamise alusena tuginetakse väitele, et isik võib toime panna uusi kuritegusid, siis peab nende uute kuritegude toimepanemine olema mingi määral seotud toimetatava kriminaalmenetluse takistamisega. Riigikohus on aktsepteerinud, et vahistamisealuseks võib olla ka muude, mitte ainult

¹⁷² RKKo 3-1-1-59-10 p 7.3.

õigusemõistmisevastaste kuritegude toimepanemise oht, kuid sellisel juhul on veelgi olulisem näidata tulevikus oletatavalt toimepandavate kuritegude seost käimasoleva kriminaalmenetlusega.¹⁷³

Teatud juhtudel võib kahtlemata jaatada, et lähisuhtevägivalla toimepanemine on otseselt seotud kriminaalmenetluse takistamisega (näiteks juhul, kui see on toime pandud eesmärgiga sundida kannatanute ütluste andmisest loobuma või ütlusi muutma). Siiski ei saa KrMS § 130 katta ilmselt kõiki juhtumeid, mille kaitsmisele konventsiooni artikkel 52 suunatud on, sest sugugi mitte kõik lähisuhtevägivallateod pole seotud kriminaalmenetluse takistamisega.

Niisiis ei piisa asjaolust, et siseriiklikus regulatsioonis eksisteerib KrMS § 130, ütlema, et Eesti seadused on Istanbuli konventsiooni artiklis 52 nõutuga kooskõlas.

Nagu öeldud, ei ole Eesti kehtiv regulatsioon iseenesest grammatiliselt puudulik, regulatsiooni praegust sõnastust võib tõlgendada teatud juhtudel ka nii, et selle rakendamisel keelatakse isikul läheneda oma elukohta. Senine kohtupraktika selles osas on aga puudulik ning küsimus vajaks konkreetsemat sisustamist.

3.2.9. Üldised kohustused, viivitamatu reageerimine, ennetus ja kaitse

Artikkel 49 kohaselt võtavad konventsiooniosalised vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et kõigi käesoleva konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate vägivalla vormidega seotud uurimised ja kohtumenetlused viiakse läbi liigse viivituse, arvestades kriminaalmenetluse kõigil etappidel ohvri õigusi.

Artikkel 49 lg 2 järgi võtavad konventsiooniosalised vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid, et tagada kooskõlas inimõigusi puudutavate õigusaktide aluspõhimõtete ning vägivalla kui soolistatud nähtuse mõistmisega käesolevas konventsioonis sätestatud kuritegude tõhus uurimine ja vastutuselevõtmine.

¹⁷³ E. Kergandberg jt. (koost.). Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2012, lk 348-349 p 5.2.2.

Konventsiooniartikkel 50 asetab liikmesriikidele kohustuse tagada, et vastutavad õiguskaitseorganid reageerivad kõigi konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate vägivalla vormide suhtes viivitamatult ning adekvaatselt, pakkudes ohvritele asjakohast ja kohest kaitset. Lisaks peavad sama artikli punktist 2 tulenevalt vastutavad õiguskaitseorganid viivitamatult ning asjakohaselt hakkama tegelema kõiki konventsiooni kohaldamisala vägivalla vorme puudutava ennetustööga ning nende eest kaitse pakkumisega, sealhulgas rakendavad operatiivseid meetmeid ja koguvad tõendusmaterjali.

Nende kahe konventsioonisättega pannakse liikmesriikidele võrdlemisi üldsõnaline kohustus vältida kriminaalmenetluses põhjendamatut viivitamist ning liikuda pidevalt kuritegude tõhusama uurimise ning osapoolte õigustega arvestamise poole.

3.2.10. Teavitamine

Konventsiooni IV peatüki artikkel 28 järgi võtavad konventsiooniosalised vajalikke meetmeid tagamaks, et siseriikliku õigusega teatud spetsialistidele kehtestatud konfidentsiaalsusnõuded ei oleks takistuseks, mis ei võimaldaks neil vajalikel tingimustel teavitada pädevaid organisatsioone või asutusi, kui neil on piisavalt alust uskuda, et on toime pandud käesoleva konventsiooni kohaldamisalasse kuuluv tõsine vägivallaakt ning et võib eeldada uute tõsiste vägivallaaktide toimepanekut.

Käesoleva sätte raames on oluline silmas pidada, et tegemist on sättega, mis on eeskätt suunatud raskete isikuvastaste kuritegudest teavitamise soodustamisele.¹⁷⁴ Seda küsimust reguleerib KarS § 307 lg 1, mis näeb esimese astme kuriteost mitteteatamise eest ette karistuse. Kiirabi, haiglale ning päästeasutuste ja politsei kiirabialase koostöö korra § 21 lg 1 järgi tuleb politseid teavitada juhud, mil võib olla tegemist korrarikkumisega.

¹⁷⁴ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 147.

Kokkuvõte

Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti (FRA) 2014. aasta kevade aruanne näitas, et pea igas aspektis on Eestis lähisuhtevägivalla all kannatanute osakaal Euroopa vastavatest näitajatest kõrgem. Mõnel juhul on levik Eestis võrreldes Euroopa keskmisega märgatavalt kõrgem (nt lapsepõlves lähisuhtevägivalda kogenute hulk oli vastavalt 50% ning 35% küsitlutes).

Kuigi Eesti ühiskonnas suhtutakse luumurdude ning verevalumitega päädinud lähisuhtevägivalda leebemalt kui näiteks pangatöötaja poolt toime pandud omastamisse või ettejuhtuvate esemete vargusega lõppenud sissemurdmisesse, pole lähisuhtevägivalla epideemiline probleem tundmatu ei uurimisasutustele, kohtutele ega ka õigusteadlastele. Nii on seadusandja viimastel aastatel mõneti täiendanud vastavat karistusõiguslikku regulatsiooni, korrastades muu hulgas lähenemiskeeldu ning seksuaalse enesemääramise vastaseid süütegusid puudutavaid sätteid ning kehtestades lähisuhtes toime pandud kehalise väärkohtlemise kvalifitseeritud koosseisu.

Muu hulgas on aastatega suurenenud ka tugikeskustest uurimisasutusteni liikunud kannatanute osakaal, mis näitab, et ühiskonnas on suurenenud lähisuhtevägivalda puudutav teadlikkus, tõusnud uurimisasutuste usaldamine ning laiemalt settinud positsioon, mille kohaselt lähisuhtevägivald ei tohi jääda poolte vahele.

Sellise arengu teatava vahekulminatsioonina võibki näha endise justiitsministri Andres Anveltiga juhtimisel astunud sammu Istanbuli konventsiooniga liitumise suunas.

Istanbuli konventsiooni näol ongi tegemist olulise konkreetse verstapostiga naistevastase vägivalla ning lähisuhtevägivalla vastases võitluses. Konventsioon on senistest rahvusvahelistes lahendustest konkreetsem ning samas ka laiahaardelisem, sisaldades muu hulgas ka hulga uuendusi. Eelkõige on aga oluline, et riikidele konventsiooniga asetatavad kohustused on õiguslikult siduvad, täitmiseks kohustuslikud.

Kuigi konventsioon sai entusiastliku vastuvõtu osaliseks ning eeskätt on kiidetud selle õigusliku siduvust kui efektiivse lahenduse alustala, on regulatsioon sisuliselt kohati konservatiivsem kui esmapilgul paista võib. Nii on näiteks võrdlemisi kitsalt sätestatud

vaimset vägivalda puudutav süüteokoosseis. Samuti on riikidele antud äärmiselt vabad käed kannatanute ning tunnistajate kaitsmisele suunatud kaitsemeetmete rakendamises.

Konventsioon sisaldab hulgaliselt nõudeid, millele Eesti hetkel kehtiv karistusõiguslik regulatsioon juba vastab. Eesti kehtiv karistusõiguslik regulatsioon on kooskõlas Istanbuli konventsiooni:

- artikliga 28 (Teavitamine)
- artikliga 32 (Sundabielude tsiviilõiguslikud tagajärjed)
- artikliga 34 (Jälitamine)
- artikliga 35 (Füüsiline vägivald)
- artikliga 36, osaliselt (Seksuaalne vägivald, sealhulgas vägistamine)
- artiklitega 38 ning 39 (Naiste suguelundite ümberlõikamine, sundabort ja sundsteriliseerimine)
- artikliga 41 (Kuriteole kaasaaitamine, sellele õhutamine ja kuriteokatse)
- artikliga 42 (Kuritegude, sealhulgas niinimetatud "au" nimel sooritatud kuritegude vastuvõetamatud õigustused)
- artikkel 43 (Kriminaalkuriteo kohaldamine)
- artikkel 44, osaliselt (Jurisdiktsioon)
- artikliga 45 (Sanktsioonid ja meetmed)
- artikli 46 punktidega a, f, d ning h (Raskendavad asjaolud)
- artikliga 47 (Teise konventsiooniosalise tehtud kohtuotsused)
- artikliga 48 (Kohustusliku alternatiivse vaidluste lahendamise või karistuse määramise keelustamine)
- artikliga 49 (Üldised kohustused)
- artikliga 50 (Viivitamatu reageerimine, ennetus ja kaitse)
- artikliga 53 (Lähenemiskeeld)
- artikliga 54 (Uurimine ja tõendusmaterjalid)
- artikliga 55 (*Ex partio* (ühepoolsed) ja *ex officio* (ametikohustuslikud) rakendused)
- artikliga 56, osaliselt (Kaitsemeetmed)
- artikliga 57 (Õigusabi)

Konkreetsed muudatusettepanekud ning muud soovitusel:

- luua karistusseadustikus seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude praegu kehtivate koosseisude kõrvale (KarS § 141, § 143 ning § 143²) kvalifitseeritud koosseisud, mis näevad ette raskema karistuse juhul, kui tegu on toime pandud lähi- või sõltuvussuhtes (konventsiooni artikkel 46 punkt a);
- luua sundabielu sõlmimist kriminaliseerivad süütekoosseis (konventsiooni artikkel 37);
- luua eraldiseisev vaimse vägivalla süütekoosseis, mille privilegeeritud koosseis oleks täidetud mitte-kontaktse seksuaalse ahistamisega ning kvalifitseeritud koosseisu alla kuuluks näiteks vaimse vägivalla raskeimad vormid st kannatanule raske psüühikahäire tekitamine. (konventsiooni artikkel 40);
- luua jälitamise kui vaimse vägivalla ühe vormi süütekoosseis (konventsiooni artikkel 33);
- täiendada KarS § 120 lg-s 1 toodud ähvardamise alternatiivsete faktiliste koosseisude loetelu seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude toimepanemisega ähvardamisega. Alternatiivina on võimalik täpsustada ähvardamise objektiivset koosseisu nii, et see hõlmaks kõik esimese astme kuriteod. (konventsiooni artikkel 36);
- positiveerida korduvus kui üldosa raskendav või koosseisuline asjaolu (konventsiooni artikkel 46 punkt b);
- positiveerida süüteo toimepanemine relva kasutamise või sellega ähvardamisega kui üldosa raskendav asjaolu või koosseisuline asjaolu (konventsiooni artikkel 46 punkt g);
- täpsustada KarS § 58 p 3 sõnastust nii, et sellega oleks üheselt kaitstud ka need konventsiooni artikli 46 p-s c loetletud isikud, kes praeguse karistusseadustiku sõnastuse järgi kaitse alt välja võivad jääda (konventsiooni artikkel 46 punkt c);
- sõnastada KarS § 58 p 3 ümber nii, et see rakendub ka juhul, kui süütegu on toime pandud noorema kui 18-aastase suhtes (konventsiooni artikkel 46 punkt d);

- laiendada KarS § 82 lg 7 p 3 sõnastust nii, et see rakenduks ka juhul, kui alaealise suhtes on toime pandud sundabielu, suguelundite ümberlõikamine, sundabort või sundsteriliseerimine. Kaaluda sõnastuse laiendamist ka nii, et see hõlmaks näiteks kõik isikuvastased süüteod (konventsiooni artikkel 58);

-laiendada seadustiku isikulist kehtivust nii, et sellega kehtestataks jurisdiktsiooni ka nendel juhtumitel, kui süütegu on toime pandud isiku poolt, kelle alaline elukoht on Eesti territooriumil (konventsiooni artikkel 44);

- tagada senisest paremini, et võimalusel välditakse kohtu ja õiguskaitseorganite ruumides ohvrite ja kurjategijate kokkupuutumist ning viia paremini töösse ka teised kannatanute ning tunnistajate kaitsemeetmed (konventsiooni artikkel 56);

- vajadusel viia sisse lähenemiskeeldu puudutava regulatsiooni muudatus, mis täpsustaks, millal saab lähenemiskeeluga keelata isikul läheneda iseenda kodule (konventsiooni artikkel 52). Kui praegune regulatsioon sellist keeldu ei luba, täpsustada eksisteerivat regulatsiooni nii, et selline tõkend oleks võimalik.

Estonian procedural and substantive law regulation connected with cases of intimate partner violence in the context of the Istanbul convention

Summary

Much attention has so far been paid to analysing and dissecting the social and psychological aspects of intimate partner violence. While academic assessment of the legal regulation of intimate partner violence is not entirely absent, the work published so far has mostly dealt with the possible socio-economic roots and social work surrounding such cases. The few master's theses which do concentrate on analysing the legal aspects of intimate partner violence have either examined the basic core elements and possible roots of such violence or offered an over-view and analysis of the relevant court practice.

The aim of this thesis is to further fill the gap in academic research of intimate partner violence from the angle of criminal law in Estonia. To be specific, the thesis offers a comprehensive analysis of Estonian procedural and substantive law regulation connected with cases of intimate partner violence in the context of the Istanbul convention. The Istanbul convention provides a wide-ranging framework for the member states, setting concrete obligations ranging from which actions the states have to criminalise to how best to form a court proceeding so as to not further traumatise or harm the victims etc.

The thesis is further motivated by the fact that the current Estonian government has unambiguously stipulated in its 2015 coalition agreement that ratifying the Istanbul convention is one of this government's top priorities. Therefore an academic analysis into the upcoming ratification and its possible elements is of practical and tangible importance.

In the thesis' first chapter, the author gives a general overview of intimate partner violence. Though it is far from being a modern phenomenon, it has undergone significant changes in how it is generally perceived by members of the society. Paying attention to its unique nature in comparison with other crimes of violence is an essential step towards working out an effective solution for alleviating the epidemic spread of intimate partner violence.

In addition to a general overview, chapter 1 also offers an outline of the legal regulations which are connected with intimate partner violence, including its recent changes and

development over recent history. Additional attention is paid to how state sanctions for committing intimate partner violence have changed.

An exceptionally comprehensive Europe-wide study conducted by the European Union Agency for Fundamental Rights in 2014 revealed that the crime statistics in relation to almost all forms of intimate partner violence are worse in Estonia than in average European countries. For instance, the prevalence visual contact with intimate partner violence during an Estonian's childhood is 50% whereas the European average is 35%.

Another study analysed in the thesis reveals that the general perception of and attitude towards cases of intimate partner violence is also worryingly lax. It could be extrapolated that the general attitude of the society in Estonia is that a case of intimate partner violence which resulted in broken bones is worthy of milder sanctions than non-violent embezzlement or a break-in.

This is not to say that the epidemic spread of intimate partner violence is an unheard-of or ignored problem in Estonia. As outlined in the thesis, the legislative branch has over the past few years continued to streamline the Penal Code in an effort to reach a more victim-centric approach in the regulation. Significant changes have been made to how cases of restriction orders are dealt with and how tough the sanctions for physical (in comparison with intimate partner violence) should be.

Moreover, the overall percentage of victims who have been willing to turn from shelters towards investigative bodies has also risen over the years, indicating, on one hand, a deepening trust in the state and, on the other hand, a shift in how intimate partner violence is being perceived *i.e.* it is no longer a private matter meant to be settled between the victim and the perpetrator.

A certain sub-culmination can be seen in how the Minister of Justice, Andres Anvelt, signed the Istanbul Convention in late 2014, taking a definite first step towards establishing comprehensive legal framework for dealing with all forms of intimate partner violence and violence against women.

The thesis' second chapter introduces the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, more widely known as the Istanbul convention. The convention is given its proper context by way of examining its historical background, drafting history and legal predecessors. A separate subsection in the second chapter is devoted to examining the effects the Istanbul convention has had on some of its member states.

In brief, the Istanbul Convention is an important and essential milestone in the continuing war against all forms of violence against women and intimate partner violence. It has been repeatedly and continuously praised for being a significantly more explicit international legal document than its predecessors. An additional key feature of the Convention is that it is legally binding.

The Istanbul Convention opened for signatures on 11 May 2011. Following its 10th ratification by Andorra on 22 April 2014, it entered into force on 1 August 2014. When looking at the respective changes made into the member states' legal regulations in preparation of ratifying the convention, we can see that the most common changes involve the criminalisation of forced marriages and working towards a more gender-neutral and inclusive legal framework which, for example, is open to protecting male and lesbian victims of intimate partner violence.

The third and the thesis' most substantial chapter brings the first two together. It aims to answer the question which changes Estonia is obligated to put into force in order to satisfy the requirements stipulated in the Istanbul convention.

A master's thesis is bound by certain volumetric limitations. With this in mind, the author has aimed to not cover the entirety of the Istanbul Convention. In service of retaining a coherence and a focus, the thesis concentrates on the convention's chapters VI and V (the chapters which contain articles in relation to investigation, prosecution, procedural law and protective measures, and substantive law, respectively). Left out is the analysis of the chapters which cover issues of prevention (chapter III), protection and support (chapter IV) and integrated policies and data collection (chapter II).

While the convention was received, by both academics as well as various politicians, rather enthusiastically as its legally binding nature and wide-ranging framework can certainly inspire a certain degree of optimism, it contains a number of surprisingly conservative regulations. For example, while the convention's preamble calls for a comprehensive world-wide action against all forms of intimate partner violence, the convention's article 33 (Psychological violence) only applies in cases of serious impairment.

The thesis aimed to give a comprehensive and exhaustive overview of both necessary changes to the existing legal regulation as well as areas in which the current regulation is already in compliance with the Convention.

The following is an overview of the parts of the current regulation which lie in consistence with the obligations laid out in the Istanbul convention:

- article 28
- article 32
- article 34
- article 35
- article 36, partly
- articles 38 and 39
- article 41
- article 42
- article 43
- article 44, partly
- article 45
- article 46 sections a, f, d and h
- article 47
- article 48
- article 49
- article 50
- article 53
- article 54
- article 55
- article 56, partly

- article 57

The following is an exhaustive list of changes to the existing law regulation proposed by this thesis:

- stipulate harsher penalties in the Estonian Penal Code for committing offences against sexual self-determination in an intimate partnership.
- criminalise forced marriage.
- form a separate provision of law aimed at criminalising a spectrum of different forms of psychological violence, ranging from mild cases such as non-contact sexual harassment and more serious violations like causing serious impairment of a person's psychological integrity.
- form a separate provision of law which criminalises stalking as a form of psychological violence.
- expand the description of threatening as stipulated in article 120 in the Estonian Penal Code so that it includes threats against a person's sexual self-determination. Alternatively consider including threatening with any criminal offences in the first degree.
- stipulate repeatedly committing a crime of any form of intimate partner violence as an aggravating circumstance.
- stipulate the use or threat of a weapon as an aggravating circumstance.
- expand article 58 section 3 of the Penal Code so as to include victims who are outlined in the Istanbul convention article 46 section c.
- re-word article 58 section 3 of the Penal Code so as to include victims between the ages 12-18.

- expand article 82 section 7 point 3 of the Penal Code so that it covers cases of forced marriage, genital mutilation, forced abortion or forced sterilisation when committed against minors. Additionally consider expanding the article so that it covers all cases of all forms of offences against the person.
- expand the applicability of penal law by reason of person concerned so that it applies to cases where the suspect or the accused has a permanent residence on Estonian soil.
- ensure that contact between victims and perpetrators within court and law enforcement agency premises is avoided where possible.
- following further analysis and if need be, make changes in existing laws on restraining orders, making it clear whether and when it is possible to stop someone from approaching their own home.

Kasutatud kirjandus

1. Aas, N. Alaealiste erikohtlemine kriminaalmenetluses. Juhis. Tallinn 2007.
2. Aavik, M., Berendson, R. Ümarlaud: kriminaalkaristus pole ainus hukkamõistu viis. Arvamus, kultuur. 2015. – Arvutivõrgus: <http://pluss.postimees.ee/3129891/umarlaud-kriminaalkaristus-pole-ainus-hukkamoistu-viis>. 04.05.2015.
3. Albi, K. jt (koost.). Soolise võrdõiguslikkuse seadus kommenteeritud väljaanne. Tallinn, 2010. – Arvutivõrgus: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Sooline_vordoiguslikkus/soolise_vordoiguslikkuse_seadus_kommenteeritud_valjaanne.pdf. 04.05.2015.
4. Burns, J. Female genital mutilation victim was 'aged just seven'. BBC, 2013. – Available: <http://www.bbc.com/news/education-23001119>. 04.05.2015.
5. Council of Europe. About the Committee of Ministers. – Available: http://www.coe.int/t/cm/aboutCM_en.asp#P130_10408. 04.05.2015.
6. Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation Rec (2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence. – Available: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=280915>. 04.05.2015.
7. Council of Europe. Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention). Additional convention themes. Gender Perspective. – Available: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/themes_additional_en.asp#Gender_Perspective. 04.05.2015.
8. Council of Europe. Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul convention). A global tool to prevent and combat violence against women and girls. – Available:

http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/thematic_factsheets/IC%20Global%20Tool_EN.pdf. 04.05.2015.

9. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011.
10. Council of Europe. Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention). Historical Background. 2014. Available: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/background_en.asp. 04.05.2015.
11. Council of Europe. The Istanbul Convention and the CEDAW framework: A comparison of measures to prevent and combat violence against Women. – Available: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/Background%20info/The%20Istanbul%20Convention%20and%20the%20CEDAW%20framework_a%20comparison%20%28short%20version%29.pdf. 04.05.2015.
12. Eesti Juristide Liit. – Arvutivõrgus: <http://www.juristideliit.ee/tasuta-oigusabi/>. 04.05.2015.
13. Embassy of Sweden. The entry into force of the Council of Europe ‘Istanbul Convention’, i.e. the Convention on preventing and combatting violence against women and domestic violence. 2014. – Available: <http://www.swedenabroad.com/en-GB/Embassies/Ankara/Current-affairs/News/The-entry-into-force-of-the-Council-of-Europe-Istanbul-Convention-ie-the-Convention-on-preventing-and-combatting-violence-against-women-and-domestic-violence-sys/>. 04.05.2015.
14. Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti pressiteade. Naistevastane vägivald: iga päev ja igal pool. Viin/Brüssel, 5. märts 2014. – Arvutivõrgus: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-media-memo-violence-against-women_et.pdf. 04.05.2015.

15. Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsiooni heakskiitmine ja volituse andmine. RT II, 02.12.2014, 1. – Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/202122014001>. 04.05.2015.
16. European Parliamentary Forum. Portugal: Integration of Istanbul Convention, ODA Report, MPs at East Timor event. 2014. – Available: <http://www.epfweb.org/node/251>. 04.05.2015.
17. European Union Agency for Fundamental Rights. Violence against women: an EU-wide survey. Main results. Luxembourg: Publications Office of the European Union 2014.
18. European Union Agency for Fundamental Rights. Violence against women: an EU-wide survey. Main results report. – Available: <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/vaw-survey-main-results/findings-q-%26-a> 04.05.2015.
19. FRA – Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet. Naistevastane vägivald: Euroopa Liitu hõlmav uuring. Tulemuste kokkuvõte. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus 2014.
20. Gender Equality Commission. Implementation of the Council of Europe gender equality strategy. 2014-2017: Annual report 2014.
21. Ginter, J. jt. Protecting Women from the New Crime of Stalking: a Comparison of Legislative Approaches Within the European Union. Final Report. 2007. – Available: http://stalking.medlegmo.unimo.it/RAPPORTO_versione_finale_011007.pdf. 04.05.2015.
22. Hirsnik, E. Vaenu õhutamise süüteo koosseisuga kaitstav õigushüve. – Juridica I/2009.
23. Ignatieva, I. Paarisuhtes füüsilist ja vaimset vägivalda kogenud naiste hinnangud iseendale. Tartu 2010.

24. Institut For Menneske Rettigheder. Ret til et liv uden vold. – Tilgængelig: <http://www.menneskeret.dk/udgivelser/ret-liv-uden-vold>. 04.05.2015.
25. Jain, N. Forced Marriage as a Crime against Humanity. 6 J. Int'l Crim. Just. 2008.
26. Justiitsministeerium. Justiitsminister allkirjastas Istanbuli konventsiooni. – Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/et/uudised/justiitsminister-allkirjastas-istanbuli-konventsiooni>. 04.05.2015.
27. Justiitsministeerium. Karistusõiguse revisjon. – Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/kriminaalpoliitika/karistusoiguse-revisjon>. 04.05.2015.
28. Justiitsministeerium, kriminaalpoliitika osakond. Ajutise lähenemiskeelu kohaldamise ülevaade 2011-2013. Kriminaalpoliitika teemaleht NR 1/2014. – Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/ajutine_lahenemiskeeld_teemaleht_1-2014.pdf. 04.05.2015.
29. Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 seletuskiri. Tallinn 2010.
30. Justiitsministeerium. Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010-2014. – Arvutivõrgus: https://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/arengukavad/justiitsministeerium/Vgivalla_vhendamise_arengukava_aastateks_2010_2014.pdf. 04.05.2015.
31. Kass, V. Pervägivalla ohvrite kogemused abi otsimisel Eestis. Tartu 2014.
32. Kaukvere, T. (toim.). Täismahus: loe, milles on valitsusliit kokku leppinud. Postimees. 2015. – Arvutivõrgus: <http://poliitika.postimees.ee/3147897/taismahus-loe-milles-on-valitsusliit-kokku-leppinud>. 04.05.2015.

33. Kergandberg, E. jt. (koost.). Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2012.
34. Krug, E. jt (toim.). World report on violence and health. 2002. – Arvutivõrgus: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/full_en.pdf?ua=1. 04.05.2015.
35. Langemets, M. jt (toim.). Eesti keele seletav sõnaraamat. Eesti Keele Sihtasutus. Tallinn 2009.
36. Linno, M., Soo, K., Strömpl, J. Perevägivalla levikut soodustavad riskid ja perevägivalla ulatus praktikute hinnangutes. Uurimisaruanne. Tallinn 2011.
37. Mlambo-Ngcuka, P. Congratulatory speech on the Vision Award for the Istanbul Convention at the Future Policy Award 2014 Ceremony. IPU Assembly, Geneva, 14 October 2014. – Available: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/speeches/UN%20Women%20ED%20Phumzile%20Mlambo%20Vision%20Award%20congrat%20speech.pdf>. 04.05.2015.
38. Migliaccio, T.A. Marginalizing the Battered Male. The Journal of Men's Studies, 9, 2 (2001).
39. Nisu, A. Perekonna struktuuri mõju alaealiste kuritegevusele. Tartu 2013.
40. Parliamentary Assembly. Recommendation 1582 (2002). Domestic violence against Women. – Available: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta02/EREC1582.htm>. 04.05.2015.
41. Perv, K. Perevägivald sotsiaalse stratifikatsiooni mõjurina. Tartu 2013.
42. Pettai, I. Perevägivald Eestis juristi pilgu läbi. Tallinn, 2015. – Arvutivõrgus: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Norra_toetused/Koduse_ja_soopohise_vagivalla_vahendamise_programm/tulemused-juristide_kusitus_draft.pdf. 04.05.2015.

43. Ploom, T. jt. (koost.). Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 469 seletuskiri. Tallinn 2013.
44. Põldkivi, A. Lapse väärkohtlemine lastekaitsetöötajate tõlgenduses. Tartu 2013.
45. Rape, Abuse & Incest National Network. Marital Rape. – Available: <https://www.rainn.org/public-policy/sexual-assault-issues/marital-rape>. 04.05.2015.
46. Report of the Committee against Torture. Forty-ninth session (29 October–23 November 2012) Fiftieth session (6–31 May 2013). General Assembly Official Records Sixty-eighth session Supplement No. 44 (A/68/44).
47. Manjoo, R. Report of the Special Rapporteur on Violence against Women, its Causes and Consequences, A/HRC/23/49. Available: http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session23/A_HRC_23_49_English.pdf. 04.05.2015.
48. Saar, J. Naistevastase vägivalda märgilisest tähendusest. – Akadeemia nr 11, 2013.
49. Sainz-Pardo, P. V. Women and children versus domestic violence. Legal reflections, needs and challenges in Spain today. – The International Journal of Human Rights, 18:6, 2014.
50. Salla, J. jt. Kuritegevus Eestis 2014. Kriminaalpoliitika uuringud. Tallinn 2015. – Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/kuritegevuse_at_2015_0.pdf. 04.05.2015.
51. Salla, J. jt. Kuritegevus Eestis 2013. Kriminaalpoliitika uuringud. Tallinn 2014. – Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/18_kuritegevus_eestis_2013.pdf. 04.05.2015.
52. Salla, J. jt. Karistushinnangud. Kokkuvõte Eesti elanike, politseinike, prokuröride ja kohtunike karistushinnangutest. Justiitsministeerium, Tartu Ülikool. 2014. –

Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/karistushinnangud.pdf>. 04.05.2015.

53. Salla, J., Surva, L. Kriminaalpoliitika analüüs. Perevägivallatsejate retsidiivsus, nr 8/2012.
54. Salla, J., Surva, L. Perevägivalla juhtumite menetluspraktika: 2010. Tallinn 2011.
– Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=56017/Perev%E4givalla+menetluspraktika+anal%FC%FCs++Justiitsministeerium+2011+avalik.pdf>. 04.05.2015.
55. Sihtasutus Õigusteenuste Büroo. – Arvutivõrgus: <http://www.otb.ee/>. 04.05.2015.
56. Simmons, F., Burn, J. Without Consent: Forced Marriage in Australia. 36 Melb. U. L. Rev. 2012-2013.
57. Simulman, K. Stalking kui ahistamise erivorm: selle olemus ja viktimisatsioon. Muraste 2014.
58. Sootak, J. jt. (koost.). Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde. Eelnõu 554. Tallinn 2013.
59. Sootak, J. jt. (koost.). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2008.
60. Sootak, J. Õigusvastasus. Süü. Tallinn: Juura 2003.
61. Sootak, J. Muudatused ja täiendused karistusõiguse üldosas. Juridica VIII/2014.
62. Sööt, M.-L. Uuringutest ja mõjude analüüsist kriminaalpoliitika näitel. Juridica VIII/2010.
63. Kannatanud ja tunnistajad süüteomenetluses. Tartu Ülikool, sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus RAKE. Tallinn 2012.

64. Teder, M (toim.). Amet: naistevastane vägivald mõjutab ühiskonda iga päev. Postimees. 5. märts 2014 – Arvutivõrgus: <http://www.postimees.ee/2717544/amet-naistevastane-vagivald-mojutab-uhiskonda-iga-paev> 04.05.2015.
65. Teder, M. Uuring: uurijate hinnangul on vägivald suuresti naiste enda mõtlematuse tagajärg. – Arvutivõrgus: <http://www.postimees.ee/3122247/uuring-uurijate-hinnangul-on-vagivald-suuresti-naiste-enda-motlematuse-tagajarg>. 04.05.2015.
66. Teder, M. Ametnike hinnangul ei suuda riik perevägivalda ennetada. 2015. Arvutivõrgus: <http://pluss.postimees.ee/3123403/ametnike-hinnangul-ei-suuda-riik-perevagivalda-ennetada>. 04.05.2015.
67. Tsätko, R. Perevägivald Eestis: õiguslik regulatsioon ja kohtupraktika. Tartu 2014.
68. The Danish Institute for Human Rights. Parallel Report to the UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW). Denmark 2015. – Available: http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/DNK/INT_CEDAW_IFN_DNK_19475_E.pdf. 04.05.2015.
69. The Scottish Government. Forced marriage. 2014. – Available: <http://news.scotland.gov.uk/News/Forced-marriage-889.aspx>. 04.05.2015.
70. Tori, M.-L. Kriminaalhooldusametnike erialane ettevalmistus töötamaks perevägivalda eest kriminaalhooldusele suunatud isikutega. Tartu 2014.
71. Turu-uuringute AS. Karistushinnangud Eestis 2014. Elanikkonna küsitluse ankeet. Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/elanikkonna_kysitluse_ankeet.pdf. 04.05.2015.
72. US. Department of Justice. Understanding Domestic Violence: A Handbook for Victims and Professionals 10, 1998.

73. UN Women Executive Director Phumzile Mlambo-Ngcuka Congratulatory speech on the Vision Award for the Istanbul Convention at the Future Policy Award 2014 Ceremony (IPU Assembly, Geneva, 14 October 2014).
74. UN Women. Short History of CEDAW Convention. – Available: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/history.htm>. 04.05.2015.
75. United Nations Children's Fund. Female Genital Mutilation/Cutting: A statistical overview and exploration of the dynamics of change. 2013. – Available: http://www.unicef.org/media/files/FGCM_Lo_res.pdf. 04.05.2015.
76. Uotila, E. Victim–Offender Mediation in Cases of Intimate Relationship Violence—Ideals, Attitudes, and Practices in Finland. Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention Volume 11 Issue 2, 2010.
77. Vabariigi Valitsus. Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010–2014. Tallinn 2010. – Arvutivõrgus: https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/arengukava_vagivalla_vahendamine_2010_2014.pdf. 04.05.2015.
78. Valma, K., Surva, L., Hääl, H. Lepitusmenetlus perevaidlustes. Juridica I/2014.
79. Varul, P jt. (koost.). Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009.
80. Vutt, M. Lähenemiskeelu kohaldamine tsiviilkohtumenetluses. Tartu 2008.
81. World Health Organisation. Female genital mutilation. Fact sheet N° 241. 2014. – Available: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs241/en/>. 04.05.2015.
82. World Health Organisation. Violence against women: a 'global health problem of epidemic proportions'. 2013. – Available: http://www.who.int/mediacentre/news/releases/2013/violence_against_women_20130620/en/. 04.05.2015.

83. www.delfi.ee. Laanet: lähisuhte vägivald ei saa piisavalt tähelepanu. Arvutivõrgus: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/laanet-lahisuhte-yagivald-ei-saa-piisavalt-tahelepanu?id=39400991>. 04.05.2015.

Kasutatud õigusaktid

84. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 27.04.2011, 2.
85. Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon. Istanbul, 11 V.2011. – Arvutivõrgus: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/conventionviolence/convention/Convention%20210%20Estonian.pdf>. 04.05.2015.
86. Karistusseadustik. – RT I, 23.12.2014, 16.
87. Kiirabi, haiglate ning päästeasutuste ja politsei kiirabialase koostöö kord. – RT I, 03.12.2014, 25.
88. Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta. – RT II 1995, 5, 31.
89. Kriminaalkoodeks. - RT 1992, 20, 288.
90. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 19.03.2015, 21.
91. Laste kaitset seksuaalse ärakasutamise ja seksuaalse kuritarvitamise eest käsitlev Euroopa Nõukogu konventsioon – Arvutivõrgus: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/children/Source/LanzaroteConvention_est.pdf. 04.05.2015.
92. Ohvriabi seadus. – RT I, 15.03.2014, 24.
93. Saksamaa kriminaalseadustik (StGB). 13. november 1998. – Arvutivõrgus: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stgb/gesamt.pdf>. 04.05.2015.

94. Soolise võrdõiguslikkuse seadus. – RT I, 26.04.2013, 9.
95. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 13.03.2014, 103.
96. Tunnistajakaitse seadus. – RT I, 29.06.2012, 46.
97. Vangistusseadus. – RT I, 19.03.2015, 31.
98. Võlaõigusseadus. – RT I, 11.04.2014, 13.

Kasutatud kohtupraktika

99. RKKKo 3-1-1-51-05.
100. RKKKo 3-1-1-59-10.
101. RKKKo 3-1-1-60-10.
102. RKKKo 3-1-1-82-06.

Lisad

Lisa 1. Istanbuli konventsiooni liikmesriigid (seisuga 04.05.2015.)

	Allkirjastamine	Ratifitseerimine	Jõustumine
Albaania	2011/12/19	2013/02/04	2014/08/01
Andorra	2013/02/22	2014/04/22	2014/08/01
Aserbaidžaan	-	-	-
Austria	2011/05/11	2013/11/14	2014/08/01
Armeenia	-	-	-
Belgia	2012/09/11	-	-
Bosnia ja Hertzegovina	2013/03/08	2013/11/07	2014/08/01
Bulgaaria	-	-	-
Eesti	2014/12/02	-	-
Gruusia	2014/06/19	-	-
Hispaania	2011/05/11	2014/04/10	2014/08/01
Horvaatia	2013/01/22	-	-
Island	2011/05/11	-	-
Iirimaa	-	-	-
Itaalia	2012/09/27	2013/09/10	2014/08/01
Kreeka	2011/05/11	-	-
Küpros	-	-	-
Läti	-	-	-
Liechtenstein	-	-	-
Leedu	2013/06/07	-	-
Luksemburg	2011/05/11	-	-
Makedoonia	2011/07/08	-	-
Malta	2012/05/21	2014/07/29	2014/11/01
Moldova	-	-	-
Monaco	2012/09/20	2014/10/07	2015/02/01
Montenegro	2011/05/11	2013/04/22	2014/08/01
Madalmaade kuningriik	2012/11/14	-	-
Norra	2011/07/07	-	-
Poola	2012/12/18	2015/04/27	-
Portugal	2011/05/11	2013/02/05	2014/08/01
Prantsusmaa	2011/05/11	2014/07/04	2014/11/01
Rootsi	2011/05/11	2014/07/01	2014/11/01
Rumeenia	2014/06/27	-	-
Saksamaa	2011/05/11	-	-
San Marino	2014/04/30	-	-
Serbia	2012/04/04	2013/11/21	2014/08/01
Slovakkia	2011/05/11	-	-
Sloveenia	2011/09/08	2015/02/05	2015/06/01
Soome	2011/05/11	2015/04/17	2015/08/01
Šveits	2013/09/11	-	-
Taani	2013/10/11	2014/04/23	2014/08/01
Tšehhi	-	-	-

Türgi	2011/05/11	2012/03/14	2014/08/01
Ukraina	2011/11/07	-	-
Ungari	2014/03/14	-	
Venemaa	-	-	-
Ühendkuningriik	2012/06/08	-	-

Allikas: <http://www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=210&CM=&DF=&CL=ENG>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kaspar Oja,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Lähisuhtevägivallajuhtumite menetlemise materiaali ning menetlusõiguslik regulatsioon Eesti õigussüsteemis Istanbuli konventsiooni kontekstis,

mille põhijuhendajaks on *dr. iur.* Paavo Randma ning kaasjuhendajaks on *dr. iur* Silvia Kaugia

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 04.05.2015